

Alapította: Heimler Károly

Kiadja:
a Győr-Sopron megyei Lapkiadó Vállalat

Szerkesztő bizottság:

DÁVID FERENC, DOMONKOS OTTÓ, FÁBJÁN LAJOS, FEKETE FERENC, FRIEDRICH KÁROLY, GÁL JÁNOS, GUNDA MIHÁLY, GYULAY ZOLTÁN, HILLER ISTVÁN *titkár és technikai szerkesztő*, HORVÁTH ZOLTÁN, KELÉNYI FERENC *olvasószerkesztő*, KOCSIS JÓZSEF, KOVÁCS JÓZSEF LÁSZLÓ, MAJOR JENŐ, PAPP ISTVÁN, PINTÉR FERENC, PRÖHLE JENŐ, RÉTHLY ENDRE, SIMON JÁNOS, SZAKÁL ERNŐ, SZITA SZABOLCS *jegyző*, TÁRCZY-HORNOCH ANTAL, VENDEL MIKLÓS, VERBÉNYI LÁSZLÓ, WINKLER OSZKÁR

Szerkeszti: MOLLAY KÁROLY

1973. XXVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Tompos Ernő: Soproniak középkori pecségei

Tompos Ernő: Soproniak középkori pecségei

1. A soproni helytörténeti kutatók más városok kutatóival szemben háromszoros előnyben vannak. Régi városaink közül csak Sopron és Kőszeg nem került soha török uralom alá, és így műemlékeik és levéltáraik viszonylag sértetlenül maradtak korunkra. Sopron esetében ehhez még az is hozzájárul, hogy tudós és szorgalmas főlevéltárosa, Házi Jenő, a hatalmas középkori anyagot levéltári szempontból darabról darabra feldolgozta, a városi tanács pedig az anyag legnagyobb részét 13 kötetben kiadta.¹⁽¹⁾

A művészettörténészek – elsősorban persze az ötvösök múltját kutatók – számára lehet érdekes ez a nagyon szépen vésett pecsét sorozat, melynek két darabját Wagner Károly még a XVIII. században közölte.²⁽²⁾ Ennek egyes darabjai a magyar címertani munkákon kívül külföldi heraldikai könyvekben, pl. a berlini Herold egyesület jubileumi kiadásában³⁽³⁾ is előfordulnak. A mi soproni anyagunkban 13 db ilyen típusú pecsétet ismerünk, ezekből hat soproni polgáré volt (1–3. kép). Jellemző ezekre a nagyon szépen vésett pecsétekre, hogy négykarajos keretben (ennek sarokpontjait még külön díszítéssel is hangsúlyozták) a teljes címert mutatják és ezt övezi a szintén igen nagy szakmai tudásra valló, azonos gótikus betűtípust használó körirat. Feltűnő, hogy a reánk maradt pecsétek már a legelső megjelenésükkor milyen komoly mesterségbeli tudást mutatnak fel. Ebből arra következtethetünk, hogy első, egyben legrégibb pecsétjeink az okleveles anyaggal együtt elveszhettek. Nem valószínű, hogy ezekkel a művészileg és szakmailag igen magas fokon álló pecsét nyomokkal kezdődött volna nálunk az írásbeliség egyik fejezete. Országos viszonylatban a

megelőző korból, a XIII. és XIV. század fordulójáról reánk maradt pecsétek, melyek szinte kivétel nélkül országos méltóságok (nádor, országbíró, stb.) részére készültek, sokkal egyszerűbbek és kezdetlegesebb kivitelűek, mint a soproni polgárok pecsétjei. A középkor végére, tehát a mohácsi vész idejére határozott hanyatlást kell megállapítanunk. A visszaesés nem szorítkozik a pecsétnyomók kivitelezésére, magát az okmányoknak a lepecsételését is sokkal gondosabban végezték Zsigmond korában, mint száz évvel később. Ezért azután a természetes viaszperemmel védett függőpecsétek sokkal szebben és nagyobb 290százalékban vészték át a századok viharait, mint a fiatalabb, papírral fedett pecsétek. Az utóbbiak között igen sok az elmosódott és kivehetetlen, vagyis sok soproni polgárról tudjuk, hogy volt pecsétje, használta is, de azt ma már nem lehet megállapítani, mit ábrázolt a pecsétkép.

A reneszánsz divatba hozta az antik gemmával díszített gyűrűket. Az előző korban is előfordul – elvértve – ilyenek használata, főleg a zsidók pecsétjeinél, de az újkor kezdetén arra is akad példa (pl. Steck János és Sieghart Márton), hogy meglevő címerpecsétjüket elhagyva, a gemmával díszített gyűrű használatára térnek át.

Természetes, hogy a levéltár gazdag anyagában az itt közölt soproni vonatkozású, nagyrészt polgári címerrel díszített anyag mellett igen nagy számban találhatók a királyok, főurak, konventek stb. pecsétjei is. Ezekről a különböző nagy-, közép-, kis-, gyűrűs- és titkospecsétekről külön tanulmányt lehetne írni.

2. A magyar heraldikában most fordul elő először, hogy az ún. mesterjegyes címer nagyobb számban kerül elő. A mesterjegyek egyszerű, általában egyenes vonalakból összetett, könnyen ábrázolható és írástudatlanok által is felismerhető jelek. Hasonlóak a kőfaragók és kalmárok által használtakhoz, kik az általuk faragott köveket vagy áruikat jelölték meg így. A lábasjóságok égetett tulajdonjegyei is ilyenformák, de ezek a mesterjegyeknél jóval nagyobb változatosságot mutatnak és rendszerbe foglalásuk szinte lehetetlen.⁴⁽⁴⁾ A nagyszámú mesterjegyes címer ui. indokoltá teszi, hogy a szakszerű leírásukhoz szükséges elnevezéseket rendszerbe foglaljuk. E rendszer az ugyanilyen célt szolgáló német nomenklatura⁵⁽⁵⁾ megmagyarosításán alapszik. Az egyszerű fordítás túl hosszú elnevezésekre vezetett volna. A franciáknál pedig éppen olyan ritka a mesterjegyes címer, mint a mi régebbi heraldikánkban, mely csupán a nemesi címerekkel foglalkozott.

Az elnevezésekhez tartozó ábrákat az I. sz. táblán gyűjtöttem össze:

1. *Szár*: általában egyenes és függőleges vonal, a mesterjegy többi részének hordozója.
2. *Szarufa*: két, felül csúcsban összefutó vonal. A táblán levő példánál a vonalak végei a vonal irányára merőlegesen vannak levágva. Ez tekinthető a természetes levágási módnak, ezért, ha nincs külön megemlítve, hogyan vágták le a vonalat, úgy az a főirányra merőlegesen történt.
3. *Fordított szarufa*: függőlegesen levágott végekkel.
4. *Négyesfő szárral*.
5. *Kettős szarufa*: függőlegesen végződik.
6. *Kettős fordított szarufa*.
7. *Szelemen*: a száron mind a két irányban túl nyúló vízszintes vonal, mely az elhelyezése szerint lehet: 7/a. Fej- vagy felső szelemen; 7/b. Emelet szelemen; 7/c. Középszelemen; 7/d. Süllyesztett szelemen; 7/e. Talp- vagy alsó szelemen. Ezek az elhelyezési változatok más mesterjegy-elemeknél is előfordulhatnak, ezért

kerültek ezek, azonos betűvel jelölve, egymás mellé.

8. *Fok*: a szár egyik oldalához csatlakozó vízszintes vonal. A balról (heraldikai jobb oldal) csatlakozót első, a másik oldalról elhelyezettet hátsó foknak nevezzük. Hasonló megjelölést alkalmazunk a dúcoknál és a támaszoknál is. [292](#)A függőleges elhelyezdés szerinti megjelölés itt és a következőknél is ugyanaz, mint a szelemeneknél.

1. kép. Abenstorffer Ulrik; 2. kép. Haunperger Lénárt; 3. kép. Leistel György; 4. kép. Moser Osvát; 5. kép. Pfetrer Miklós; 6. kép. Waldner Jost pecsétje

9. *Támasz*: a szár felé emelkedő ferde vonal.

10. *Dúc*: az előbbi fordítottja, tehát a szárral való érintkezési ponttól kifelé emelkedő vonal.

11. *András-kereszt*: két, egymást a szár felett metsző ferde vonal. A szelemenek és fokok végein lefelé csüngő vagy felfelé irányuló *orrok*, a támaszok, dúcok és András-keresztek végződéseinél pedig ezek vonalára merőleges *toldalékok* helyezkedhetnek el.

12. *Ágas*: három, egy közös középpontból azonos szög alatt kiinduló vonal vagy elem. Például a Dági (Agendorfer) és a Schmuckenpfennig családok címereinél a három levél (4. ábra).

12/a. *Horgony* alakú végződés.

13. *Daruláb*: alul első és hátsó támasszal ellátott szár. [6\(6\)](#)

14. *Tulipán* alakú végződés. A mesterjegy vonalai általában egyenesen végződnek, de előfordulhat kiszélesedő, ékszerűen bevágott és ívesen bevágott végződés is.

A középkor vége felé az írni-olvasni tudás szélesebb körű elterjedésével a mesterjegy elemei közé betűk (rendesen a tulajdonosok monogramja) is belekerülhetnek, vagy maga a monogram képezheti a címerképet. [7\(7\)](#)

15. Székeles Péter címerében levő mesterjegy. Jellemző a mesterjegyes címerek kevésbé ismert voltára, hogy ezt, valamint Körmendi András címerét a műemléki topográfia fordítva közölte. [8\(8\)](#)

16. Körmendi András címerének mesterjegye.

17. Kramer János címerének mesterjegye.

18. Schekan (Magyar) Pál címerének mesterjegye.

19. Paltram András címere.

20. Nesslinger Gáspár címere.

21. Spach György címerének mesterjegye.

22. Merkur-kereszt. [9\(9\)](#)

A kutatások során előkerült címerek, koruknak – a heraldika fénykorának – megfelelően, általában messziről felismerhető, egyszerű, de azért nem sablonos címerképeket tartalmaznak. Akadt közöttük egy-két heraldikai kuriózum is: pl. Fuchs Weikhart soproni polgár címerében egy szárnyas róka, négy madárlábbal (5. kép), vagy Czechner Henrik aussigi lakos címerében egy elvágott jobb lábfej. Gyakori, hogy a csőrös sisakra (ez különben külföldön is a polgári címerek egyik jellegzetes alkotórésze) sisakdíszként zárt szárnyat tesznek és ezen ismétlik meg a címerképet. Ezt még akkor is megteszik, amikor a címerkép önmagában is elegendő lenne sisakdísznek. Pl. Joachim János polgármester címerénél, ahol a címerkép: bölényfej, szarvai között ötágú csillaggal. Ennél szebb sisakdísz elképzelni sem lehet.

A következő betűrendben felsorolt címerleírások adatai: 1. a címer tulajdonosának családneve; 2.

keresztneve; 3. helyzete a városban (soproniakról lévén szó, ezt külön nem ismételjük meg, tehát a „polgármester”, „városbíró”, [293](#) „tanácsos”, „polgár” kifejezés sopronit jelent); 4. a pecsét előfordulásának éve (az olyan pecsételnél, melyek sokszor fordulnak elő anyagunkban, lehetőleg a legszebben reánk maradt pecsét éve és jelzete); 5. címerleírások (ahol nincs külön megemlítve, ott a pajzs kerekaltalpu, a sisak csőrös sisak, sisaktakaróval); a színeket nem ismerhetjük, mert ezek vonalkázással való jelölése akkor még nem volt megállapítva; 6. jelzet és az esetleges irodalom. A jelzetek mindig Győr-Sopron megye 2. sz. Levéltárának (Sopron) „Dl.” jelzésű oklevélgyűjteményére vonatkoznak (vö. Házi Jenő: Sopron sz. kir. város története. Sopron, 1921–1943, 13 kötet).

7. kép. Steck János nótárius; 8. kép. Fuchs Weikhart pecsétje (rajza)

3. Abenstorffer, Ulrik, tanácsos (1471), a pajzsban bogárláb (?), sisakdísz ugyanaz. Körirat: **s. ulrich. abenstarfer.** (2153) Vö. 1. kép.

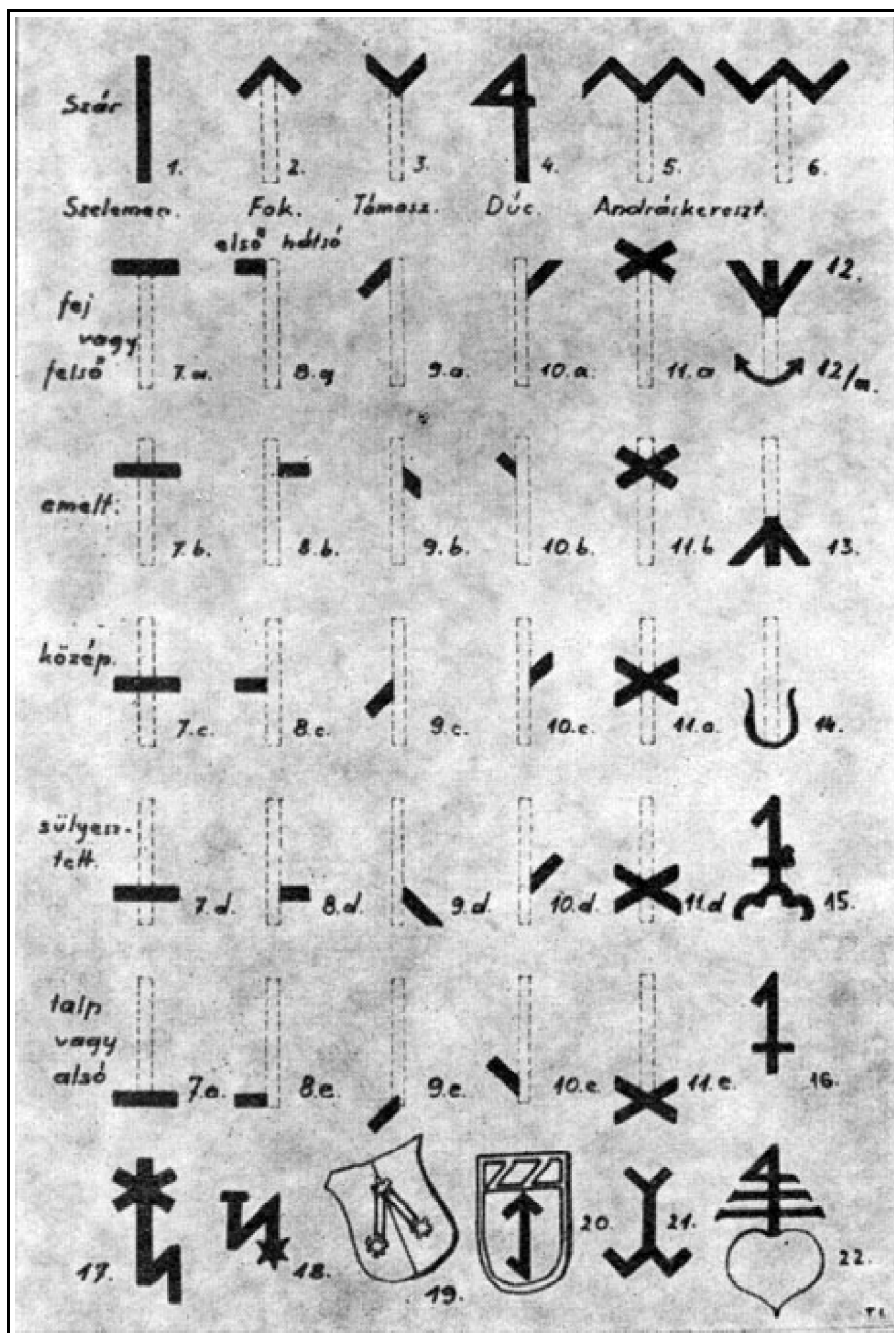
Ainweg, Lénárd polgármester, (1457), a pajzsban nyárfalevélhez hasonló ötlevelű növény. Körirat: **s + linhart + ainweg +** (1487).

Auer, Jakab, városi nótárius és tanácsos (1527), a tárcsapajzsban kettős szarufán álló négyesfejű szár. A négyesfej vízszintes vonalához egy ferde toldalék csatlakozik. Vö. II. tábla 1. ábra (3161). Auer Jakabra vö. Mollay: SSz. 1968, 41.

[294](#)*Auer*, Miklós, javadalmas pap az előbbi testvére, (1525). Tárcsapajzs talajból kinövő háromszirmú leveles virág (3151).

Baumgartner, György, városbíró (1500). Címer: stilizált liliom (3052).

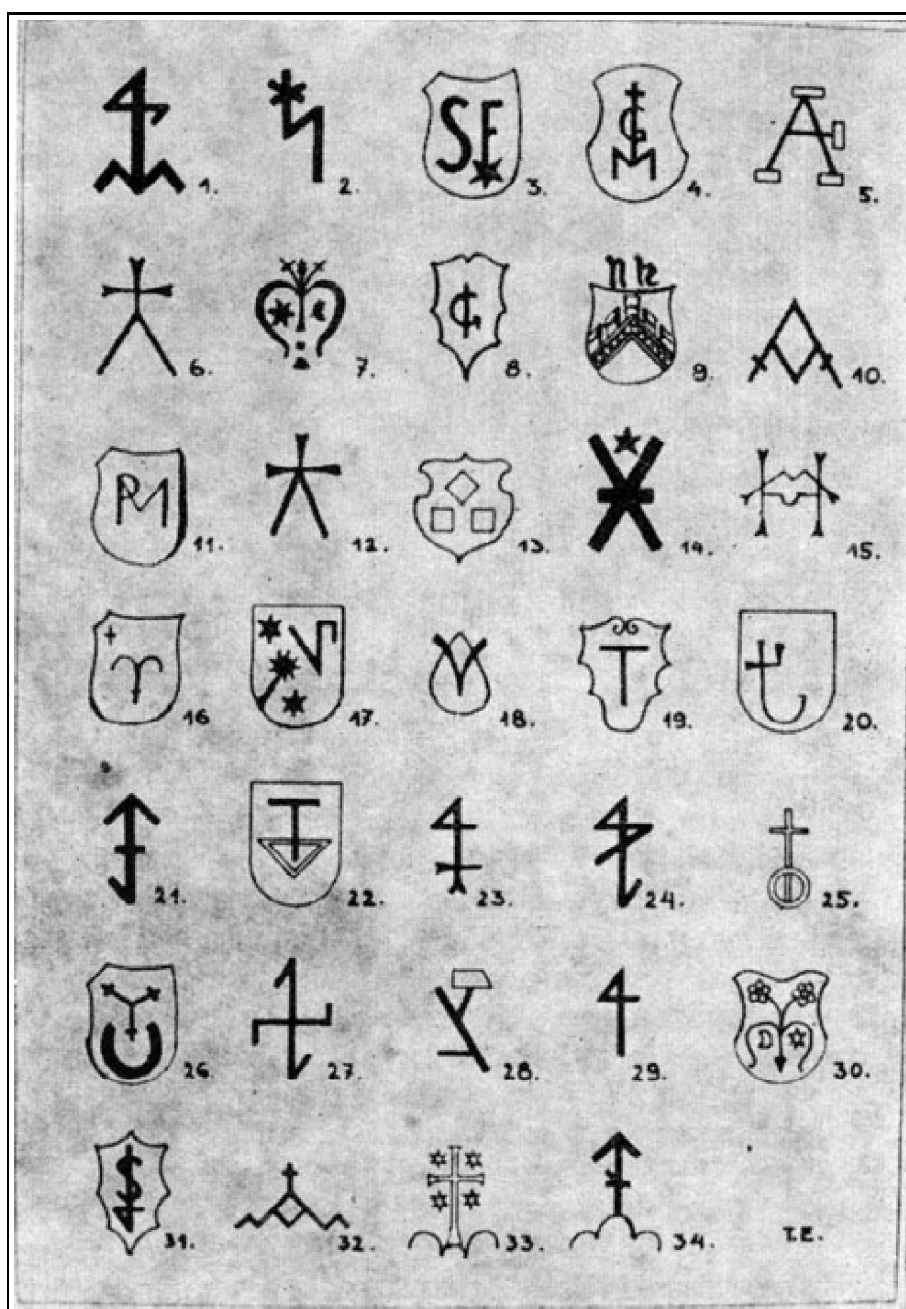
Dági Agendorfer, Márton, tanácsos és kelénpatatki birtokos nemes (1399). Háromszögű pajzs piros mezejében három, küllősen szátagazó ezüst levél, a címer színeit az arlbergi Szent Kristóf testvériség emlékkönyvéből ismerjük.[10\(10\)](#) Ugyaninnen ismerjük a pecséten nem szereplő csőrös sisak sisakdíszét: zárt, piros szárnyon az ezüst címerkép és a sisaktartó színét is (a szokástól eltérően egyszínű, piros). Ugyanezt a címet viselte Schmuckenpfennig János polgármester is, ami közös származásukra vagy legalábbis közeli rokonságukra mutat (18. ábra). Körirat: **s + mert + agendarfer +**. Ez a címer fordul elő a volt ferencrendi kolostor „Középkori termének” [295a](#) jobb oldali fülkéjében a zárókövön (308). A pecsét két képét a műemléki topográfia 55. oldalán láthatjuk.[11\(11\)](#)

294I. tábla. Mesterjegyek elemei, mesterjegyes címerek

Dresinger, Tamás, polgár (1478). Címer: jobbra menő liba. A pajzs felett: **T. D.** monogram (3597).

Eilinsgrab, Egyed, polgármester, tanácsos és városbíró (1449). Vágott pajzs mindkét mezejében W alakú ábrázolás. Sisakdísz: tollbokrétaával díszített szarvak. Körirat: **s. gilig. evlinsgrab** (1155). Vö. a 9. képet. Közölve: Házi I/4. kötet borítólapján. Eilinsgrab Egyedre vö. Mollay Károly: Középkori soproni

II. tábla. Mesterjegyek elemei, mesterjegyes címerek

Ernst, Konrád, városi nótárius (1435). Címer: két, harántpólya szerint elhelyezett rák. Sisakdísz: zárt szárnyon a két rák (940). Közölve: Házi I/3. kötet borítólapján. Ernst Konrádra vö. Mollay: SSz. 1967, 322.

Ferber, János, polgár (1486). Címer: mesterjegy, közepén, balfelé emelkedően megtört száron, felül

András-kereszt. Vö. II. t. 2. ábra (2298).

Felchel, Farkas, a Szt. Mihály templom javadalmazó papja (1516). Címer: növekvő állat (szárnynélküli griff?), (3107).

296 *Fleischhacker*, Farkas, polgár (1528). Címer: mészárosbárd (3167).

Fleischhacker, Keresztély, polgár (1529). Címer: szembe néző kosfej (2916).

Fleischhacker, Péter, tanácsos, városbíró (1515). Tárcsapajzsban a talajból kinövő három, ötszirmú rózsza (3102).

Forstel, István, javadalmazó pap (1490). Tárcsapajzsban **S. F.** monogram, az **F** betű alul ötágú csillagban végződik. Vö. II. t. 3. ábra (3–31).

Frank, Miklós, harmincados (1409). Háromszögű pajzsában három szál buzogányfű (367).

Fuchs, Weikhart, polgár, Fuchs Lénárdnak, a Szt. Mihály templom plébánosának a testvére (1428). Címer: jobbra néző rókafejú állat, igen nagy szárnyakkal és négy madárlábbal. Vö. a 8. képet (779).

Gartner, Máté, polgár (1541). Címer: **M** betűből kiemelkedő latin keresztben **G** betű. Vö. II. t. 4. ábra (3243).

Gileis, Farkas, macskaköi harcos, később a soproni városkapitány helyettese (1453). Címer: balharánt pólya szerint elhelyezett kettős horog. A pajzs felett: **W** monogram (1352).

Göckerl, Péter, pékmester, polgár (1521). Tárcsapajzsban felül hegyes pereg. A pajzs felett **P. G.** monogram (3140). 1513-ban ugyanezt a pecsétet használta (3098).

Grätzer, Kristóf, polgármester (1525). Címer: szembenéző kosfej. A pajzs felett **K. G.** monogram (3151).

Greisser, Mihály, polgár (1538). Tárcsapajzsban egyenes pallost tartó kar, alatta jobbról hatágú csillag, balról fogyó félhold (3221).

Gruen, Frigyes, harmincados (1497). Pajzsfővel ellátott pajzsban egy halmon három lombos fa, a pajzsfőben: **S + S** betűk (2407).

Gutai, György, polgár (1442). Címer: teknősbéka (?), felette fekvő fordított sarló (1094).

György, oltárjavadalmazó pap (1450). A pecsét mezejében három szál buzogányos gyékény (3534).

Hafner, Gáspár, polgár (1541). Csúcsos talpú pajzsban szárnyas sasláb. A pajzs felett: **C. H.** monogram (3231).

Haller, Gáspár, javadalmazó pap (1513). Címer: lépegető ló (3098).

Harkai, Péter, István fia, polgár (1409). Háromszögű pajzsban kardot tartó kar. Körirat: **s + petri + de + harka +** (385).

Haunperger, Lénárd, polgár (1457). Csücskös pajzsban két keresztben álló csákány, a sisakdísz nem vehető ki pontosan (csákányt tartó vitéz vagy oroszlán?). A sisakdísz felett leveles korona van! Körirat: **s +**

linhart + haunperi +. Ez a pecsét is a bevezetésben említett négykarajos pecsétek közé tartozik (1487). Vö. 2. kép.

Hengst, Farkas, polgár (1521). Tárcsapajzsban kis négyszögekkel díszített **A** monogram, felett: ...**W** monogram, az első betű kivehetetlen (3125). Vö. II. t. 5. ábra.

Herczogburger, János, 1465-ig Sopron város zsoldjában volt rótamester. A pecsét mezejében: stilizált liliom (3584).

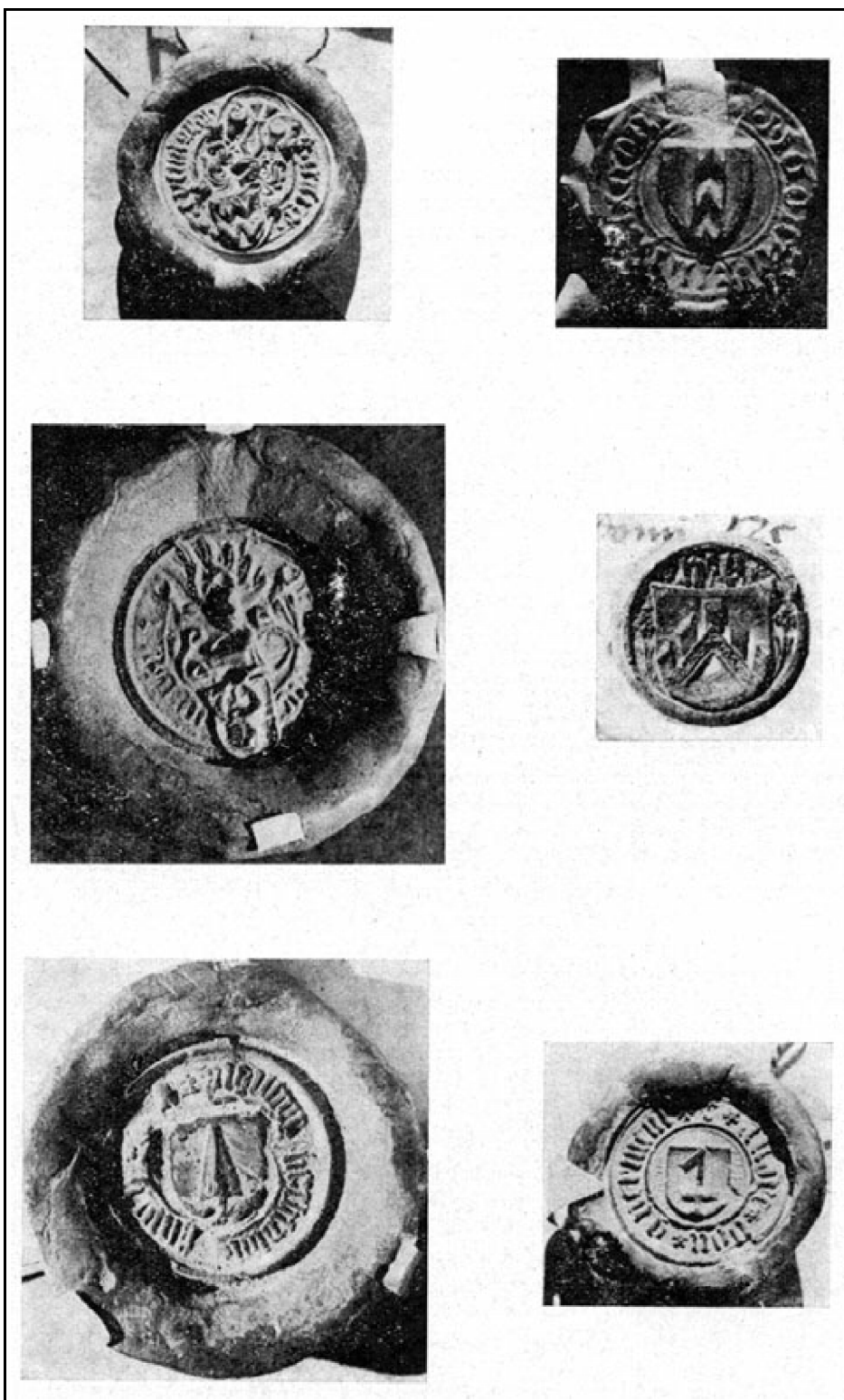
Hinterm Kloster, György fia Miklós, polgármester (1392). Háromszögű pajzs piros mezejében arany-kék szarufákkal díszített cölöp. A pecsét körirata: **s . nicolai . filii . georgii** . A címer színeit a Szent Mihály templom záróköveiről ismerjük (290). Vö. 10. ábra.[12\(12\)](#) György fia Miklósról vö. Mollay: SSz. 1964, 8–10.

Hoffmayr, Lénárd, polgár (1512). Tárcsapajzsban mesterjegy, alul szarufaszerűen szétnyíló szár felül keresztben végződik. Vö. II. t. 6. ábra. (1526).

Horváth, Balázs, harmincados (1497). Címer: nyakán nyíllal átlőtt szembenéző lófej (2407).

Huffsmidt, Lénárd, polgár (1521). Címer: felfelé nyitott lópatkó (3137).

Hummel, Kristóf, latin iskolamester, adószedő külső tanácsos és polgármester (1535). Tárcsapajzsban indás növény három stilizált rózsával (3207). Hummel Kristófról vö. Mollay: SSz. 1968, 47.

2979.kép. Eilinsgrab Egyed; 10. kép. György fia Miklós (Hinterm Kloster); 11. kép. Joachim János; 12. kép.

[298](#)Huetter, János hegyester, külső tanácsos (1525). Címer: harántpólya szerint elhelyezett kapa (2740).

Hirsch, Jeromos, fertálymester, külső és belső tanácsos (1521). A pecsét mezejében indaszerű dísz. Vö. II. t. 7. ábra (3123).

Yban, Mihály, tanácsos (1508). Címer: balharánt pólya szerint elhelyezett legallyazott cölöp. A pajzs felett: **I. M.** monogram (3088).

János, keresztes, a soproni és újudvari rendházak protectora, a johannita rend magyarországi vicepriorja (1346). Háromszögű pajzsban négy cölöp. Körirat: ...**spri. ceri. johannis** +. A pecsét és körirata kissé rongált (135).

Joachim, János, polgármester, tanácsos (1458). Kerekaltalpu pajzsban bölényfej, szarvai között ötágú csillaggal. Sisakdísz: zárt szárnyon a címerkép. Körirat: **s. hanns. ioachim** (1487). Ugyanezt a címerképet használta 1466-ban gyűrűs pecsétjének háromszögű pajzsában, de sisakdísz és sisaktartó nélkül (2991).

Joachim, Jakab, polgár, az előbbinek fia (1484). Címer, mint fent (3014).

Johannita rend soproni konventje (1346). A pecsét mezejében: húsvéti bárány (135).

Judenfeind, Gáspár, tanácsos (1541). Lófej alakú pajzsban **I. G.** monogram, a pajzs felett ugyanaz (3243). Vö. II. t. 8. ábra.

Juding, Miklós, tanácsos, városbíró (1421). Címer: oroszlán. Körirat: **sigillum + niclai + juding +** (582).[13\(13\)](#)

Kainacher, János, a császári zsoldosok vezetője Sopronban (1454). Címer: díszes szarufa mögött a közép felé emelkedően öt orom. A pajzs felett: **h. k.** betűk (1387). Vö. II. t. 9. ábra.

Kálmán, Lukács fia, polgármester (1389). Hasított háromszögű pajzs jobb oldala hétszer vágott, a hátsó mező kivehetetlen (308).

Karl, Mihály, tanácsos, kamarás (1429). Címer: balra menő kutya, pórázának végén hatágú csillag. A pajzs felett: **M. I.** monogram (795); Házi I/2, 385. Karl Mihályra vö. Mollay: Középkori soproni családnevek 33.

Kling, Bertold, polgár (1456). Címer: felfelé álló lándzsahegy. Körirat: **sigillum** **bertholdi** **klinng.** Vö. 13. ábra (1413); Házi I/4, 90.

Körmendi, András, polgármester, tanácsos (1449). Címer: mesterjegy, függőleges száron, fejtámasz és sülyesztett szelemen. Körirata: **S** **andre** **von** **gurrment** (1155). Vö. I. t. 16. ábra.[14\(14\)](#)

Kramer, András, harmincados (1440). A pecsét mezejében mesterjegy. Vö. II. t. 10. ábra (1076). A mesterjegy felett: **a + k** monogram (Házi I/3, 211).

Kramer, Gáspár, polgár (1490). Pálmalevelektől övezett pajzsban emberfő (3031).

Kramer, János, polgár (1486). Címer: mesterjegy, fordított „N” alakban megtört száron, emelt

András-kereszt. Vö. I. t. 17. ábra (2298).

Kramer, Vilmos, polgár (1497). Címer: felfelé néző holdsarló, felette hétágú csillag (2410).

Kranperger, Ákos, polgár (1478). Címer: hármashalom középsőjén álló darumadár, mellette kétoldalt 1–1 felfelé néző kürt. Sisakdísz: ugyanaz. Körirat: **s + achaci + kranberg** (2231).

Kreucher, Balázs, polgár (1532 körül). Tárcsapajzsban három szál virágot tartó kar (3188).

Lang, Egyed, külső tanácsos, adószedő (1530). Címerként: mesterjegy, szarufán kereszt. Vö. II. t. 12. ábra (3178). 1541-ben tárcsapajzsban nád között lépegető gémet használt (3243).

Lang, Péter, pap (1529). Fedett ovális pecsét mezejében gótikus **M** betű (2916).

Lederer, András, a Boldogasszony templom káplánja, később plébánosa (1488). A pecsét mezejében szívből kinövő három alakú levél (3228).

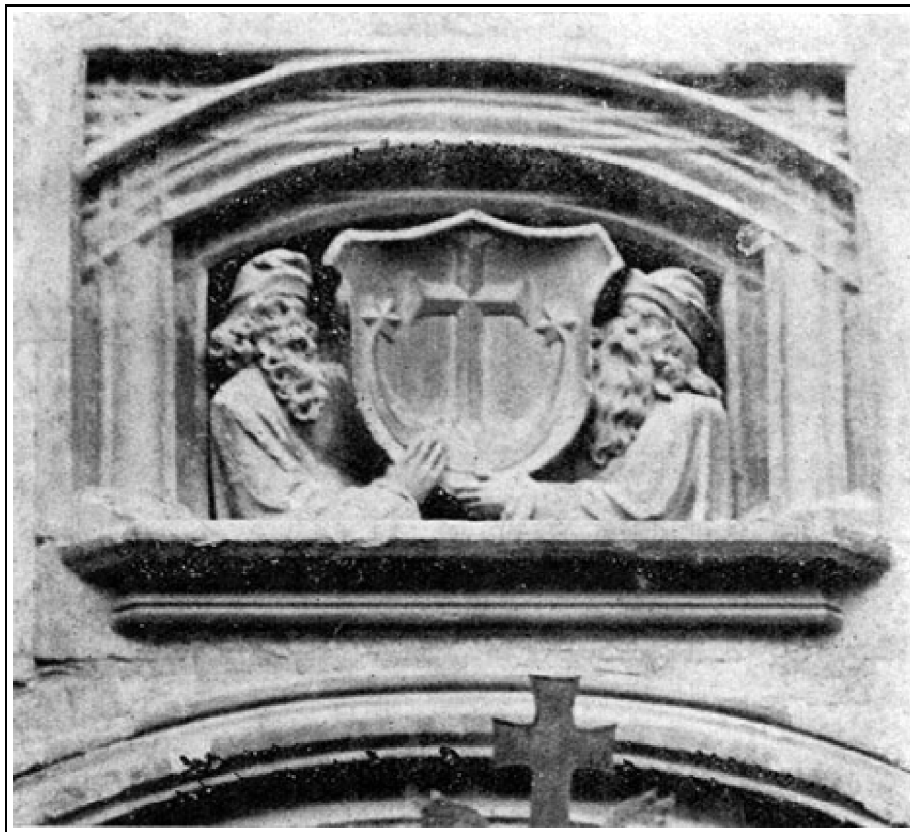
[299](#)15. kép. Kranperger Ákos; 16.kép. Mischullinger Vilmos; 17. kép. Puhel Ulrik; 18.kép. Schmuckenpfenning János; 19. kép. Traismaurer Péter; 22. kép. Ziegler János nótárius pecsétje

[300](#)Lederer, György, külső tanácsos (1535). Antik gemma: madarat tartó férfi (3207).

Lederer, Jakab, külső és belső tanácsos (1515). Gemma: szembe néző férfifej (2544).

Lederer, Mátyás, az előbbinek testvére, tímármester, fertálymester, külső és belső tanácsos (1515). Címer: áztatókád, felette vízszintes helyzetben közelebből meg nem határozható szerszám. A pajzs felett: **M** monogram (2544).

Leistel, György, polgár (1438). Címer: hármashalom, felette máltai kereszt. Sisakdísz: zárt szárnyon egy halom és felette a máltai kereszt. Körirata: **s + iorins + laestel +** (1034).[15\(15\)](#)

20. kép. Wetzler Farkas címere a Szt. János kápolna kapuja felett

Leistel, János, polgármester, tanácsos (1425). Címer, mint előzőnél. Körirat: **s + hanns + laistel +** (658). Vö. 3. kép.

Leitgeb, Péter, polgár (1536). Tárcsapajzsban alul két négyzet, felettük sarkára állított négyzet. Vö. II. t. 13.ábra (3211).

Leuchtenberg, másként Vetaui, Smilo, városkapitány (1420). Címer: két keresztben fekvő legallyazott fatörzs. Sisakdísz: zárt szárnyon vízszintesen elhelyezett hal (3458).

Lőrinc, a johannita rendház kommandátora (1325). A pecsét mezejében hátra néző húsvéti bárány. Körirata: **s. dom. cruciferorum. in supronio.** (84).[16\(16\)](#)

301 *Mann*, Máté, polgár (1541). Tárcsapajzsban növényi dísz, négy ötszirmú virággal (3237).

Marx, Pál, polgár (1521). Mesterjegy. Vö. II. t. 14. ábra (31379):

Máté városi fürdőmester, polgár (1530). Címer: két keresztbe tett érvágó szerszám (2958).

Mautter, Mihály, polgár és vámos (1441). Nagyon primitív kivitelű pecsét mezejében felfelé néző patkó, szárai között patkószeggel (1081).

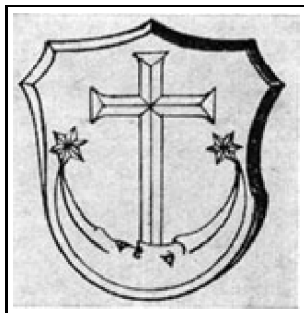
Meller, Joachim, polgár (1541). A pecsét mezejében **M. H.** monogram. Vö. II. t. 15. ábra (3237).

Mischulinger, Vilmos, városkapitány (1463). Balharánt osztott tárcsapajzs felső mezejében ötszirmú stilizált rózsza. Sisakdísz: zárt szárnyon a címerkép. Körirat: **s x willhelmen x mischuli(n)ger** (1871); Házi I/5, 56. 1465-ben Bécsújhelyen ovális gemmát (női fej) használt (2057).

Moricz, Pál, kalmár és polgár (1521). Tárcsapajzsban **P. M.** monogram, ugyanez a pajzs felett is. Vö. II. t. 11. ábra (3128).

Moser, Osvát, városbíró, polgármester és tanácsos (1442). Tárcsapajzsban **P. M.** monogram, ugyanez a pajzs felett is. Vö. II. t. 11. ábra (3128).

Moser, Osvát, városbíró, polgármester és tanácsos (1442). Címer: madár ülő helyzetben. Sisakdísz: ugyanaz (1397). Vö. 4. kép.[17\(17\)](#)

21. kép. Wetzer Farkas címerének rajza

Muerr, János, tanácsos (1541). Tárcsapajzsban: mesterjegy, a szárhoz felül két félkör csatlakozik, alattuk kis közép szelemen. A pajzs jobb felső sarkában kis kereszt (3237). Vö. II. t. 16. ábra.

Murr, Mihály, városbíró (1514). Címer: balra fenn mesterjegy (hasonló a soproni Lénárd kereszten láthatóhoz), a pajzs jobb alsó részén, balharánt pólya szerint elhelyezve szeges buzogány, melyet alul-felül egy-egy hatágú csillag kísér, a pajzs felett **M** betű (2538). Vö. II. t. 17. ábra.

Murheim, Engelhart, polgár (1428). Címer: talajból kinövő három nádbuzogány (779).

Nesslinger, Gáspár, polgár (1521). Kerektalpú pajzs pajzsfőjében két balharánt pólya, alatta mesterjegy: a száron felső és első-alsó dúc (2626). Vö. I. t. 20. ábra.

Ölpeck, Vitus szabómester, tanácsos, adószedő (1541). Tárcsapajzsban **O. V.** monogram. Vö. II. t. 18. ábra (3228). 1525-ben ugyanezzel a pecséttel, Schneider Vitus néven hitelesít (2716).

Ötting, János dr. plébános (1463). Gemma, jobbra néző férfifejjel (1868).

Pacsa, János, városplébános (1539). Tárcsapajzsban virágváza, három szál virággal. A pajzs felett: **I. * P.** monogram. Vö. Házi: Egyháztört. 62–80, 104–105 és a 121. lap előtt táblán.

Paltram, András, külső, belső tanácsos, fertálymester, polgármester, városbíró (1541). Hasított kerekaltalpu pajzsban szarufa, melynek két végét és csúcsát 1–1 rozetta díszíti. A pántos sisak sisakdísz: zárt szárnyon a címertérkép. Körirat: **Baltram 302+ Anndre** (3229). 1539-ből ismerjük gyűrűs pecsétjét ugyanezzel a címerrel, de sisak és sisakdísz nélkül (3234). Vö. I. t. 19. ábra.

Panaker, v. Hausen, János, polgár (1460). Címer: madárláb (1811).

Paur, Tamás, polgár (1541). Szokatlan formájú, szinte már barokk pajzsban **T** betű. Vö. II. t. 19. ábra. (3242).

Paus, Farkas, tanácsos (1515). Címer: mesterjegy, alul félkörben végződő száron emelt szelemen felfelé irányuló orral. A pajzs felett: ...**W** betűk (az első olvashatatlan). Vö. II. t. 20. ábra (3106).

Pauer, László, polgár (1529). Tárcsapajzsban mesterjegy, a száron felső szarufa, közép szelemen és első-alsó dúc. Vö. II. t. 21. ábra (3173).

Peck, Kristóf, a Szt. Mihály templom plébánosa (1515). Tárcsapajzsban növekvő oroszlán. Sisakdísz: ugyanaz. Körirat kitöredezett (2543). 1521-ben használt címere: süvegezett kerekaltalpu pajzs két felső mezejében 1–1 hatágú csillag (3125). Peck Kristófra vö. Házi Jenő: Sopron középkori egyháztörténete. Sopron, 1939.

Péter, puskamester, polgár (1492). Címer: hármasszikla középsőjén álló madár. A pajzs felett: **P. P.** monogram (2350).

Pfetrer, Miklós, harmincados, tanácsos (1430). Címer: haránt pólya szerinti felhős osztás. Sisakdísz: zárt szárnyon hattyú (1890). 1453-ban Bécsben háromszögű pajzsban három stilizált liliummal díszített harántpólyát, 1457-ben kettős keresztet visel a pecsétjében (1307, 1541). Vö. 5. kép.

Piesinger, Orbán, polgár (1528). Címer: tárcsapajzsban: lépegető medve (3175).

Pinter, Lőrinc, polgár (1528). Címer: latin kereszt (3167).

Polány, Gergely, polgár (1528). Tárcsapajzsban merőlapát. A pajzs felett: **G. P.** monogram (2885).

Praunstorfer, Mihály, polgár (1541). Címer: mesterjegy, háromszögből kiemelkedő szár, felső szelemennel (Szent Antal kereszt). Vö. II. t. 22. ábra (3237).

Preuss, Konrád, polgár (1444). Hasított pajzs első mezeje üres (egyszínű), a másodikban pólya, melyet egy újabb vágással kétfelé osztottak. Sisakdísz: két szarv (1122).

Puhel, Ulrik, tanácsos 1445. Címer: hármasszikla. Körirat: **s * ulrich * puchel *** (1131). Vö. Házi I/3. 255; 17. kép.

Pullendorfer, Mihály, tanácsos (1506 és 1522 közötti évek egyikében). Tárcsapajzsban elmosódott mesterjegy, mely alul keresztben végződik. A pajzs felett: **MA–PL**. monogram (3621). 1527-ben olyan címet használt, melynek pajzsában felfelé néző félhold van, a félhold csúcsain 1–1 hatágú csillag (3150). Pullendorfer Mihályra vö. Mollay: SSz. 1959, 193–199.

Rädinger, Farkas, javadalmas pap (1488). A pecsét mezejében: **W** betű (3028).

Rauch, János, polgár (1521). Tárcsapajzsban mesterjegy, a száron négyesfej, sülyesztett szelemen. A szelemen jobb oldali és a szár alsó vége kiszélesedik és ék szerint bevágott. Vö. II. t. 23. ábra (3134).

Reifendorfer János, várkapitány (1440). Címer: két, haránt pólya szerint elhelyezett, alul-felül hegyes cölöp (1053).

Reiss, János, tanácsos (1534). Tárcsapajzsban mesterjegy, a száron négyesfej, ferde közép szelemen és hátsó-alsó dúc (3197). Vö. II. t. 24. ábra.

Reimer, Jakab, tanácsos (1487). Címer: tarajával felfelé mutató sarkantyú (3023).

Schachner, Ákos, polgár (1511). Címer: két ruta, valamivel díszítve. Sisakdísz: kitört. A feliratból is csak az ...**acha** ...**ner** betűk vehetők ki (2503).

Schadendorf, Tamás, polgármester (1438). Címer: gyűrűből kiemelkedő kereszt. Vö. II. t. 25. ábra. (1019).

Schekan, Pál városbíró (1414). Címer: mesterjegy, fordított „N” alakban megtört szár kezdetén felső szelemen, alsó végén ötágú csillag. Vö. I. t. 18. ábra.

Schlosser, Erhart, polgár (1535). Címer: cölöpösen álló kulcs (3207).

Schmidt, György, fertálymester, külső és belső tanácsos (1530). Tárcsapajzsban lópatkó, felette ágas szerint szétágazó három kereszt. Vö. II. 26. ábra (3181).

303 *Schmuckenpfennig*, János, alpolgármester, városbíró (1392). Címere nagyon hasonlít Dági Mártonéhoz, de nem háromszögű a pajzsa, hanem kerek talpú és a pajzs felett egy rák (?) látható. Lehet, hogy a címer színei is mások voltak, ez a középkorban nagyon gyakori módja volt a címertörésnek, de egyelőre sajnos csak a Dági-címer színeit ismerjük. Körirat: *s * **johannis** * **smuckenphening**. Vö. 18. kép (290).

Schneider, Ágost, polgár (1524). Gemma (149).

Schneider, Frigyes, polgár (1525). Címer: két keresztbe tett kapa (2716).

Schneider, György, polgár (1525). Tárcsapajzsban mesterjegy, a száron első-felső támasz, közép szelemen elől lefelé, hátul felfelé mutató orral, alsó-hátsó dúccal. Vö. II. t. 27. ábra (3153).

Schneider, Péter, polgár (1521). Címer: mesterjegy. Vö. II. t. 28. ábra. (3123).

Schöckel, Bernát, városi jegyző (1507). Gemma, koronás férfifej (3080). Schöckel Bernátra vö. Mollay SSz. 1968, 40.

Schonpauer, István tanácsos (1490). Címer: két keresztbe tett szerszám (3031).

Schottel, Gáspár tanácsos (1481). Címer: mesterjegy, száron négyesfej. A pajzs felett: **C. S.** monogram. Vö. II. t. 29. ábra (3003).

Schreiber, Mátyás, polgár (1497). A pecsét mezejében **S** betű (2410).

Schreiner, András, hegyester, külső tanácsos (1533). Címer: szőlőmetsző kés. A pajzs felett: **A. S.** monogram (3193).

Schuster, Mihály, polgár (1426). A pecsét mezejében primitív, stilizált liliom (702).

Schutzner, János, polgár (1525). Címer: két ötágú csillagtól kísért stilizált liliom (3151).

Schutzner, Pál, tanácsos (1534). Tárcsapajzsban nyilazó ember (3197).

Schützner, Pál, városbíró (1529). Címer: stilizált növény két ötszirmú virággal, indái között növekvő félhold és ötágú csillag. Vö. II. t. 30. ábra (3172).

Schwarcz, Alphard 1424). Címer: öt levélből álló címerkép. Sisakdísz: zárt szárny (649).

Schwarcz, Pál, pap (1541). Címer: három ötágú csillag (2,1) (3228).

Schwarczentaler, Kristóf, városi jegyző, később Bécsújhelyen polgármester (1529). Tárcsapajzsban virágváza. Felette: **C. S.** monogram (2931). Schwarczentaler Kristófra vö. Mollay: SSz. 1968, 41.

Seres, Tamás, városi nótárius (1440). Címer: nyíllal átlőtt vékony nyakú madár. Körirat: **s * thome ...dicti * seres *** (1057). Seres Tamás vö. Mollay: SSz. 1967, 322.

Siebenburger, Jakab, volt soproni polgár, az irat keltekor bécsi lakos (1524). Tárcsapajzsban jobb felé irányuló nyíl és íj. A pajzs felett: **J. S.** monogram (2678).

Sieghart, Márton, fertálymester, tanácsos, polgármester, városbíró (1518). Címer: három hatágú csillagtól kísért két keresztbe tett csont (3114). 1530-ban gemma pecsétje van: halfarkban végződő ló (hippokampus) (3175).

Schleifengrad, Mihály, polgár (1456). Nagyon primitív pecsét mezejében patkó és szárai között patkószeg (1405).

Spach, György (1467). Címer: mesterjegy, fordított kettős szarufán álló szár fordított szarufával. Körirat kitőredezett: **(sig)illum : : georg : : spach**. Vö. I. t. 21. ábra. (21 22).

Spilberger, Pál, polgár (1521). A pecsét mezejében ökör (?) feje (3125).

Steiner, Lipót, fertálymester, adószedő, tanácsos (1541). Lófej alakú pajzsban monogrammal kombinált mesterjegy. A pajzs felett: **L. S.** monogram. Vö. II. t. 31. ábra (3233).

Steck, János városi nótárius (1477). Tárcsapajzsban leveles koronából kiemelkedő három egyenes madártoll. A csőrös sisak koronájából ugyancsak három toll emelkedik ki és ezeken keresztben van elhelyezve egy kifli. Körirat: **s. iohannis. steck**. Vö. 7. ábra (2208). 1481-ben gemmával ellátott gyűrűs pecsétet használt (3003). Steck Jánosra vö. Mollay: SSz. 1968, 39.

Stephan, István, pap (1481). A pecsét mezejében mesterjegy. Vö. II. t. 32. ábra (3000).

304 *Steren*, Mihály, a Szent Mihály templom káplánja (1481). Ovális pecsét mezejében felhőkön álló mantuai kereszt, melyet négy hatágú csillag kísér. Házi: Egyháztört. 158 (3003).

Steuber, András, pap (1534). Tárcsapajzsban kehely. Házi: Egyháztört. 50, 111 (3205).

Stockpaur, Tamás, seborvos, tanácsos, zsidóbíró (1468). Tárcsapajzsban jobbra hajló faág (?). Sisakdísz: két széles növénylevél (cserfa ?) között sokágú sugaras csillag. Körirat: * s * **thoman** * **stockpaur** (2130).

Straichmann, Pál, polgár (1541). Címer: stilizált lilium. A pajzs felett: **P. S.** monogram (3231).

Székeles, Péter, polgármester, tanácsos (1409). Háromszögű pajzsban hármashalom, ezen mesterjegy: a száron felső szarufa, közép szelemen és ennek a szárral való metszéséből kinövő hátsó dúc. Körirat: **S. zekelaz . petri**. Vö. I. t. 15. ábra (368, 3494).¹⁸⁽¹⁸⁾ Székeles Péterre vö. Mollay: Középkori soproni családnevek. Bp. 1938.

Székeles, Vilmos, az előbbi fia, polgár (1435). Kerekaltalpu pajzsban az apjához hasonló mesterjegy, de a szár és szelemen találkozási pontjából kiinduló dúc előre (tehát a heraldikai jobb oldalra) mutat. Vö. II. t. 34. ábra (947).

Tettlinger, János Hanusko, soproni polgár, később Bruck a/L. várnagya (1460). Hasított pajzs első felében pálmafa, hátul – egymás felett – két hatágú csillag. Sisakdísz: két szarv (1811).

Tischler, Bernát, polgár (1534). Tárcsapajzsban: lépegető gém. A pajzs felett: **T. P.** monogram (3200).

Törtl, Mihály, fertálymester, tanácsos, városbíró (1534). Tárcsapajzsban szőlőmetsző kés, a hajlatában hatágú csillag. Felette kivehetetlen betűk (3200).

Traismaurer, Péter, tanácsos (1431). Háromszor csúcsra vágott kerekaltalpu pajzs. Körirat: + s. **petri** . **traismaurer**. Vö. Mollay: Családnevek 48.

Trenka, György v. Paulus, soproni várkapitány és vöröskői várnagy (1516). Kerekaltalpu pajzsban felfelé néző félhold, felette hatágú csillag. A pajzs felett: **G. T. P.** monogram (2568).

Turnhofer, Tamás, városbíró (1402). Háromszögű pajzsban ormozott bástyatorony, a közepén ráhelyezett gyűrűvel. Körirat: * s * **thome** * **turnhofer** (323).¹⁹⁽¹⁹⁾ Turnhofer Tamásról vö. Mollay: SSz. 1959. 122–128.

Vencel, posztónyíró, polgár (1502). Címer: posztónyíró olló, mellette rák. A pajzs felett: **W** betű (2447).

Vischer, Kuntz, fertálymester, külső és belső tanácsos (1530). Tárcsapajzsban vízszintesen elhelyezkedő vidra (?) (3181).

Waldner, Jost, polgár (1446). Címer: kerekaltalpu pajzs két cölöppel. Sisakdísz: zárt szárnyon pólyaszerű (tehát vízszintesen) elhelyezve a címerkép. Körirata kissé kitöredezett: ...**martini** ...**waldner**. Vö. 6. kép (1137).

Waldner, Ulrik, polgár (1453). Címer: haránt pólya szerint elhelyezett legallyazott fatörzs. Rácsos sisak, melynek sisakdísze kivehetetlen. Körirat: s. **ulrich** + **waldner**. 1359.

Weispriach, Zsigmond, mint Sopron zálogos ura, (1471). Ezüsttel és feketével hasított pajzs ezüst mezejében három balfelé irányuló fekete ék. Sisakdísz: gömbben végződő kúp. Körirat (szép iratszalagon). **S. sigmund. vo. weispriach.** (2158).[20\(20\)](#)

Wetzer, Farkas, a Szent János templom papja (1526). Kerekaltapú pajzs alján felfelé tekintő arcós félhold, az orrán álló kereszttel és a holdsarló csúcsain 1–1 hatágú csillaggal (2756). A templom Bécsi utcai bejárata felett ugyanilyen címert tart két szakállas férfi. Az 1513 és 1519 évekről maradtak korunkra adatok a templom nagyobb helyreállítási munkáiról.[21\(21\)](#) Az 1531-ben használt gyűrűs pecsétjének címerében [305a](#) félhold felett **W** betűt, legfelül pedig hatágú csillagot láthatunk. A pajzs felett: **W. W.** monogram (2972). Vö. 20–21. kép.

Wossenperger, Lénárd, városkapitány (1506). Címer: növekvő kecske. A pajzs felett **L. W.** monogram (2471).

Ziegler, János, városi nótárius (1458). Háromszögű pajzsban két jobbfelé néző nyakas sasfej. Sisakdísz: egy nyakas sasfej, de a fejet is meg a nyakat is taréjszerűen elhelyezett pávatollak díszítik. Körirat (iratszalagon): **s * ha(nn)s * ziegler * Vö.** (22.kép, 1615). Ziegler Jánosra vö. Mollay: SSz. 1968, 37.

Zsigmond, pap (1507). Latin kereszt (3080).

4. Visszatekintve megállapíthatjuk, hogy a gazdag anyag ellenére még sok városi tisztségviselő és patrícuscsalád címere (pl. a Haberleiter) nem került elő. A soproni zsidók címereiből egyetlen egy sem, az iparosok által használtakból is csak kevés. Viszont nagyon sok osztrák és cseh címer és pecsét van itt, melyeket ott nem ismernek, ezeket külön tanulmányokban ismertetem. Itt csupán egyet, Einczinger Ulrich osztrák főkapitány osztrák hercegi címerrel ékesített pecsétjét említem meg 1452-ből (tehát Hunyadi János kormányzósága korából), melynek első mezeje hétszer vágott, tehát a magyar címert, a második és harmadik mező pedig Cseh- és Morvaország kétfarkú oroszlánját, illetőleg sakkozott sasát mutatja. A negyedik Felső-Ausztria, végül a szív-pajzs az osztrák címer pólyája. Az első három országot ekkor még V. László uralta, de III. Frigyes hívei már ekkor „előlegezték” ezeknek a területeknek birtoklását uruknak.

Sajnos az egyetlen – általam ismert – könyv, mely a pecsétekkel mint a művészi munka teljesítményével foglalkozik,[22\(22\)](#) csak annyiban ad összehasonlítási alapot, hogy a mi polgáraink által használt pecsétek a művészi munka szempontjából nem maradnak el az ott közölt főúri és főpapi pecsétek mögött.

Összefoglalva: a 355 felismerhető és azonosítható pecsétből 168 a soproni vonatkozású. Ezekből 142 címeres, 18-nál a pecsét mezejében (tehát pajzs nélkül) van a pecsétkép és 8 db a gemma.

Anakronizmus lenne a középkor emberének a mai értelemben vett demokratikus törekvéseket tulajdonítani, de hogy demokratizálódási folyamat játszódott le, az már az eddig előkerült anyagból is világosan megállapítható.

A XIV. századból 5 tisztségviselő címeres és a johanniták soproni konventjének 2 egyházi jellegű (pecsét mezejében húsvéti bárány zászlóval) pecsétjét ismerjük. Pap vagy polgár még nem fordul elő a pecséttulajdonosok között és a címerek között sincs se beszélő címer, se mesterjegyes. A pecsétek mind függőpecsétként nyertek felerősítést.

XV. század első fele: 19 tisztségviselő és 7 polgár pecsétjét ismerjük. Pap még nem fordul elő, a keresztesek már nincsenek itt. Megjelenik az első beszélő címer (1402: Turnhofer) és az első mesterjegyes

címer (1409: Székeles Péter). A pecséteket ekkor már részben rányomták magára az okíratra.

XV. század második fele. Ebből az időszakból már több polgár pecsétjét ismerjük (18), mint tisztségviselőét (15); a papok közül is többnek (8) a pecsétjét. A címerek közül beszélő a Kronperger családé (daru = Kranich van benne) 1478-ból. Feltűnnek a mesterségek szerszámai és termékei (pl. Steck János sisakdíszében a kifli, 1477) és az első monogram mint pecsétkép, vö. Rädinger Farkas (Wolfgang) 1488-ban használt pecsétjében egy W betű. Végül megjelennek az antik gemmák, főként a végrendeletek hitelesítésénél (3 db). A függőpecsét 306kiveszőben van, a legtöbb a rányomott pecsét és 1450-ben megjelenik az első fedett pecsét is (György oltárjavadalmas pap). A fedett pecsétnél nedves papírt tettek a még képlékeny, forró pecsétviaszra és így nyomták rá a pecsétnyomót. Ezzel bizonyos fokig megvédték a pecsétet a rongálódástól, de egyben majdnem minden esetben elfedték a pecsét rajzának a finomságait és elmosódottá tették a pecsétet.

XVI. század eleje. A középkor végét soproni viszonylatban még nehezebb meghatározni, mint az országos történetben. A mohácsi vész itt sem jelentett döntő fordulatot, ezért nem ragaszkodtam ehhez az időponthoz, hanem addig haladtam, ameddig a nyomtatásban kiadott forrásanyag megengedte. Az előző időszaknál megállapított fejlődés folytatódik: 39 tisztségviselővel szemben 9 papi és 46 polgári pecsétet találunk. Sajnos ebben az időben divatba jött az a szokás, hogy egy-egy végrendeletet 5–7 tanú is ellátott pecsétjével, ennek következtében sokszor lehetetlen megállapítani, hogy melyik pecsét kié volt. Gyakoriak a mesterjegyes pecsétek, sok esetben monogrammal egyesítve. Az iparosság előretörését mutatja a velük kapcsolatos címerek számának megnövekedése is, pl. Tuchscherer Vencel posztónyíró ollója (1502), Lederer Mátyás tímármester áztató kádja (1515), Fleischhacker Farkas mészáros bárdja (1528), és hogy a város gazdasági életében oly nagy szerepet játszó gazdapolgárok se maradjanak ki: Tötl Mihály szőlőmetsző kése (1534). A papok címerei és pecsétjei kezdettől fogva igen erős egyházi jelleget mutatnak. Igen sok a kereszt és a kehely, a legérdekesebb talán Steren Mihály pecsétje, amely csillagok között, felhők felett lebegő keresztet ábrázol és Wetzer Farkasé, ki az iszlámot jelképező félhold orrára állítja rá a keresztet.

Kíváncsi lennék az ausztriai levéltárak anyagának ilyen szempontból történő átvizsgálására, mert ahogy nálunk sok osztrák pecsét található, valószínű, hogy Bécs, Bécsújhely, Baden stb. városok levéltáraiban viszont soproni adatokra akad a kutató.

Mittelalterliche Siegel der Ödenburger

Das Ödenburger Stadt- und Komitatsarchiv ist nach dem Staatsarchiv das reichste in Ungarn, besonders an mittelalterlichen Urkunden und Siegeln.

Natürlich hat die Forschung die Möglichkeiten noch bei weitem nicht ausgeschöpft und viele Fragen harren noch der Aufklärung. So z. B. die kunstgeschichtliche Erklärung jener Serie, welche in Vierpass der Vollwappen bringt und sehr schön geschnitten ist. Prof. Jäger-Sunstenau brachte aus dieser Serie das Siegel vom Wiener Bürger Hans II. Strang. Siehe: Anmerkungen 3.

Am Anfang des 16. Jahrhunderts arbeiten die Silberschmiede nicht mehr so schön, Ringe mit Gemmen kommen in die Mode, auch werden die Siegel mit viel weniger Sorgfalt hergestellt, darum sind sie auch kümmerlicher erhalten geblieben.

In diesem Artikel werden nur jene Siegel erwähnt, deren Besitzer Ödenburger waren.

Die Aufzählung erfolgt in dieser Reihenfolge: 1. Familienname; 2. Vorname; 3. soziale Stellung; 4. Jahr des Vorkommen; 5. Wappenbeschreibung; 6. Quellenangabe und Literatur.

1973. XXVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Berecz Dezső: Kortörténeti tanulságok százegynéhány éves apai intelmekből (Berecz József tanító levelei Sopronban tanuló Ábel fiához 1860–1868.)

307 Berecz Dezső: Kortörténeti tanulságok százegynéhány éves apai intelmekből (Berecz József tanító levelei Sopronban tanuló Ábel fiához 1860–1868.)

1. Az apa, Berecz József, aki a kemenesaljai Ságon¹⁽²³⁾ volt evangélikus felekezeti tanító, nagyobbik fiát, Ábelt 1860. október elején szekéren Sopronba vitte, s ott beíratta az egyházkerület főtanodájának²⁽²⁴⁾ első osztályába. Mivel a fiúnak németül is meg kellett tanulnia, cseregyerekként Mayer Sámuel asztalosmesternél helyezte el az Ötvös u. 716. sz.³⁽²⁵⁾ alatt, s magával vitte Mayerék Samu nevű fiát Ságára, hogy az meg magyarul tanulhasson. Ábel elkísérte őket a város határáig Berecz Imre nevű unokabátyjával és egy Szabó Péter nevű, szintén rokon osztálytársával együtt. Berecz József 1860. okt. 19-én írja első levelét fiának ekképpen: „Kedves Fiam! Irom hozzád a legelső levelet s mint ilyet – élő szóval tett figyelmeztetésem szerint is – tedd el s amikor tán már nem leszek ez életben, majd vedd elő s emlékezzél atyádra, ki földi legjobb akaród is lenni kíván míg engedelmességeden megnyugszik s szorgalmaddal megelégszik... Mikor töletek a város végén elváltunk, komoly gondolatok közt haladtunk a kedvező úton a kellemes időben, míg vacsorakorban Felső-Ságára jutottunk. Ott meghálván, reggel mindjárt sejtettük, hogy utunkon nem kísér tovább szerencse. Meg is lett. Az eső megeredt és áztunk hazáig, mely okt. 9-én délután 4 órakor lett.” Beszámol arról, hogy a család betegeskedett, de már jól vannak, a malomba kellett menni, 16-án Somlón, 17-én Ságon szüreteltek. „Így vesződünk, bajoskodunk! – Dehát te hogyan vagy? Mint tetszik a nagyvárosi élet? Díszlik-e a főiskolai tanulás? Csak úgy örvendeztetsz ám meg, édes fiam, ha ezen kérdéseimre kedvezően válaszolsz. A Samu eddig magát jól viseli. Már kezdi próbálgatni a magyar beszédet. Akarom, hogy te is jó légy. A célt ne tévezd, hanem meggondold, miért vagy tőlünk oly távol. Egészségedre, életedre vigyázz. Jóltevéidet megbecsüld s magadat mindennek előtt kedveltetni igyekezz, a tanár urakat ne ingereld, gazdádát Vaternak nevezd és valóban őt tekintsd atyádnak, tanulótlársaidat mint testvéreidet tekintsd.” Elpanaszolja, hogy egy birkája „megmotozott”, le kellett vágni, pedig 308bárány is volt benne. Kóstolóba küld egy darab sült húst és máját, Ábel ossza meg a két rokon gyerekkel. Mellényt is küld.

Ez volt az első levél, melyet az apa Ábel fiának írt és az első, melyet Ábel életében kapott. Ábel szót fogadott, s az apjától kapott leveleket haláláig megőrizte. Az első iskolaévben 12 levél érkezett Sopronba mindig alkalmi fuvarral, mert az apa még a postabért is igyekezett megtakarítani s haragudott, ha Ábel nem hasonló úton küldött levelet, hanem postán és még jobban haragudott, ha Ábel a postán küldött levélre nem ragasztott bélyeget s apját még meg is bírságoták. A levelek címezése: „Adassék B.Á. 1-ső osztálybeli tanulónak az Ev. Főgimnáziumban Mayer Sámuel asztalosmesternél Ötvös u. 716. sz. Sopronban”; megszólítása: „Kedves Fiam!”; aláírása: „szerető atyád Berecz József”, egyik helyen: „holtig szerető atyád B. J. sági ev. tanító”.

Úgy vélem, hogy a göngybetűs, nagyon értelmes, sokszor bölcs levelek olyan kortörténeti adatokat tartalmaznak, amelyek rávilágítanak egyrészt a soproni diák sorsára, másrészt a falusi tanítók életviszonyaira is. A levelek ismertetése során pontos tartalmi beszámolóra törekszem, félretéve a családi

vonatkozásokat. A levelek keltezését zárójelbe foglalom.

2. Ábel hamarosan panaszkodik az ellátásra. Az apa így válaszol (XI. 14.): „Panaszodon csak úgy segíthetünk, hogy időnkint, mikor lehet, valami harapnivalót ha küldünk, – meg aztán ha nem tűrheted s van egy-két krajcárod, végy egy zsemlét magadnak. Azon meg fenn ne akadj, hogy kenyeret úgy metszenek a kezedbe. Ha megehülsz, akkor kérj enned, ha nem adnak, akkor azt nekem ird meg levélben ahogyan tudod. Másnak ha lehet, ne panaszkodj.” Ugyanebben a levélben tesz az apa szemrehányást fiának az íráshibákért. Különösen bosszankodik azon, hogy Ábel „Keleblat”-nak írja a tanárja nevét „Kleblat” helyett, vagy Berecz József maga sem tudja, hogy helyesen „Kleeblatt” volna. Egy tepsi pogácsát ígér, s utasítja Ábelt, hogy a csizmáját talpaltassa vagy fejeltesse meg, majd az árát kifizeti. Érdeklődik, hogy vannak-e könyvei s hogyan szerezte azokat? Örömmel írja, hogy a cseregyerek már beszél magyarul.

A következő levél (XI. 28.) a disznóölésről szól, küldenek vele 5 db sült kolbászt, sült pecsenyét, kenyeret, töpörtyűt (töpörtőnek írja), pogácsát. „Más alkalommal többet is küldünk, csak jó légy, jól tanulj és magadat jól viseld. Ruhádat, könyveidet megbecsüld, mert tudod milyen drága. Sokat ne jársz s kelj, mert akkor különösen szakad a csizma.” Tanulóinak száma, írja már 92. Aztán örömmel hallja (XII. 14.), hogy Ábel helyzete Mayeréknál megjavult: „Hanem való legyen ám, ne ámíts, mert én nem akarom, hogy te akkor sanyarogj, mikor cseréd itt a jólétben folyvást üdül és hízik.” Figyelmezteti Ábelt, hogy folyamodjék az Illés-féle ösztöndíjért⁴⁽²⁶⁾ s ha megkapja, akkor vehet magánórákat. Valószínűleg német nyelvórákról van szó, mert a német nyelv tanulását az apa fontosnak tartja, de szó esik hegedű-leckékről is, ezeket a rokon Berecz Imre adja. Már előzőleg kérte fiától az iskolai leckerendet és az osztály névjegyzékét. Megütközik azon, hogy Ábel a tanítóképezde első osztályának leckerendjét küldte el: „Én téged, fiam, nem az ev. iskola tanítói képezdéjébe adtalak, s nem is akarom, hogy mester légy.” Figyelmezteti, hogy másikat küldjön.

Ábel a karácsonyt Sopronban tölti. Apja nem is hívja haza, ellenben arra inti, hogy „az ünnepi napokat is szellemi haszonra fordítani buzgó igyekezeted ³⁰⁹legyen” (XII. 14). Csak egy kis csomag érkezik hazulról: 12 pogácsa, 30 dió, négy fürt szőlő. Ábel a későbbi években is Sopronban reked karácsonykor, ha nagy mehetnékje van, akkor is elmarad az utazás a nagy hidegre, rossz utakra való hivatkozással. A hazalátogatás ideje a húsvét. Ellenben 1861 februárjában az apa látogatja meg a fiút, erről írja (II. 21.): „Téli csizmáid eljártságát látván fentlétemkor, midőn megjöttem úgy intézkedtem, hogy másokat csináltatok.” Beszámol arról, hogy eladták a csikót 43 forintért és 50-ért vettek egy lovat „Neked küldünk tandíjra 5 forintokat, privátra 5 forintokat, mértanra 2 forintokat, költségre 60 xrokat” (azaz krajcárokat). Az egyik tehén megborjazott. Küld egy pohár mézet és egy darabka szalonnát; egy jellemző, gyakran visszatérő mondat: „Idő és pénz kíváncsodik tanulásodhoz, úgy iparkodj, hogy az haszontalan ne legyen. Lásd mi idehaza mindannyian nélkülözünk, de ha szorgalmadat tapasztaljuk, örülünk és a haszon mégis a tied lesz.” Ez a hangnem ismétlődik egy másik levélben is (III. 13.), az apa sajnálkozik, hogy Ábel és a rokon Szabó Péter között megromlott a barátság: „Te szegény vagy, neked tanulnod kell, hogy utóbb megélhess. De Péter gazdag, sok jószágot öröklend, melyen tanulás nélkül is megélhet, ezért csak hadd játsszék, te a ruhádat miatta ne szaggasd.” Ábel valószínűleg valamiféle játékban nem akart részt venni, megszívlevélve apjának azt a tanácsát, hogy a ruháját hiába ne szaggassa és játék helyett inkább tanuljon.

Ábel húsvétkor Ságón ünnepelt. Keresztapja szekerén Szabó Péterrel együtt szerencsésen visszaérkezett Sopronba (IV. 6.). Az apa megírja, hogy vásáron volt, eladta a fekete lovat 80 forintért és vett egy vereset 54-ért. Ábelnek meg vett egy nyári öltönyt, kalapot, csizmát. Malomba készül öröltetni, meg Somlóra, mert meg kell kapálni a szőlőt. Ebben a hónapban ismét meglátogatta Ábelt (IV. 28.): „Fiam! Nehezen esett, hogy játsszás közben lerongyollott ruhában találtalak. Okosabbnak tartottalak, mint most tapasztaltam.”

Hosszas intelem után: „E leckét megértsd és megtartsd, ha atyai kezemben tovább is maradni akarsz.” Hanem az új ruhával baj van, arra oktatja fiát (V. 13.), hogy a nadrágot ne húzza fel nagyon nadrágtartóval, akkor nem lesz olyan rövid. No de Samu gyerek nadrágja se jó, szűk is, rövid is, csizmái is tönkrementek. Minden levélben van figyelmeztetés, oktatás, otthon meg mindig beteg valaki, aztán méhek rajzanak, a káposztáskertet trágyázni kell, Somlón karózni, Ságón kapálni, kaszálni, szénát gyűjteni (VI. 1.), s végül az óvatosan adagolt dicséret: „Midőn tapasztalom hogy nem lehetsz hiába Sopron fényes városában, annál örömösebb fedezem szükségéidet bármi nehezen essék is itthon azt nélkülözni.” Két 10 krajcáros „bankjegyet” mellékel: „hanem csak jó haszonra vagy szükségre költsd ám és nekem a többivel együtt erről is számot tudj adni annak idejében.”

3. Ábel a nyári szünidőt ezúttal is és a következő években is Ságón élvezte. Az apa szept. 17-én (1861) ír ismét levelet: „Szombaton este napnyugta után érkeztünk haza portól agyon lepve, de mégis szerencsésen. Itthon sem volt egyéb baj, mint hogy elmentünk óta a mai napig katonaság által lepettetett meg községünk az adó-behajtás végett. Minket ugyan nem terhelt a katonatartás, de elég nehéz volt az adót oly rögtön befizetni. Ugy hallom ma már mind elmentek.” Ábel tehát ismét Sopronban volt Graf Sámueléknál Balfi u. 624. sz. alatt (ma 14. sz.), az apa onnan Gráfék Lujza nevű kislányát vitte magával Ságára cserébe. Lujza az úton derűs kedvű volt, írja, de Ságára érve elkezdett keservesen sírni s ezt másnap is folytatta. Fiát figyelmezteti, hogy magára és a tisztaságra ügyeljen, olyan helyre ne menjen, ahol veszély fenyegeti, ismeretlenektől [310](#) óvakodjék, éjjel ne barangoljon, mert ruháitól hamar megfoszthatják és bántathatják is. Fejét gyakran és tisztán fésülje, mert a Lujza feje tele van féreggel. „Anyád már vesződik vele.” Ábel Gráfék fiával alszik egy szobában, az is tetves lehet: „Ha elrondulsz az iskolából is kitiltanak s a helyedet is változtatni kell. Koplalnod nem szükség, de mohó se légy. Kérj enned, mikor kell, mert mi is kiszolgáltatjuk cserédnek minden szükségét.” E tanévben a levelek száma 20-ra emelkedett, tartalmuk is bővült. Érezhető, hogy az apa bizalma megerősödött, hiszen fia az első osztályban megállta a helyét, növekedett is, több a mondanivaló. A jószándékú intések, oktatások folytatódnak újraélednek a ruhagondok, csizmaproblémák. Ábel is belejött a levélírásba, így válaszolni való is több van. Tíz nap múlva (IX. 27.) az apa már azt írja, hogy Ábel „mindenik” levelét megkapta s örül, hogy fia „tűrhető” sorait olvashatta. Nagy az aggodalom, mert Ságón kitört a marhavész, a községet lezárták. Múlt vasárnap meg tűz támadt a nagykocsmában, a nép ezért elkergette a „sidó” kocsmárost s most nincs helyette más. Lujza jól viseli magát s most maga is nevet azon, hogy eleinte sírt s a feje is kitisztult.

A következő levelekben az apa megírja, hogy Somlón 6 akó bora termett, mézet ígér, de egyelőre nincs aki elvigye, mellékel egy „új” forintot. [5\(27\)](#) Örül annak, hogy a gimnázium igazgatója Ábelnek könyvjutalmat adott: „Azt megköszönd és légy érte háladatos!” Aztán megint küld két hatost, megírja, hogy a celli vásárban eladta a birkát 11 forintért, s hogy a hegyben akónként [6\(28\)](#) 8 ft. 80 kr. a bor ára. Végre bemegy valaki Sopronba (XI. 6.), viszi a mézet, főtt húst, kenyeret és két köteg dohányt, egyik Gráféké, a másik Mayeré, az előző év házigazdái: „Senkinek a dohányró ne szólj s azt meg ne tudja más senki, mint akinek küldve van.” A sietségben vagy talán a szüzdohány miatti izgatottságában a senki szót „sinké”-nek írja.

Ábel pénzt kér. Az apa küld is 30 krajcárt (XI. 11.), hanem: „Fiam, akarom tudni hová és mire tetted azt az 1 ft. 20 kr.t, melyet most nem régen küldöttem. Azért minél előbb számadást küldj és addig ne is kérj pénzt, mert hidd el nálunk is szűken van.” A ruhájára foltot küld, s mivel a fiú egy soproni tüzesetről írt, kioktatja, hogy ilyenkor mit csináljon, de az oltásban ne vegyen részt, mert arra még gyenge. És arra is gyenge (XI. 30.), hogy Gráféknál a borivásra rászokjék. Arra is gondol, hogy Miklós napja következik: „Vigyázz, hogy valami német számár akkor meg ne ijesszen, mert olyan bormérő helyen meglehet, hogy a Nigló majd megfordul” (értsd: Nikolo). A dec. 17-i levéllel indul a karácsonyi csomag: egy pár csizma, 20 író toll, ezek

fele megmetszett lúdtoll, egy szőlős kugli, két darab szalados⁷⁽²⁹⁾ és 3 hatos. A sági iskolában 103 tanuló van.

Az újév után érkezett számadással az apa nincs megelégedve (1862. I. 14.): „Miután helyetted cserét tartok, még pedig jó gondviselésben, miért hogy számládban annyi zsemle fordul elő? Talán éhséget szenvedsz s azzal akarsz enyhíteni bajodon? Hét krajcárral találom kevesebbnek a számládon kitettét, mint amennyinek ki kellett volna jönni... Csak arra költs, ami nélkül el nem lehetsz.” Másik baj, hogy Ábel feje is eltetvesedett. „Siess lenyíratni a hajadat valakivel egészen kopaszra és az asszonyoddal tisztogattasd ki, mert anyád is úgy tett Lujzával.” Mellékel két hatost és kóstolót a disznóölésből meg két fürt ³¹¹szőlőt. Sőt a következő levélben is pottyán egy hatos, két falat szalonna s egy karéj kenyér: „Mutasd meg a Gráfné asszonynak, hogy ilyen a mi kenyérünk.” Lujza is ír a szüleinek magyarul. Ságón még mindig nem szűnt meg a marhavész, de azért vígan megy a farsang, lám Dömölkön egyszerre 15 házassulót hirdettek ki.

A miskei vásáron eladták a tehenet (II. 19.) 66 ft-ért, ebből az apa 14 ft-t küld Ábelnek tandíjra, privátórára, bizonyítványára, a még fennmaradó 97 krajcárt költse arra, amire leginkább szüksége van. Küld még egy új nadrágot is, fehérneműt és valami élelmet. Megütözik fia azon mondatán, hogy a helye ugyan jó, de rossz kenyéren kell tengődnie. Szóaljjon fel (II. 23.), de nem indulatból, hanem kérve, hogy „veled másképpen bánjanak, legalább úgy, mint mi az ő lányukkal.” Ságón nagy a vörhenyjárvány (III. 7.), az iskolában naponta 10–15 gyerek hiányzik, otthon is megkapták a gyerekek, csak a Lujza egészséges. Kíváncsiskodik, hogy a dominikánusok templomának mindkét tornyán lesz-e óra, s hogy épül-e az evang. templom tornya? A következő levélben írja (III. 20.), hogy a gyerekek meggyógyultak, ellenben ő maga berekedt, könyörgéseket se tart és a temetéseket se tudja ellátni, pedig egyik legnagyobb ellensége halt meg, még annak a temetésén se énekelhetett, sőt búcsúztatót se mondhatott. Eladta a lovait, több lovat nem tart. „Egészségedre vigyázz. Időnek, embernek ne higyj, mert azok csalékonyak.”

Ebben az 1862. esztendőben súlyos gondjai voltak a sági iskolamesternek. Nemcsak mesteri teendőit kellett ellátnia, nemcsak a gazdálkodás napi gondjaival kellett törődnie, Sopronban tanuló fiáról gondoskodnia, hanem még a templom-építés gondjai is rászakadtak. A gyülekezet már régen elhatározta, hogy templomot emel, ezt azonban 12 évig halogatta, míg ebben az évben valóban hozzáfogtak s ápr. 23-án letették az alapkövet, megindult az építkezés, júniusban állnak a falak, augusztusban a torony is, s az új templomot 1863. jan. 25-én felavatták.⁸⁽³⁰⁾

Gráfék Lujzája annyira megszerette a sági életet, hogy a tanév végével nem is akart Sopronba visszatérni. Mégiscsak vissza kellett térnie, s a szüenidő végével Ábel már a gimnázium harmadik osztályába iratkozott. Apja vitte be Sopronba. Vendégfogadószér 654. sz.⁹⁽³¹⁾ alatt Tóbiás Ignácéknál talált számára lakást és cserét. Tóbiás Fánit vitte magával Ságára s mivel a már említett izsákfalvi rokongyerekek, Szabó Péter is ugyanott kapott helyet, Tóbiásék Máriája is ment vele Izsákfára. Már a szept. 9-i levél arról szól, hogy Fáni mindig jókedvű, tevékeny, gyakorolja a magyar beszédet. Izsákfán meg Máriának nincs semmi baja, bátor és vidám. Az apai intelmek megismétlődnek, különösen fontos, hogy Ábel a német nyelvben haladjon, s hogy lakótársával még tréfából se ingerkedjék. A következő levél még többet mond (IX. 29.): „Nehéz volt nekem tapasztalnom itthon töltött szüenidőd alatt, mennyit elhagytál abból, amire én kisebb korodban szoktattalak. Azért neveltelek én tégedet városi főintézetben, hogy még azt is elfeledj vagy megvesd, amire megtanítottalak? Jó ha tudománya van az ³¹²embernek, de a míveltség még nem abból áll, mit a bölcs könyvekből kimereget az ember. Ezen oktatásból azt akarom világosan megmondani: felkeléskor jóreggelt kívánni, oskolába menetkor magadat ajánlani és mindenkor szépen köszönni el ne feledj és ne restelj, viseld magad mindenben mint illik. Így örömet szerzel atyai szívemnek, saját szerencséd pályáját pedig az életben előkészíted.” Fánit orvoshoz kellett vinni Kis-Cellbe, mert a szeme fájt. Már jobban van. Az orvosnak 30

krajcárt, orvosságért 35 krajcárt fizetett, ezt a Tóbiás úr adja meg. „Átveheted tőle, ha kell, hanem aztán tőlem pénzt ne kérj, míg a 6 ft. 65 kr-ról számlát nem küldesz.” A templomépítésnél leszakadt egy állvány, három kőműves és két leány leesett, nagyon megsérültek, egyiküket kórházba kellett vinni.

Októberben az apa Sopronban járt, sírkövet vett a Szergényben elhalt édesapja sírjára 20 ft. árban, novemberben meg Szapó Péter apja, Mihály, látogatta meg a fiúkat. Berecz József levelet küldött vele (XI. 25.), aztán 3 tízkrajcárost, 6 almát, 26 diót, egy darab kenyeret s a levélben a dorgatóriumot: „Leveledben olvasom, hogy eljöttöm után nemsokára a Tóbiás urral összevesztetek. Micsoda joggal tettétek azt, én kérdelem. Ti ugyan sok jót tanultatok abban a szép városban, ha még azt a jóltevőket is bántalmazzatok, ki kenyérével táplál benneteket! Vigyázz fiú, hogy reád panasz ne legyen, mert reád azon esetben nehéz büntetés várhat.” Felvilágosítást kíván, majd folytatja a témát (XII. 15): „Neked engedelmesnek kell lenned, azt én parancsolom. Szép volna, ha cseréid úgy dacolnának velem, mint ti teszitek... Ha lámpát égetni sajnálnak, úgy vegyetek gyertyát magatoknak, de ne dacoljatok, ne követeljenek. És ha eljön az alvás ideje, akkor nyugodjatok csendesen és ne hahotázzatok. Ily magatok viselésével megutáltatjátok magatokat és sorsotok csak rosszabb leend.”

Januárban (1863) a templomavatás előkészítése foglalkoztatja az apát. Fiát is hívja ugyan az ünnepségre, de mégis tanácsosabbnak látja, ha Ábel Sopronban marad, mivel a nagy hidegben könnyen megfázhat, az út pogány rossz és vizsgák is vannak. Küld egy forintot meg ennivalót, jó étvágyat kívánva. Otthon a gyerekek megfáztak, Fáni is. A febr. 3-i levélben számol be részletesen a templomavatás ünnepségéről és sajnálja, hogy fia nem vehetett részt „e ritka jelenetben”. Küld 9 „forintokat” meg egy kis maradék kuglit. A gyülekezet számadási könyvéből tudjuk, hogy az avatáskor 8 ft. 45 kr-t költöttek áldomásra és 5 ft. volt a szertartást végző Edvi Illés Pál esperes tiszteletdíja.

Fekete pecsétetes levélben (II. 13.) siránkozva közli fiával az apa, hogy legkisebb gyermeke, a 2 és fél éves Ottó hosszas betegség után meghalt. Hogy orvos látta-e a gyereket, arról nem esik szó. Időnként valami élelem, pénzecske megy Ábel címére, amikor alkalmi fuvar akad, aztán két nyári pantalló, mellény, csizma, metszett tollak. Egyik levélben azt olvassuk, hogy „Fáni nem igen áll hátrább megkedveltetésben, mint a múlt évben a Lujza. Így aztán nem nehéz a cserével. Hanem amikor nyafog, válogat és durcál, akkor kereszt a csere.” A birkákat megnyírták, 13 font gyapjú lett, ennek fontjáért (56 deka) 80 krajcárt adnak. Egy font gyapjú árát a következő levelével (V. 25.) küldi. „Annyi a tennivaló, hogy csak azt kell választanom, amit előbb el lehet végezni”: a tehén borjazás előtt áll, a méhek rajzanak, holnap vásár van, a szőlő karóztatlan, a szálvesszők kötetlenek, a malomba is készülnek és kaszálatni is kell. Berecz József éppen 40 éves. Majd küld egy darab sült bárányhúst (VI. 17.) s kenyérre egy hatost, hogy Ábelnek nagyobb kedve legyen a közelgő vizsgákra készülni. „Szégyent ne vallj!” E tanévben ez az utolsó, 18. levél.

3134. Az immár IV. osztályos Ábel 1863. aug. végén bevonul Sopronba és Szabó Péterrel egyetemben Slaba Miklósékhöz került cserébe Balfi u. 577. sz. alá (ma 35. sz.). Slaba boltos volt és saját házában lakott. A gyerekeket Szabó Mihály vitte Sopronba és Slabáék két fiát vitte magával vissza. Berecz József pedig aznap, hogy Szabó Mihály a két Slaba-gyerekekkel és Ábel levelével visszaérkezett, már választ ír (IX. 1.). Utasítja fiát, hogy Slabáékat nyomban hagyja ott, keressen más cserét, vagy ha nem kap, akkor fogadjon szállást és iratkozzék be az alumneumba (iskolai tápintézet). Panaszkodott-e Ábel valami miatt, az nem tűnik ki, ellenben az apát mód felett bosszantja, hogy Szabó Mihály mindkét fiút magával vitte Izsákfára, s az egyik csak akkor kerül Ságára, ha egy hét múlva az óvatos Slaba körülnéz személyesen a sági portán. Az apa joggal következtet arra, hogy Slaba bizalmatlan, s ha netán Ságón nem tetszene neki a helyzet, akkor a fiát nem hagyja ott: „te meg akkor állj ki az ég alá!” Beszámol arról, hogy Ságón tűz volt, 72 ház leégett, a templom tele van odamentett holmival, a szomszéd községek küldik a segítséget, kenyeret

stb. Hanem Ábel nem siette el a dolgot, maradt a helyén s ezt az apa is tudomásul veszi (IX. 12.): „ha te oly könnyen veszed az ügyet, magad lásd, utóbb én nem segíthetek.” Slabáék Gyula fia is megérkezett Ságára és jól érzi magát. „Én a cseréket kóborolni, csúfolódni, szitkozódni nem engedem, mint mások, hanem oktatom inkább a jó cseréket becsületre, szép beszédre, illendőségre.” Ezt üzeni Slabáéknak, Ábel is viselkedjék illendően. Minden kellemetlenség kerülendő, mert kilátás van arra, hogy a gyerekeket Slabáék a következő évben is cserében hagyják.

A szept. 29-i levelet az apa hosszabb és folytatást ígérő oktatással kezdi az ép testben ép lélek értelméről, majd a napi dolgokra tér át. Ságón ismét tűz volt, több ház leégett, a gyerekek a harangot kongatták, Gyula meg ruháit összekapkodva a templomba szaladt s az oltár mellől nézte a nagy tüzet. Három akó bora termett, sok szőlőt felkötöztek szárítani. A mézszüret is sovány volt, csak 8 ft.-ot tudtak bevenni. Újságolja, hogy a dömlői esperes (Edvi Illés Pál) végre lemondott állásáról, s így ő egy nagy ellenségtől szabadult meg. Talán e feletti örömeiben Ábelnek hegedűt ígér.

Úgy látszik, kevés az alkalmi fuvar, mert a levelek nagyon megritkultak. A következőben (XI. 27.) folytatódik a megkezdett oktatás. Egy mondata: „A száj az evő és beszélő rész. Ezt nem kell koptatni mindszüntelen evéssel, beszélgetéssel. A gyakori evés nem hasznos, nem egészséges, a sok beszédnek meg sok alja van.” A sági tanítás is megkezdődött 70 tanulóval. A Slaba-gyerek a katolikus iskolába jár örömmel és szorgalmasan. Sokat tud már magyarul. Víg kedvű, jó gyerek. Tóth János lett az új esperes, aki neki jó embere, írja. Öt új forintot küld hegedűre, pár almát, diót, Berecz Imrét kéri, hogy segítsen a hegedűvételnél. A birkákat nem tudta eladni, mert háromért csak 14 ft.-ot kínáltak. Ismét marhavész van, a község lezárva, az állatok legelni se mehetnek.

Az apa mélyen megbontráncozott azon (XII. 19.), hogy Ábel tánciskolába iratkozott: „A tánc a műveltség ága lehet, de én azt bolondságnak tartottam és nem is kedveltem. Azoban ha neked oly nagy hajlamod vala arra, hogy vakmerősködtél erszényem fejében elkezdni, találj benne örömet s szerencséd.” Minden rosszallás ellenére is 10 ft.-ot küld költségre és elemőzsiára. „Ennyi pénzről már jó volna számlát küldeni jóakarátú, de kevés jövedelmű apádnak, kinek bizony magára se telik keresetéből ennyi.”

Lássuk, mi lehetett ez a jövedelem! A számadáskönyv adatai szerint Berecz József évi fix fizetése ezekben az években 18 ft. 60 kr. volt osztrák értékben. ³¹⁴Ez nem sajtóhiba: tizenennyolc forint és hatvan krajcár. Ezt minden év elején megkapta. Természetben kapott évi 12 pozsonyi mértő búzát, 21 mérő rozsot, 10 mérő árpát, ¹⁰⁽³²⁾ ez a mennyiség azonban hullámozást mutat; a 70-es években 14 mérő búzára, 24 mérő rozsra, 12 mérő árpára emelkedik. Szolgálati lakása volt az iskolaépületben, használta az iskolához tartozó káposztáskertet és használta a gyülekezet szántóföldjeit, ezek megmunkálásáról a gyülekezet gondoskodott. Az a szerződés, amellyel a sági gyülekezet Berecz Józsefet 1864-ben tanítónak alkalmazta, nincsen meg. Ellenben megvan utódjának, Koczor Mártonnak 1880-ban kelt szerződése, akkori szóval „hiványlevele”, amelyből visszafelé következtetve sok mindent megtudunk. Például azt, hogy a káposztáskert 170 négyszögöl, a tanító használatában lévő gyülekezeti földeké pedig 7500 négyszögöl. Figyelemreméltó az is, hogy ezeket a földeket a gyülekezet az 1867–68–69. években visszavette, s értük a tanítónak évi 61 ft. „haszonbért”, helyesebben kártalanítást fizetett. A „hiványlevélből” látjuk, hogy minden tanuló egy évre 50 krajcárt fizetett a tanítónak, aki minden temetésért 25 krajcárt kapott. Valószínűleg ugyanezek az összegek szerepeltek Berecz József tanítóskodása alatt is. A levelek emiatt számoltak be minden évben a tanulók létszámáról. Berecz Józsefnek Ságón ingatlana nem volt, azonban Kissomlón volt egy kis szőlője, azt maga művelte, ennek termése egy évben 1/2–6 akó közt mozgott. Kissomlón voltak földjei is, ezeket haszonbérbe adta s a levelek utalása szerint 50 ft. volt az évi haszonbér; ha rossz termés volt, akkor a bérlő nem fizetett. Ezeknek a földeknek a nagysága ma már nem állapítható meg, eredetük sem. Talán a felesége

hozománya lehetett, hiszen szilsárkányi módosabb gazda leánya volt. Berecz József fellábbal tanító, fellábbal gazdálkodó volt, állatokat tartott, vásárokra járt; mai kifejezéssel élve, nehezen tudott pénzt csinálni. Levelein kívül tanúsítja ezt az a tény, hogy később kölcsönökre szorult, a somlai földeket is megterhelte. A számadáskönyv szerint a gyülekezettől is kapott kölcsönt kamatra s azt, valamint többi kölcsönét is, visszafizette. Mindezek kibogozásában a „hiványlevél” és a sági gyülekezet 1848–1900. évekre terjedő számadáskönyve volt segítségemre – további utalásoknál: SzK. –, ezeknek rendelkezésemre bocsátásáért Fehér Károly ev. lelkész úrnak mondok köszönetet.

Az 1864. év elején az apát a dömölki esperesváltás foglalkoztatja (I. 8.), attól helyzetének javulását várja. Nem tűnik ki, milyen sérelmei voltak, az előző „gonosz-lelkű” esperes mivel károsította meg, s az sem, hogy a maga sorsában milyen javulást remél. A tanulóinak száma 115-re emelkedett. Sopronba nemigen megy szekér, mert az ottani piacon rossz ára van a gabonának (III. 6.), inkább Pápára, Győrbe viszik. „Megkaptam a tanári kartól szorgalmad bizonyítványát és atyai szívem örömmel indult tartalma látásán reménylve, hogy fiam, kiben a tehetség nem hiányzik, kinek műveltetéséért csekély filléreimet is kész vagyok feláldozni, megérti sorsát, célját.” Húsvétkor Ábel hazament, Slaba Gyula meg Sopronba. Utóbbi, visszatérve Ságára, finnyáskodott és iskolába se akart járni, examenje azért sikerült (V. 3.)

A jún. 22-i levelében – e tanévben a 14. – közli az apa, hogy a csereifjakat Szabó Mihály fuvarozza haza, ő nem megy be értük: „Végezd a dolgaiddat úgy, mint illik, már nem vagy ujonc Sopronban.” Beszéljen Slaba úrral, hogy a fiát 315jövőre is adja le Ságára. „Cseréről mindenesetre gondoskodj.” Az ösztöndíjból fizesse ki adósságait, vigyen haza egy font cukrot meg annyi suvixot, amennyi a nyárra elegendő.

Az 1864/65. tanévben a gondok súlyosbodtak. Ábel már felsőgimnazista és Gábor öccse is beiratkozott az első osztályba. A két fiút anyjuk, ahogy ők nevezték „kedvesanyjuk” kísérte Sopronba. Első csapás, hogy cserehelyet nem találtak. Úgy látszik, hogy az „alattomos” Szabó Mihály Slabáéknál elkaparintotta a jó helyet. „Ezért majd számolok vele”, írja az apa (VIII. 31.), azzal vigasztalja önmagát, hogy legalább nem kell cseregyerekekkel vesződni, két fia pedig a nehezebb helyzetben megtanulja a mértékletességet és a takarékoságot. Inti őket s ez a következő levelekben gyakran ismétlődik, hogy szeressék egymást, gyűlölség ne legyen köztük. A leveleket Ábel nevére címezi az Újteleki u. 274. (ma 23.) szám 11(33) alá. Ez a gyerekek szállása. Az apa úgy intézkedik, hogy a leveleket először Ábel olvassa el, azután adja át öccsének, akit „minden jóba okosan vezessen be”. Az ez évi 15 levél hangja ingerültebb, türelmetlenebb mint az előzőeké. Írójuknak anyagi gondjai vannak, tisztában van azzal, hogy fiai is nélkülöznek s nem tudja őket mással vigasztalni, mint hogy ők maguk is nélkülöznek odahaza. Kisebb adósságokat csinál, ezeket nehezen fizeti vissza. A fiúkkal is baj van: „Hogy a Gábornak a városi élet visszatetszik, az csak saját gyarlóságához tartozik (IX. 7.), mert itthon meg a falusi élet nem tetszett neki. Nyakasságáért pedig botoddal vonj a nyaka köré s tanítsd becsületre, engedelmességre, mert te azért vagy vele, hogy vigyázz rá.” Gábor számára mégis adódott csere s Kasztner Zsuzsi ment Ságára cseregyerekként helyette. Ábel maradt a kvártélyon; a tápintézetben – bizonyára előző évi jó bizonyítványa alapján – féldíjas lett (IX. 14.). Az apa gyakrabban és kiadósabban küld élelmet Sopronba, de számításba veszi, hogy Gábornak a cserehelyén rendes koszt jár. Éppen azért az a regula, hogy a küldött elemőzsiát Ábel ossza szét kettőjük között, de magának többet tartson meg. Ládikát csináltat, ebben küldözgeti az ennivalót, amikor alkalmi fuvar adódik, s aztán a ládika üresen utazik vissza Ságára. Bizalmatlan, attól tart, hogy a ládikából útközben kiemelnek valamit, s van olyan fuvaros, akire kenyérnél egyebet nem mer bízni, éppen ezért megkívánja, hogy Ábel mindig pontosan megírja, mit kaptak meg. Levelei, melyeket legtöbbször az iskolába címez, beszámolnak az őszi munkálatokról, szüretéről (Somlón fél csöbör must termett és 60 pár szőlőt tudtak felakasztani), kukoricaszedésről, szárvagásról, sarjtúbetakarításról, káposztaeltevésről stb. (X. 14.). „Mi itthon

veszödiünk értetek és magunkért, ti pedig túrjatek és küzdjetelek.” Sorsuk felől tudósítsák szilsárkányi öregapjukat, s ha netán segítséget kapnának tőle, azt megköszönjék.

Az okt. 29-i levéllel megy a ládika, megrakva füstölt túróval, sült lúdhússal, májjal, kenyérrel, ugorkával, retekkel, almával, körtével, aztán még egy nagy rozskenyér, egy zsákban 100 db krumpli és 5 forint. Ábel ebből fizesse ki lakbérét és Gábornak is adjon belüle. Ábel valami panaszt tehetett Gábor ellen, ezért figyelmezteti, hogy öccsével ne gorombáskodjék, ő a neki írt levélben úgyis ráijesztett. Ábelt is megleckézteti, mert amikor a múlt alkalommal a ládikát a Magyar-fogadóban átvette, azt Gáborral vitette a szállására. Az apa úgy értelmezi, hogy Ábel az ő „becses ajándékát” cipelni szégyenlette: „Avagy azért, mert te az V. osztályt járod? Te még semmi vagy! Te még olyat ne szégyenelj, ami jó!” Iskolájában 112 gyerek van.

316 Ábel számadásával megint nincs megelégedve (XII. 9.): Ságón 10 krajcárért patkolnak egy pár csizmát, mért kerül Sopronban 35 krajcárba? Miért vesz új könyveket drága pénzért, amikor „avultakat” is kapni? Gyümölcsre pedig kár pénzt vesztegetni. A következő levél is (XII. 14.) dorgatóriummal indul: a legutóbbi küldeménynél Ábel nem vette észre, hogy a ládika fenekén 4 hatos is volt s az elveszett. „Mint gondolom, te az kikaptad vagy bennhagytad, mivel nem volt akkora, mintegy lófő.” Tíz forintot mellékel, Ábel fizesse ki a szállásbért két hónapra s a csizmája javítását, a többit pedig fordítsa arra, amire legjobban kell. Elkecseregetten folytatja: „Pénzt én nem csinálhatok, amúgy sem ad senki, még köszönet, hogy itthon élelmünkre valót az ismerős kereskedők hitelben adnak, mely által ismét csak fizetnivalók szaporodnak. Túrjatek a pénztelen időben, én különben nem segíthetek rajtatok. Kérjetelek segélyt öregapátoktól. Vagy pedig jöjjetek haza, járjatok itthon pörén vagy ilyen rongyosan, mint én a marhák között.” Fájdalmas szólam.

Karácsony táján úgy látszik nem volt alkalom levélküldésre vagy a ládika továbbítására. Csak jan. 20-án (1865) indul többféle étel, kóstoló a disznóölésből. Ábel vendégelje meg belőle Gábort, Imrét, egy rokonlányt és Mód urat. Kasztner Zsuzsát a szülei meglátogatták Ságón (II. 6.); tőlük tudta meg az apa, hogy Ábel a bizonyítványára tőlük kért kölcsön néhány forintot, meg hogy Gáborra sok panasz van. „Megmondd neki, hogy a legközelebbi jó alkalommal felrándulok Sopronba és elbotolom az éretlen agyát, ha addig nem jobbítja meg magát.”

5. Az igazi haddelhadd azonban csak ezután következett (II. 28.) Az apa megkapta Ábel „kielégítő” osztályzatú félévi bizonyítványát az osztályfőnök azon megjegyzésével, hogy „gyakran vannak nála társaságok, midőn pipáznak, gazdájának pedig, ki ezért szemrehányást tett, durcásan és gorombán felelt.” – „Hát ilyenekre tanítottalak én tégedet, gyermekem? Hát ezt tanuljátok ti az egyházkerület főtanodájában? Így fiam be van fejezve tanulási pályád és kezemet ezennel leveszem.” Két és fél sűrűn teleírt oldalra terjed a szemrehányás, majd megenyhülve felhívja Ábelt, tisztázza magát s iparkodjék, hogy év végére ismét a dicséretesek közé kerüljön. Ábel válasza azonban még inkább felingerli (III. 8.): „Hogy mersz te egy hivatal-hű tanárt igazsgátalansággal vádolni? Azt érdemlik azon tudományos férfiak? ...Esküre pedig ne hivatkozz, előbb az orrodát töröld meg, azután gondoskodj arról mit tesz esküdni.” A levél megszólítása: „Ábel!”, aláírása „öröme és szeretetre megnyerhető atyád, aki a levélhez 15 forintot csatol, ebből Ábel fizesse ki két havi szállásdíját, 3 forint adósságát és Gábor tandíját. „Mit hova tész, számolni fogsz róla.”

Itt kiesés van a levelezésben, azt se tudni, hogy húsvétkor otthon voltak-e a fiúk? A május 20-i levél megszólítása ismét: „Kedves Gyermekeim!”, de nem mentes az izgalomtól. Ságón néhány heti betegeskedés után meghalt egy 11 éves fiú s a temetés után az a hír terjedt el a faluban, hogy halálát az iskolában elszenvedett testi fenyítések okozták. Megindult a vizsgálat, a bántalmazás nem igazolódott, de az apát

nagyon bántja a gyanúsítás: „Nyugodtan nézek mindenre, titeket ne zavarjon az eset, legyetek csendesen és szorgalmaskodjatok a tanuláson.”

A következő szeptemberben az apa vitte a fiúkat Sopronba, s számukra a Kis Magyar u. 671. sz. alatt (ma Pócsi u. 5.)¹²⁽³⁴⁾ fogadott szállást havi 4 forintért. ³¹⁷A fiúknak lakótársai is vannak. Cseréről már nincsen szó. Hazaérve rengeteg munka várta (IX. 8.). Szeretné, ha fiai megkaphatnák a tápintézeti féldíjasságot. Aligha, mert a bizonyítványok csak kielégítőek voltak. Nem is sikerül. „Több örömet reméltem (IX. 29.), de ha most ez elmúlt is, arra intelek benneteket, hogy iparkodástok és megfeszített szorgalmatok által helyrehozni törekedjétek azt, amit kárunkra és szégyenetekre meggondolatlanságtok és hanyagságtok által elrontottatok.” Az év folyamán érkezett 27 levélben az apa nyugodtabb hangon biztatja, unszolja, szinte kéri a fiúkat, hiszen érzi a veszélyt: hátha kidőlnek a fiúk, s ő maga is bírja-e a taníttatást? A ládika szaporán utazgat. „A jó Istenre kérlek benneteket, hogy magatok csak jól viseljétek, mert egy darab idő óta rút álmaim vannak” (XI. 1.). Nem csoda, mert Ságón ismét katonaság hajtja az adót. Minden levél ösztökéli a gyerekeket, de a félévi bizonyítványban (1866.) csak nincs javulás. „Aztán újra hozzáfogjatok a tanuláshoz, hogy jobb bizonyítvánnyal örvendeztessetek meg bennünket” (II. 23.). A húsvétot otthon töltik a gyerekek.

Majd azon duzzog az apa (V. 5.), hogy Ábel el akar menni a Deákkúti Vármegye¹³⁽³⁵⁾ majálisára és erre új ruhát kér. Azt válaszolja, hogy nadrágot csak a későbbi celli vásáron tud venni. „Azért ha táncolni akarsz, táncolj abban, ami van, ha pedig a ruha nem tetszik, ne táncolj!” Ugyanebben a levélben írja: „Különben háborús hírek vannak. Szabadságosok, ujoncok többnyire már bevonultak. Magatokat mindenképpen vigyázva viseljétek.” Ábel mégis elment a majálisra, vesztére, mert ügyetlenségéből kitört egy ablakszemet, ezért apja korholja ugyan (V. 23.), de az ablak árába mégis küld egy forintot. Az éjszakai fagy mindent tönkretett, oda a gabona, a szőlő. Ugyanaznap még egy levelet indít, mivel újabb fuvaros megy, ebben részletezi a fagykárt, mondván, hogy utoljára 1836-ban volt ilyen pusztítás. A levél végén különös figyelmeztetés: „Politikai ügyekkel ne gondoljatok,¹⁴⁽³⁶⁾ mivel az rátok nem vonatkozik s olyanról ne is írjatok senkinek, legfeljebb hozzám, ha valami rendkívüliség esik valahol. Ti csak tanuljatok és magatokra vigyázzatok.” Az ez évi utolsó levél (VI. 16.) is borús hangulatú: „A nagy szárazság nálunk mindent elaszal. Sopront úgy hagyjátok el, hogy tán vissza oda nem is tértek.” Küld 50 forintot, ebből tápdíj 36 ft., tandíj 8 ft., szállásdíj 6 ft. A rozsot eladni nem tudta, ezért 30 ft. kölcsönt kellett kérnie. Ami még fizetnivaló van, azt Ábel fizesse ki az ösztöndíjából. Kitűnik a levélből, hogy a sokat emlegetett ösztöndíj összege 13 ft. 70 kr. Sok pénz, ha tudjuk, hogy Berecz József egész évi fizetése készpénzben csak 5 ft-tal több. A vizsgák előtti nekirugaszkodásra biztatja a fiúkat és nyárra szeretettel várja őket. Ez évi levéltermés: 27 darab.

1866 szeptemberében Ábel már VII. osztályba iratkozik, Gábor a III.-ba. Hosszú sor 744. sz. alatt¹⁵⁽³⁷⁾ van szállásuk, az apa címzése szerint: „Alul a főtanoda mellett a második ház.” Közel van az iskolához, a fiúk egyedül laknak egy kis szobában, baj azonban, hogy csak egy keskeny, közös fekhely van s hogy a szállásadó házaspár örökösen marakodik egymással. Az apa arra utasítja fiait, hogy követeljenek még egy fekhelyet. Ábel ismét féldíjas a tápintézetben. Mindnyájuk számára nehéz év következik, erről 19 levél tanúskodik. Egyikben így ír az apa: „Ne aggódjatok mit esztek s mivel éltek, csak a tanuláshoz ³¹⁸lássatok” (IX. 24.) Aggasztó, hogy a gyerekek sárkányi öregapjuktól választ se kapnak. Egy unokaöccs, akitől Berecz József kölcsönt kapott, máris követeli vissza a pénzét, a somlai bérlő meg nem fizet. „Olyan pénzzavarban vagyok, milyenben még soha nem jutottam.” Eladná a rozsot, de 4 forintnál nem akarnak többet adni érte. Somlón 4 akó bor termett meg egy kosár szőlő.

Ábel nekifeszül a tanuláshoz. Erre utal az okt. 20-i levél: „Ha úgy van, mint irod iparkodásodat és

vigyázásodat a tanulásban, azon csak örülhetünk. Ne is engedj magadban erőt venni a léhaságnak, hanem láss azután, miből életbeli szerencsédet a jövőben reménylheted.” Új aggodalom a kolera. „Egyebet nem mondhatok: vigyázzatok magatokra. Ha pedig az intézet bezáratik, azonnal egyenesen haza jöjjetek hátra hagyva ládátokat, ruhátokat.” A ládácska ritkábban jár, tartalma is szűkösebb s a pénzküldemények is gyérebbek. A fiúk gyomra eleget koroghatott, de még didereghettek is, mert gazdájuk vasárnap és iskolai szünetkor nem fűti a szobájukat. „Célszerűbb lakást nem lelhetek, hacsak olcsóbbat nem. E tárgyról ez a véleményem és tanácsom” (XI. 13.) Aztán ismét az elkeseredés (XII. 13.): „Kaptunk levelet öregatyáinktól, ki szépen felfüggeszti segedelmezését azzal, hogy pénzt nem tudja bevenni (vagyis visszakapni). Megírhatjátok neki, hogy a félévi vizsga után kell félbeszakítanotok a tanulást.” Anyjuk beteg. Ábel szeretné meglátogatni, Gábor meg Sárkányba készül, de a kemény hideg miatt az utazás elmarad. Hanem az Ábel-napot megülhetik, erre kaptak a disznóölésből kóstolót, kenyeret, kalinkót, egy kulacs sági bort és foltot mindkettőjük ruhájára (XII. 28).

1867. jan. 25-én az apa 35 forintot küld a kifizetendőkre s örvideni fog, ha Ábel szorgalmát dicséret követi. Csak Gábor tett megint valami rossz fát a tűzre: „Meggyőződhetel bárjúságán, a miért elleneztem neki a tanulási pályát válaszolni. Én távol vagyok tőle, láss te hozzá helyettem.” A bor ára 8–10 ft. a hegyen. Márc. 6-án küld 10 forintot azzal, hogy több nincs a háznál. Ábel vegyen rajta kalapot, fizesse ki a szállást, foltoztassa meg a csizmáját. Ugyanaznap ír Gábornak is, oktatva őt, bízta, noha vizsgái nem sikerültek úgy, mint ahogy bízott bennük: „Hagyj fel gyermekes eszeddel s fogj teljes erővel a tanuláshoz.” Az iskolában 140 tanuló van, de nincs haszon belőle, mert fizetni nem tudnak. Az inséges időkben sok a betörés, pincefeltörés, éberen kell örködni éjszakánként „nyugtalanossággal, egészségrontással”.

Az apa beszámol arról, hogy névnapját tűrhető egészségben megünnepelte (III. 25.), de hurutos, náthás, a feje fáj. „Kevés” a kedve. Két hatost mellékel, hogy Sopronba induló egyik unokatestvérüket „diákosan” megvendégeljék és megmutassák neki a város nevezetességeit. A fiúk húsvétkor otthon voltak. A „szent” ládikának új tetőt, feneket kellett csináltatni (V. 11.). Az apa beszámol a Vas megyei tisztújításról, az új alispán: Takács Lajos. „Éljen!” teszi hozzá.¹⁶⁽³⁸⁾ Majd lezárul az iskolaév. Ábel bizonyítványa szerint erkölcsi viselete példány, figyelme éber, szorgalma kitűnő, a tantárgyak közül a mennyiségtan és rajz jó, a többi kitűnő és dicséretes.¹⁷⁽³⁹⁾

Az 1867/68. iskolaévben a fiúk az Egyház u. 85. sz. (ma Templom u. 21.) alatt laknak. Apjuk szept. 14-i levelében az érettségi előtt álló Ábellel foglalkozik, engedelmességre, szelídségre intve. „Vagy azt akarod, hogy ne legyen szerencséd világi pályádon? Gondolkozz ezen, édes fiam.” Tovább: „Gáborhoz pedig hozzálass, tanítsd mindenre és magára ne hagyj.”

³¹⁹Jól sikerült mézterméstől ír (IX. 24.). Eladtak egy mázsát 16 forintért és még van fél mázsa. Ebből már 10 helyre küldtek kóstolót, de még 4–5 hely hátra van. A gyülekezet ez évben újítja és bővíti az iskolaépületet,¹⁸⁽⁴⁰⁾ új harangot rendeltek és ezüst „kelhét” Sopronban. A harangot Seltenhofer Frigyes csinálja (441 ft. 30 kr.), a kelyhet Haupt Jakab rézműves 110 frt-ért (Sz. K.). Ábelnek kell utána járnia. A kehely belsejét aranyozzák, s legyen hozzá kis tálca. Ábel menjen haza szüretre, mert szükség lenne rá (IX. 29.), s hozzon hírt a harangról, „kelhéről”, mert nehezen várják. Lövőig utazzék „gőzösön”. Most említi először a vasutat. Áben nem ment a szüretre. A szállással ismét baj van, az apa békétűrésre inti a fiúkat (X. 30.), s ha nincs eredmény, akkor nézzenek más szállás után. Ebben Lehr tanár segítségét is kéri, de nincs meglegedve az eredménnyel. Végül is a gyerekek helyükön maradnak s nem is derül ki, mi volt a hiba. Az új harangot és kelyhet nov. 3-án ünnepélyesen felavatták (XI. 9.). Ismét tűz volt Ságón, „siettem az új harangot kongatni”.

„Panaszkodol, hogy pénz dolgában rosszul állasz (XI. 29.); kérdezem: jobbra vezetne-e ha pénz dolgában mindig jól állnál? Hát, aki úgy se áll pénz dolgában, mint te, mennyi van? Azt gondold, hogy mi jobban állunk? Csalatkozol!” Küld 10 forintot. De: „Nyaktekercset ne végy, fergeteges útra öregnek jó, de fiatalnak nem való.” aztán a dec. 1-én írt levél kezdete: „Úgy jártunk, hogy a kokasunk egyik tyúkunkkal harci viszonyban volt. E harcnak anyátok úgy vetett véget, hogy az engedetlent, azaz a tyúkot nyaktilóra ítélte, mit tegnap fájdalom nekem kellett végrehajtanom.” Kóstolót küld. Szeretné, ha fiai karácsonyra haza mennének, de az idő megint alkalmatlan. Jan. 23-án (1868) négy ívoldalas hosszú levélben számol be az apa az otthoni eseményekről, s mivel Ábel ismét határozatlan összegű pénzt kért, 20 ft-ot mellékel: „Ezután ne csóráld-móráld, hanem tedd ki a számát mennyi pénz kell s ha lesz küldöm, ha nem lesz, nem küldhetem.” Most volt, hiszen a somlai bérlő az előző évi elmaradt bért is megadta és Berecz József fizetése évi 100 forintra növekedett (Sz. K.). Ennek nyilván a pénzromlás is oka lehetett. Az intelmek azért nem maradnak el (II. 12.). Minek a hajolaj és minek fizetni borotválásért? „Engem ugyan soha senki nem borotvált és mégis megvénültem” (45 éves!). Megütözik, hogy fiai kofáknál és másoknál adósságot csinálnak. „És az meg még a legszebb, hogy bálókra, mulatságokra is telik nektek, csak szegény apátok tudja megszerezni.” Ábel nadrágjával is baj van: „Honnét van, hogy te nem győződ magadat nadrággal és most én fizessek 12–14 forintokat?” Febr. 18-án 3 hatost küld azzal, hogy Ábel küldjön egy friss heringet és egy pár sósperecet. Ábel küldi is, csak az a baj, hogy a hal összemaszatolta a pereceket, mindennek ellenére jóízűen elfogyasztották (II. 26.)

A húsvéti szünidőről Sopronba visszatérve Ábel ismét majálisra készül. [320](#) „Azzal a deákkuti dologgal pedig félre, lássatok a tanuláshoz, mert így akarja atyátok” (V. 4.). Pénzt ne kérjenek, hanem ha megtudják, hogy mennyi az ösztöndíj összege, akkor írják össze tartozásaikat. Össze is írják s a válasz: „Hosszú és nehéz költségjegyzétek miatt aligha zálogul nem kell maradnotok Sopronban. Mit gondoltok, honnan vegyek én tiértetek most 100 forintot?” Még egy rövid levél jún. 28-án (ez évben a 23.): Ábel érdeklődik, hogy Gábor rossz bizonyítványát miképpen lehetne javítani? „Haldokló tanévedben fogadd még ez áldozatot.” Utóirat: „A borjúra hozz egy kis csöngőt.” A laudabiliter érett [19\(41\)](#) Ábel elbúcsuzott a soproni „Főtanodától” és belépett a győri jogakadémiára.

6. Lezárva a nyolc éves időszakot, a levelek mozaikja még kiegészítésre szorul. A Koczor-féle „hiványlevél”-ből tűnik ki, hogy mi volt a teendője a sági iskolamesternek. A megválasztott tanító a tanköteles gyerekeket a tanterv szerinti tudományokban oktatja, vallásos szellemben neveli, minden ünnep- és vasárnap délután, ó-év este, továbbá hétköznapiokon, július és augusztus hónap kivételével, minden reggel könyörgést tart, az elhunytakat imával és énekkel a temetőbe kíséri. Az egyházi feladatnak az a magyarázata, hogy abban az időben Ságón lelkész nem működött.

1973. XXVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Mikó Sándor: Iván a XVIII. század végén (Egy falu szociográfiája 1792–1796-ból)

Mikó Sándor: Iván a XVIII. század végén (Egy falu szociográfiája 1792–1796-ból)

1. A XVIII. század végén a Nagyerdő még összefüggő erdőség és benne fekszik többek között Iván, amelynek népe évszázadokra nyúló erdőirtásokkal tágította, tolta kifelé a szemtermelésre alkalmas szántóföldterületet. Ennek a községnek a lakói sok úrnak szolgáltak, adóztak 1787-ig, amikor Széchenyi Ferenc fennhatósága alá kerültek. Az új gazda belépésével Ivánban eseménydús évek következtek. Ebben a

dolgozatunkban nagyobb részt eddig még nem publikált dokumentumok alapján igyekszük megeleveníteni ezen évek mozgalmas eseményeit, majd a községről és az uradalomról összefüggő képet adni. Ez tulajdonképpen az iváni uradalom tisztartójának a jelentése Széchenyi Ferenchez.

Iván 1234-ben – amikor első írásos említése történik – a pornói apátság birtoka („villa nomine ywan que est abbatis de Porno”). 1526-ban „villa Joan”-ként szerepel az oklevélben. Később Kapu várához tartozó királyi jobbágyság lakták; 1387-től a Kanizsaiaké, akiknek idejében, 1454-ben a csehek kirabolták és felgyújtották; 1536-tól a Nádasdyaké volt. Ezeknek 1549-ben 14 portájuk volt itt. Ugyanakkor egy másik nemesi porta is szerepelt az összeírók listáján. 1570-ben már hat nemesi portát írtak össze.¹⁽⁴²⁾ 1598-ban a Nádasdyaknak 20, a Viczayak birtokát használó Maróthy Mihálynak 8, Török Pálnénak 14, Péterfi Mátyásnak 2, Szabó Józsefnek 2, az evangélikus lelkésznek 2, Polányi Gáspárnak és Pribék Tamás szabadosoknak 1–1 úrbéres háza volt.²⁽⁴³⁾ A Nádasdyak 1653. aug. 4-én keltezett levelükben bizonyították, hogy „Nemzetes és Nagyságos ³²¹Vitzay Adam Uram meghagyott özvegyének Nemzetes Körtvélessi Éva Aszonynak bizonyos Summa pinzen úgy mind Két ezer három Száz hetven egy forintban adtuk volt Sopron Varmegyében Sárvárhoz tartozandó Iván névű falunkat.” Ugyanakkor lettek bérlők Ivánban Hamarla György és Czimbere Ferenc.³⁽⁴⁴⁾ Nádasdy Ferenc – aki ellen egyik itteni birtokos, Chernel Mihály jobbágysága is bizonytságot tett – kivégzése után, 1671-ben Ivánt kincstári tulajdonba vették. 1677-ben Draskovich Miklós kapta meg, de ő 1678-ban átadta a Széchenyieknek, előbb zálogbirtokként, 1714-ben pedig öröktulajdonként.

1682-ben az úrbéres házak alább felsorolt birtokosok között következőképpen oszlottak meg: Falussy László, akinek első felesége Ebergényi lány, a második Széchenyi György leánya, Julianna volt, 14; Szegedy Ferenc, aki 1657-ben kapott itt birtokot, 2; a Czimbere család 18; a Viczay család 4; Hamarla György 2; Niczky Boldizsár 2; Török Ferenc 12; Szemere György, aki Nádasdy Ferentől hű szolgálatainak elismeréseképpen 1633-ban kapott egy egész jobbágytelket, 3; Szeghy István 1; a plébánia, amelynek plébánosa 1420-ban szerepel először, 3. A plébánosnak 32 hold szántója és 8 kaszás rétje volt. 1682-ben a teljes jobbágyság száma 42 (32 egész- és 10 féltelkes), a zselléréké (házas és házatlan) 26. Egy-egy egész telekhez 25 hold szántó és rét – osztály szerint – tartozott.⁴⁽⁴⁵⁾

Ebben az időben a falu kegyura a Falussy család volt. Falussy László halálával (1695) feleségére és gyermekeire 3000 forint adósság maradt, amit az özvegy apja fizetett ki kölcsönből.⁵⁽⁴⁶⁾ Széchenyi György 1712-ben Juliannának, aki időközben Ebergényi László generálissal lépett házasságra, átadta Ivánt. Tőle leánya, Ebergényi Eszter, Viczay Jób neje, örökölte. Így Iván a XVIII. században Viczay tulajdonban volt, mígnem 1786-ban Viczay Jozefa, néhai báró Perényi József özvegye – öregségére hivatkozva átadja – „Iványi T. N. Sopron Varmegyei Helységet á Felső Vidéki Nagy Erdőbeli Jussal edgyütt 140 idest Száz Negyven ezer Rhenes Forintokban” Széchenyi Ferencnek.⁶⁽⁴⁷⁾ Az ivániak ekkor Viczay Jozefának 960 forint tőkével és 53 frt. 85. den. kamattal tartoztak, mivel „Uraságunk által, úgy annyira meg terheltettünk az Irtás pinznek bé fizetésében – írják –, hogy Esztendőről Esztendőre kölltetett letenni 250 forintokat.”⁷⁽⁴⁸⁾ 1787-ben Széchenyi Ferenc Ivánt Sággy Dániel cenki ispánnak adta bérbe. A bérlet 1792-ben szűnt meg, amikor Iván és az uradalom véglegesen Széchenyi Ferenc használatába került.

Az iváni major is nagy múltra tekinthet vissza. Az uraságnak már 1492-ben volt itt magánkezelésben álló birtokrésze. Ebből alakult ki a XVI. század első felében a major, amelyben 1546-ban 3 majorosgazda, 4 szabados és 3 kereskedő talált megélhetést. 1570-ben 8 szolga mellett 12 zsellér is dolgozott bémunkásként az uraság birtokán. A majorhoz tartozó földek 1682-ben a következő dűlőkben terültek el:

déli dűlő

30 hold szántó

napkeleti dűlő	30 hold szántó
napnyugati dűlő	80 hold szántó
erdő alatt	35 hold szántó
összesen	175 hold szántó

322rét:

Cser-féle	20 hold
összesen	50 hold ⁸⁽⁴⁹⁾
Soósban	30 hold

E gazdasági terület a XVII. század végére több mint 1000 holddal gyarapodott.

Az ivániak Széchényi Ferencet, az új földesurukat levélben köszöntötték: „...naponkint valo imádságunkkal meg nem Szűnünk az Fölsiges Istent kirni, hogy Szerentsés és hoszszu illetel tarcsa meg eő Excellentiáját Nagy Méltoságu Groffné kegyes Aszszonysággol edgyűt, terjesze nagy Méltoságu Ágát, Szaporittsa Méltoságos Groffi Familiáját, és hogy örvendezzen Fiai Fiaiban, hogy mi is, mind hiv Jobbágyi és szot fogado Gyermekei, Firul Fira maradikrul maradikra eő Excellentiájának ugy maradékinak, kegyes Szárnai alatt bátorságos nyugodalomban ilhessünk.”⁹⁽⁵⁰⁾ Nyugalomról azonban az első években szó sem lehetett, mert ekkor voltak az irtásvisszaváltások.

2. Az úrbériség korában „irtás” névvel jelöltek minden olyan tevékenységet, amely a szó legelső értelmének megfelelően – a fák, bokrok kiirtásával – szemtermelésre alkalmas szántót és kaszás rétet teremtett a korábban fákkal benőtt vagy egyéb okok miatt szántógazdálkodásra alkalmatlan határrészekben. Az erdőirtó ténykedés eredményeként előállott s szemtermelésre most már alkalmas földeket nevezték irtásföldeknek, illetve irtásrétekeknek. Az irtásföldek igen nagy fontosságúak voltak a parasztság számára. Ugyanis a paraszt ezekből is tudott valami keveset félretenni; ha pár év ügyes gazdálkodás után némi tőkét rakott össze, irtásföldet vehetett rajta, ha viszont megszorult, zálogba vethette, eladhatta azt.

A zsellérek is vállalkozhattak erdőirtásra, nekik is voltak irtásföldjeik, s ezeknek használata valóságos megváltás volt számukra. Az irtások tulajdonjoga a földesurat illette meg. Ugyanis Verbőczy alaptörvényeinek értelmében csak a nemes és általában az uraság rendelkezhetett a föld tulajdonjogával. Így az elidegenítés, csere, zálog nem érinthette a földesúr kizárólagos tulajdonját. A jobbágyok és a zsellérek tehát csakis az irtásföldek haszonvételeit tehették adásvétel, csere stb. tárgyává.¹⁰⁽⁵¹⁾ Az irtásföldeket Ivánban először a vármegye rendelete alapján 1791. nov. 25-én írták össze a haszonélvezők bemondása szerint. Ez ellen az ivániak nem tiltakoztak, de annál inkább 1792. március 2-án, amikor Sággy Lajos főszolgabíró adjutánsával együtt szállt ki hozzájuk összeírás végett, amelyre a megyét Széchényi Ferenc kérte fel. Az iváni nép ekkori hangulatát, magatartását leghívebben az a jelentés tükrözi, amelyet a főszolgabíró küldött március 3-án Pap Ferenc megyei esküdtnak, egyben teljhatalmú megbízottnak. Miután Sággy az összegyűlt tömegnek előadta küldetésének célját, „legh otton az jelen lévő Jobbágyságh – írja – Ki kérvén magának, hogy ezen állapotnak mivolta végett magok közöttis praevie (előzetesen) végezhesenek, és ugy az adandó kérdésekre egyenesebben felelhessenek, edgy Kevés időre hadd recedálhassanak: és ez nekik megh engetődni Kellyetvén, csak hamar visza jövének olly Declarációval, hogy ugy mond: az illetin Irtás béli Conscriptio nálok nagy ujjságh? Sőt á mint másoktul értették, eő

Excel(len)tiája is Mostani Földes Urok olly Conditio alatt vette Légyen Kezére ezen [323](#)iváni helységet, hogy minden némü állapottyához képest aztot az előbbi Státussában (dézsmá + évenként 250 frt.) utóbbra is meghadni kívánná, de azon kívül is áltol láttyák, hogy az kezdendő Conscriptio nekik Semmi hasznokra, Sőt Károokra következik: azért méltó Respectussal követik mind az N. V(á)r(me)gyét, mind az Urasságh Tisztségét, hogy eők mastani alkalmatossággal á kérdésben lévő fundusokat absoluét nem indictállják, hanem várnak eő Excellentiájának Szerencsés vissza térésétül, kinek is azonnal ebbül következhető Sérelmes ügyöket elejben terjesztetni, s edgyszersmind alázattal esedezni el nem mulatttyák, hogy eő Excellentiája ebbéli intencioját, S ki adott parancsolattyát változtottni méltóztatnék, ha könyörgések haszontalan lészen? utóbb is hamar véghez mégyen é munka. Én az jelentett delcaratoria nézvest Ki telhetőkeppen dorgáltam az Jobbágyságot, elejbe terjesztettem fejességeket olly intéssel: jól eszre vegyik, hogy ebbéli cselekedeteket mind Földes Urasságjokat, mind az Nemes V(árme)gyét magok ellen mi némü képpen föl háborétyák, tanullynak az Undiakon, és egyeb hasonló engedetlen természetű lakosokon, mi némü példás, és súlyos büntetéseket vettek, de: de: de mi haszna: falra hagyigáltam az Borsót. eők utóbb is csak az előbbeni declaratiojok mellett maradtak, és tőlünk bucsut vévén el mentek.”[11\(52\)](#)

A következő levél, amely március 4-én íródott, már új állapotokra utal: „Iváni lakosok ugyancsak á mint tőlük Ki telhetett valamivel elmesebben gondolkodván, intéseim nálok helyt találtak, annyira, hogy maj napon az előljárok ide Szemerébe hozzám jöven, mind az N. V(árme)gyének, mind pedig magoknak Földes Urasságainak előttem tetem tett megh követések után önként invitáltak, hogy az tulra lévő Conscriptionnak véghez vitelére által mennék.”[12\(53\)](#)

Ilyen előzmények után láttak hozzá az irtásföldek összeírásához. 1793 elején az irtásszántóföldek holdjainak száma egy kimutatás szerint 2156 2/8. Ebből 550 hold értéke – beruházott javakkal együtt – 13 703 frt. 26 kr., 1606 2/8 hold értéke pedig (á 3 frt.) 4818 frt. 45 kr. Így az összes érték 18 522 frt. 11 kr.[13\(54\)](#) Ezután kezdődött az egyezkedés a földek használatára vonatkozólag. Ebben a kérdésben is nehezen értettek szót a kiküldöttekkel. Pap Ferenc megyei esküdt 1793. május 13-án írt jelentésében tett is említést erről Széchényi Ferencnek: „Mint hogy Iványiakban több alkalmatosságokban is tapasztaltam oly álhatatlanságot, hogy amit egyszer Szóval jelentettek, máskor vissza vették Szavokat, azonkívül ha mit kívántam velek végezni, mindjajon bé jöven, tsak á lármát tettek, mely miatt se magok egymást, sem én eőket kellettőképen meg nem érthettük.” Javasolja Széchényinek ugyanebben a jelentésben, hogy „á megmaradott Földeit ezen Iványi határban zálogban vagy Censuban inkább maga Embereinek mint sem Idegenek(ne)k” adja ki. Ugyanis Széchényi azt tervezte, hogy az irtásföldekből 694 holdat a majorsági állományba kebelezz be, a többit pedig kiadja jobbágyságnak.[14\(55\)](#) Az ivániak ezt a kisajátítást sérelmesnek találták, ellene természetesen tiltakoztak.

Ugyancsak heves ellenállást váltott ki 1793-ban Széchényi Ferencnek azon intézkedése is, hogy „a minémő Sessionális Szántó földeket, és azon Szántó földeknek kaszáló vigeit Káposzta és Kender földeket, és az ugy nevezett Viztabéli [324](#)Riteket, mellyeket már rigtül fogva ki ki mind eddig birt az Ivániak közül” más dűlőbeli földekkel kell felcserélni. Erről a tervéről gyorsan lemondott, az ivániak pedig megköszönték, hogy „földeinket ugy ennek utánno is kezünk és Szabad birásunkban meg hagyni méltóztatott eő Excellenciajo, és olly értelemben, mind annyi számokban mind nagyságokban mind pedig azon Düllőkben, mellyekben edig áltolunk beirattattak.”[15\(56\)](#)

A nagyúr kisajátítási tervéből is engedett és irtásföldjeit zálogban vagy censusban újból rendelkezésre bocsátotta azoknak, akik azokat megteremtették. A censusban kiadott szántóföldek – ezek holdjainak száma a nagyobb – szerződése 3 évre szólt, „mellyeket nevezett Jobbágyomnak több izbéli könyörgésére

három esztendőkéig; úgy mint 1794-dik esztendőtől első Januariustul fogva egész 1797-dik esztendeig első Januariusig áltoladván, szabadon birhassa, és munkálhassa; de a mellyeket Semmi Szin alatt és moddal a M(éltósá)gos Urasságnak Hire és engedelme nélkül másnak akárkinek áltol adni Szabad nem leszen, kemény büntetés alatt.”¹⁶⁽⁵⁷⁾ A zálogos földek holdjáért a birtokosok – 32 volt, közülük 13 helyes, 14 zsellér, és 5 lakó – 12 rhénes forintot fizettek és ez irányú szerződésük 12 évig volt érvényben, 1794. jan. 1-től 1806. jan. 1-ig: „Ezen tizenkit Esztendők alatt, ha a Zálogos – olvassuk a szerződésben – meg Szorul, bé jelentvén előre a M(éltósá)gos Uraságnak, a zálogos földeket Másnak azon Sumában, melyben birja által adhattya; de azon Kötelességek alatt, Mellyekkel Eő birta.”¹⁷⁽⁵⁸⁾

Ivánban a 90-es évek elején a „megszorulás” különböző okok miatt („több izbéli Szüksigemre nizve”; „a minden napi kenyermek ki potuláso viget”; „kis neveletlen gyermekemnek táplásássáráo nizve”; „bizonyos és el tavozhatatlan Szüksigünktől kintelentvin” stb.) gyakori jelenség volt. Pl. Pusztai János és felesége „nagy Szükségüktől kintelenítettvén” adták zálogba 1791 októberében „á Ládón felől való mezzőben Francia uti düllőben lévő három köblős” földjüket.¹⁸⁽⁵⁹⁾

A „bátorságos nyugodalom” Ivánban váratott magára. Még alig száradtak meg a szerződéseken az aláírások vagy a „kereszt vonyások”, a földesúr ismét felbolygatta az ivániak kedélyét: „1794-dik esztendőben Junis holnapnak 7-dik Napján az Iványi Nap Nyugotti Kertek alatt Lévo Legelőből a M(él)t(ósá)ghos Urasságh egy darabot el foglaltatott Le ástván a jel Köveket is”. Emiatt az ivániak felbőszültek: „önök hatalmokból a jel Köveket Ki vetették, hanem Birka, és Tehin Marháikon Kivül minden féle ridegh, és Vonyos Marha Csordaikat az Nagy Erdőről haza haitván Csupa boszu állásbul azon Legelőt mind meg etették, és meg gázoltatták, holot olly jó Loheres Kasza alá való vastag fű volt raita, hogy az Marháik hasig jártak benne.” A „vakmerőséget” Széchényi a megyén jelentette. Az ügy kivizsgálására ismét Sághy Lajos főszolgabíró szállt ki, akinek az „együtt Lévo Közönség” kijelentette, „Látták hogy a Nagy engedmességekkel magoknak Semit Sem Használhotnak, bányák hogy álmokat el aludták, mivel a M(él)t(ósá)ghos Urasságh Kegyelmes Atyai ³²⁵Szeretetit ajánlotta ugyan nekik, de ha Lehetne a Beőröket is Le huzná, ahozkipest hacsak föllebb valo Parancsolatok által az Kerdisben Lévo Legeltetőkötül, mellyek nélkül a Számosabb Vonyos Marháiknak Legeltetésére, és az Katonaságh Lovainak tartására nézvest tellyességgel el nem Lehetnek azoktul el Sem állanak”. Kovács István zsellér, öregesküdt által ismételtén „olly Szo is ejtetett, hogy úgy mond ha továbbba is így Sanyargattatunk még itt is Franczia Országá Lészen”. Minthogy ezek a szavak 1794 nyarán hangzottak el, a fenyegető célzás félreérthetetlenül világos: arra utal, hogy a paraszti elkeseredés Magyarországon is jobbágyfelkelést robbanthat ki, mégpedig a francia forradalom mintájára. Régóta közismert, hogy a francia forradalom milyen nagy hatást gyakorolt a magyar értelmiség egy részére, arról azonban már kevesebb tudomásunk van, hogy ez a hatás nem korlátozódott a műveltek körére, hanem a parasztságra is kiterjedt: nemcsak Hajnóczyék és Bacsányiék, hanem szántóvető jobbágyok is Franciaországra vetették „vigyázó szemüket”, s a francia forradalom példájának követését forgatták elméjükben. Ezt tették az ivániak is. Kovács István kijelentése Lipót nádorhoz is eljutott, aki 1794. szept. 5-i leiratában a vármegyét bízta meg, hogy Kovács Istvánt törvényes úton büntesse meg. A vármegye – Török Mihály jurátus jelentése szerint – az ítéletet végrehajtotta, de eredménye nem ismeretes. Egy tisztartói jelentése azonban utal arra, hogy Kovács István háza 1794-ben megürült, és így visszaszállt az uraságra, amely 80 forintért el is adta.¹⁹⁽⁶⁰⁾

Széchényi Ferenc látta, hogy „hatalmaskodással” nem tud célt elérni, „mert akkor csak vadabb lesz és többet akar” a nép, ezért úgy próbált enyhíteni a helyzeten, hogy a „mostani több voltát Szántóföldeiknek” – ami a határfelméréskor vált ismertté – a vármegye előtt elhallgatta, „hogy az áltol is terhes Portioval ne Sulosittassanak”.²⁰⁽⁶¹⁾

Széchenyi Ferenc – mint új tulajdonos – a falu gazdasági helyzetével is tisztában akar lenni, ezért ezzel kapcsolatban az 1792–1796. évjáratokról jelentést kért, amit Farkas Imre tiszttartó készített el. Ez a gazdaságleírás²¹⁽⁶²⁾ – amelyet az alábbiakban betűhíven közlünk – értékes adatokat szolgáltat a korabeli falu, nagybirtok, majorság, parasztgazdaság helyzetéről, életéről, gazdasági-társadalmi viszonyairól. Noha, rendeltetésének megfelelően, a korabeli nagybirtok gazdálkodásának szükségleteivel, jövedelmi szempontjaival összefüggő kérdések vizsgálatát helyezi előtérbe, gazdag adatanyaga s összeállítójának szinte mindenre kiterjedő élénk figyelme folytán bizonyos értelemben a korabeli falu életműködésének egészére vonatkozóan is jól hasznosítható útbaigazítást ad. Bemutatja Iván egykorú társadalmát, jelentősen tagozott jobbágyzsellér közösségét. Ugyanakkor viszont világosan érzékelteti a rendi, ill. funkcionális hierarchia egyéb fokozatait, elemeit is (urasági tisztek, falusi tisztségviselők, pap, orvos és bába, falujegyzői tiszteket is ellátó iskolamester, a majorságban dolgozó, járandóság tekintetében megkülönböztetett fizikai foglalkoztatottak, vagyoni helyzetüket tekintve csak a tehetős jobbágyokkal összevethető regálébérlők). Áttekintést nyújt a nagybirtok (majorság) és jobbágybirtok tevékenységéről, termeléséről, gazdálkodásáról, kereskedelmi tevékenységéről, kapcsolatairól; földesúri értékesítésről, paraszti ártermelésről-árkereskedelemtől ³²⁶külön színfoltként –, a szegények (zsellérek) vidékjáró-házaló kereskedelméről. Tájékoztató a korabeli helyi termelés-szerkezetről, agrotechnikáról (talajművelés, trágyázás, gyomirtás, rét- és legelő-gazdálkodás), állattartásról, ipari munkákról stb. De figyelmet fordít a községi számadásra, a falu jövedelmére, bírói, iskolamesteri, jegyzői jövedelmekre, járandóságokra is. A felmérés tematikai gazdagságát gyarapítják értékes építészettörténeti, ártörténeti s egyéb, a falu életét, a kor viszonyait érintő, jellemző adalékai.

3. „Iván, Nemes Sopron Vármegyének Szent Miklósi Kerületiben lévő Helység, fekszik Nagy Czenktől 3 orányira. Áll az egész Határja 5.109 44/64 Hóldokból, 1100.1200 négyszög öllel vévén hóldját, jön az egész Terrennumból az Intravillánomokra 82 56/64 hóld. Ezen Helységben vagyon Ház N-ro 151 az Majorbelieken kívül.

Határos Napkeletről, ugyan az Felső Vidéki Uradalomhoz tartozandó Cséri Majorról, és az Alsó Nagy Erdővel. Melyben Compossessorok: Ugy mint M(éltósá)gos Groff Cziráky Familia, Nagy Familia, Zeke Familia, Spisits, Vörös, Talián, és Toronyi Fámilia. Délről Nemes Cséri Helység Mezejével, és Erdejével. Napnyugatról, az Felső Nagy Erdővel, Melyben egyedül a Talián familia Compossessor. Északról is az Felső Nagy Erdővel: Mint hogy pedig, az egész Nagy Erdő egy Corpusban, különös Donatioja, az M(éltósá)gos Urasságnak, tehát az, határ halmokkal minden felől körül vagyon véve, a mi illeti, az Vidéki Szomszéd Helységek Határjait. Ugy mint Napkeletről ütközik Gyórai, Cziráky, Dénesfai Helységek(ne)k Határjaival. Délről, Laki, Répcze Szemerei, Csáfordi, és Jánosfai Helységek Határjaival. Nap nyugotról Nemes Ládonyi, Sajtos Káli, Sággy, Simaházi, Makkos Hetyei, Felső, Alsó szopori és Nemeskéri Helységek Határjaival. Északról Lózsí, Ebergöczi, és Röjtöki Határjaival ütközik (:Ebergöcz és Röjtök között Határ halmok nintsenek, hanem, az Mezejek Szélei tartanak határul. Mely Káros, mivel bellebb Szántogathatnak:) Odább pedig az Ország úton Alá menett Lesvárnak, és Csapodnak egész a Gyórai határig, Mindenütt Kegyelmes Groff Eszterházy Eő Herczegsége Erdejével ütközvén, fel hánt határ halmok vannak; Hasonlóképpen Pusztá Családi Helység Határja között is, ezen Helység bent, a felső Nagy Erdőben Léven. De az Iványi Határnak, s Nagy Erdővel határ jele nintsen Sehol, Egyedül éppen csak Nemes Csér Határjával. Ezen Határ békességessen birattatik, miolta az M(éltósá)gos Urasság meg vévén által vette M(éltósá)gos Báró Prinyiné Eő Nagyságátul.

Szomszéd Urasságok. Dénesfai M(éltósá)gos Groff Cziráky, Csáfordi M(éltósá)gos Báró Prinyi, Sajtos, Káli M(éltósá)gos Gróff Niczký, Sággy, és Pusztá Családi M(éltósá)gos Gróff Festetist Urasság.

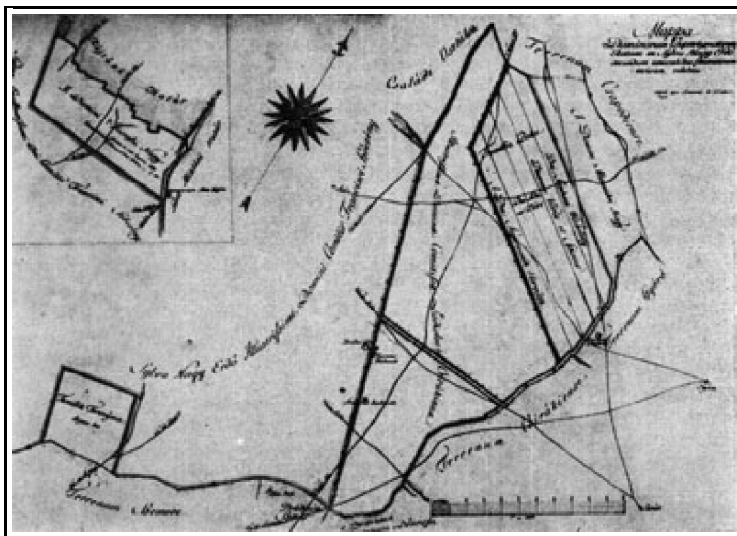
Urbáriális, Ezen Helység (Lásd B1 táblázatot; továbbiakban B1).

Lelkek Száma: Négyen ut sub C. [28\(63\)](#)

Vallása, Mind Catholicus.

Nyelve, Magyar.

Földi Mivolta, 1ae, 1ae, 3ae, 4ae Clássisbeliek. Az elsőben, a másodikban, és harmadikban legg több, az Negyedikben pedig igen kevés találhatik. Az Rétek Általlában, 3-dik és 4-dik Classisban, és többnyire az Negyedikben találhatnak, A Mező három Cálcatúrában vagyon, Mellyekben kétt anyi, az Rozs termő, mint Sem a Buza termő föld, trágya nélkül éppen nem terem, és az Őszi vetés alá három izbéli Szántást kíván, ellemben az négy Szeri Szántás is el kelne, ha [327](#)meg Győzhetnék, és az üdő engedné, Más külömben az háromszor jól meg Szántott, S meg trágyázott föld jó üdeje járván érdemesen meg termi Buzát, Rozsot, A tavaszi gabonát pedig egy Szántásban is, jól meg termi, Némellyek ugyan, az Árpát kétt Szántásban is vetik, és az Legg jobb Buza földekben, A többiben pedig Általlában Tönkölyt-, és Zabot vetnek, S jó üdeje járván mind a három féle hasznossan meg Szokott teremni. Az harmadik Cálcatúrában (:Mely Őszi vetés alá készttetik:) Szoktak a Jobbágyok Kukoriczát, Bükkönt, Lentsét, Krumplit, és Babot termesztetni, S ugyan azon földeket Őszel Rozsal bé vetik, Mint hogy legg inkább Minden jövedelmeket, a veteményezisbül várhatták. Ugyan ezért Minden erejeket is arra fordították. Ezen Határban az Őszi vetések között legg inkább Szokott vadóc, és Konkoly teremni, az első kinem gyomlálhatni, a második pedig ki Szokott gyomlálhatni. Az tavaszi vetéseket Szárazsággal Szokta meg nyomni az Aszat, és a vad luczerna, mely kétt féle ártalmas gaz Szükségképpen ki gyomlálhatik, egyéb eránt igen tsekély haszna lenne a tavaszi veteményezésnek.

Az Alsó Nagyerdő 1797-ben (Országos Levéltár)

Vagyonosságok. Az Lakosok(na)k alkalmas jó, Mivel Szántó földgyek büvségessen vagyon, és alkalmas jó termők, azonkívül vonyos Marhájok(na)k elegendő tágas Legelőjök, Szőlő Hegyek nem Lévén, csupán a Szántó földek Mivelésére fordították erejeket Serényen. Vannak a többiek között Legg vagyonosabb helyes Gazdák: Ugy mint, Varga András, Nemes Őreg Páál Mihály, Felső Agh György, Felső Eönzsöly György, Alsó Eönzsöly György, Gerédi [328](#)János, Őreg Csapó István, Őreg Vámossy György, Kováts Mihály,

Varga Ferencz, Balaskó István, Varga János, Takáts Ferenc, Buntios András, Felső Öreg Boros István, Ifjú Boros István, Agh János, Német v. Buntios István, Bertits Joseff, Maráczy János Kolompár, Pócza György. Zsellér Gazdák között: Ugy mint Takáts Antal, Vagdalt István, Bertits László, Borza Mihály, Balaskó György, Balog János, Szür Szabó, Fekete Ferencz, Maráczy István Kolompár, Kopasz Páál Mihály, Páál István. Legg Számosabban Ökröket, S kevesebb Lovakat tartanak.²²⁽⁶⁴⁾ Azon kívül Tehén féle Marhákat, Birkákat, és Sertéseket is képesént tartanak.

Foglalatosságok és Kereskedések. Legg inkább foglalatoskodnak a Gabona termesztésben, Melyből a Házi Szükséget fent tartván. A többi vagy helyben, vagy pedig a Sopronyi Piarcon el adván Vesznek pénzt bé. Nem különben Birkák, és Sertéseik jövedelméből is, Szárnyas Baromfiak Árából. Némelyek vonos Ökreiken nyerednek, egy Némelyek az Iványi Kolompároktól össze veszik a Birka-Harangokat, S le járnak vele Somogyba és jó áron eladják. Vannak olyan Szegények, a Kik Cserép Edénnyel mennek alá Somogy felé S mind addig járnak miglen el nem adhatták. Ezeken kívül más egyéb különös Kereskedések nintsen a Parasztoknak.

Kézműves. Van az Helységben: Ugy mint, Takáts Mester kettő, Szür Szabó Mester egy, Nadrág Szabó egy, Német Varga egy, Botskor Varga Négy, Csizmazia kettő, Szűts Mester egy, Kolompárok az, az Birka és más féle Marhákra való harang tsináló Mesterek vannak Heten, Kovács egy.

Kereskedő. Van egy boltos Zsidó, a Ki Partekáján felül kereskedik Gyapjuval, Minden féle Bőrökkel, Dohánnyal, Sóval, Gyertyával, Szappannyal, és Pálinka Árulással. Az Másik Zsidó Pálinka főzéssel, vén Mustra Tehenek hizlalásával, Moslékon tartván, Mustra Birkákkal, Báránnyal, Ürökkel kereskedik, Lábon Soprony alá fel Állittatván, Pest alatt, Kanizsáru, és Más helyekről, több vidéki Kereskedő Társaival együtt.

Község Háza. van Négy, kettejében Pásztorok laknak, az 3-dikban Nemes Vármegye Chirulgussa, az 4-dikben Ugyan a Nemes Vármegye Bábája Lakik. Gyűlések tartatik a Biró Házánál.²³⁽⁶⁵⁾

Falu Kortszája. Van egy, Melyben egy fertály Esztendeig, az, az, Szent Mihály Naptul fogva, Nagy Karátson Napig Árulják a Parasztok vett Borokat. Szőlő Hegyek nem Lévén Határjokban. Melyből Lészen Circiter a jövedelem Esztendőnként 40 f.

Falu Cássája. Áll csupán a Kortsma jövedelméből, és ollyatin aprólékos büntetésekből.

Közigazdasága a Falunak, az Legelőjöknel egyéb nintsen, Mely Legelők akkor kaszáltatnak, Midőn a Mező bé vagyon vetve, azon tájékon, és többnyire azon Széna, az Militia Számára adminisztráltatik. Némely Esztendőben pedig, ha egy Néhány Mázsára való megmarad, azt a Helysébeli meg Szüksült Gazdák Szokták meg venni, Mázsáját 10. garason, 15. garason és egy forinton is, a mint a téli üdő hozza Magával. S e képpen fel mégyen a Szénából Árulando Pénz, 6. 7. 8. fra. circiter, Mellyel pótoltatik a Contributio fizetés. Vagyon a Falunak 2 1/8 hól Szántó földgye, és 5/8 hól Rétye egy helyen. Mely föld, S rétt a falu Kiss Birainak Szokott Esztendőnként adadni Szolgálatyokért, Más helyen ³²⁹van 6 hól Rétye, az meg a Falu Bikái Számára Szokott Kaszáltatni, az harmadik helyen fekvő 3 hól Rétye Esztendőnként adatik a Falu Öreg Birójának fáradságáért Szokás Szerént.

Ház hely. Egy egész Ház helyre mérettetett, S rendeltetett Urbarium Szerént A° 1767. Intravillanumnak 1 hól, extravillanumban pedig Szántó föld 16. hól, kétt Mérőjével Számlálván, Rétt 8. Szekérre való, mivel Esztendőnként egy Szer kaszáltatik, de mint hogy Némely egész Helynek intravillanuma Nagyobb Lévén, az extra villánumból Subcutaltatott, a Kevesebb Szekér Számu Rétt pedig bonificáltatott, Minden egy

Szekerre való Rétt helyett egy hólđ Szántó földel, és így tészen az Iványi Helység egész Sessiot. 39 4/8. Melynek Intravillanuma tészen Posonyi Merőt 91 2/4. Extra villanuma 788 1/8 hólđ Szántó földet, és 192 2/4 Szekerre való Rétet. A° 1793. 1794. Pelicán Dániel Geometra Ur tett mérése Szerént, meg Maradván előbbi módon, az 39 4/8 Sessio, Melynek belső házi fundussa tészen, 46 50/64. holdokat, a Sessionalis Szántó föld 658 46/64. holdokat, a Rétt 330 44/64 hólđokat. Őszveségessen 1036 12/64 hólđokat tészen, 1100.1200. négyszögöllel Számlálván. Vagyon egész helyes gazda N° 13, Kilencz Octalos N° 1, Eött Octalos N° 2, eöttöd fél Octalos N° 10, Négy Octalos N° 37. Őszvessen N° 63 helyes gazdák. Házasszellérek N° 76. Házatlan Lakók N° 28-an vanank, (lásd B1) Ezen Helységben Pusztá hely nintsen, hanem Zsellér Házoknak fundust Lehetne adni a felső Falu végén, a kétt Szeren circiter 10-re. A fentebb irtt Gazdák Urbárium Szerént adoznak (lásd B1).

Tisztek. Katona, és Vármegyebeli Tisztek nintsenek; hanem az M(éltósá)gos Urasságnak van egy Tisztartója, egy Ispánnya, egy Pajta Birája, három Hajduja, Kétt Béresse, Kétt Juhássza, egy Gulássza, egy Kanássza, és Téglá vető Mestere egy. A felső Birkás Major áll 34/64 hólđbul, ugyan az alatta való Kukoriczás, Luczernás, és Káposztás fel árkkolt Kert áll 9 hólđbul. Az Alsó Majorban Lévvő Kastély, és annak udvara áll 1 26/64 hólđbul, Birkás Ház, Béres Ház, Hajdu és Gulás, S Téglás Ház, birka Akol, minden féle Istálók, és fészerek, Pajtás kert, S Ispán Ház áll 4 6/64 hólđbul. Luczernás kert 1 5/8 hólđbul, Füves és Gyümöltsös Kert 4/8 hólđbul, Az Veteményes Kertek állanak 1 7/8 hólđbul. Az Jobbágyok Kender földgyei között vagyon Conventiora való 3 darab Kender föld füves végeivel együtt tészen 1 60/64 hólđat, az Legg felső Ispánt és kétt Hajdut illeti, A Középső egészen, a füves végén kívül a Tisztartott illeti, Az Alsó darab pedig az alsó Majori Juhászt, a Kanással együtt illeti. Az Kiss Rétnél egy darabb Szántó föld vagyon 60/64 hólđ, Melyben kétt Hajdunak, és kétt Béresnek, Kenderek, és Káposztájok terem. Az Jobbágyoké között vagyon három darabb Káposztá termő föld. Az úton felül a Kanászt illet 2/64 hólđ, az utón alóll Lévvő egyik darabb illeti az alsó Majori Juhászt 4/64 hólđ. Ugyan ott, az harmadik darabb illeti az Ispánt, és kétt Hajdut tészen 12/16 hólđot, Az Kétt Juhásznak Szántó föld Mérettetett füves végeikkel együtt, 2 46/64 hólđ, S nem elegendő, Mivel Mind a három Mezőn Competálna Nékik, egy, egy hólđ, mely pótoltatik képesént az Tagok Széleikbül, ugy az Kanász részérül is. Cenventiojok vagyon (lásd 0 tabellát; továbbikaban: 0).

Templom, van egy Pápista Templom az Helységben, Mely Mater, és Szántó földgyei Vannak, a Mellyeket az Lakosok Testamentomban hagytak a Templomnak, S mind irtás földekbül Állanak, ugy mint 19 26/64 hólđokat tészen; ezekbül, és a Perselybül áll a Templom jövödelme.

Lelki Pásztor van egy Plebánus, ²⁴⁽⁶⁶⁾ a Kinek az M(éltósá)gos Urasságtul Semije ³³⁰intsen; hanem a Plébánia Háza után vannak földgyei: ugy mint, 30 44/64 hólđ Szántó földgye, és 14 2/8 hólđ Réttye, ezen kívül a Domalis praestatiobul, Stolábul vagyon jövödelme: Ugy mint Minden egy egész helyes Gazda ad fél Mérő Buzát, és anyi Rozsot, S egy mérő Zabot, és minden féle helyes Gazda egy eránt tartozik egy, egy Szekér tüzre való fát vinni, ezeken kívül az emlétett Gazdák Semit Sem fizetnek. A zsellérek pedig fejenként fizetnek 16 den. S nem más egyebet. Stolája jár, tudni illik Copulatiotul 15 kr. bé avatástul 3 kr. Temetéstül 13 kr. Az Parochiális Szántó földekbül 12. holdokat Cultivál az Iványi Helység- a többieket pedig Maga Cultiváltattya T. Plebánus Ur. Ezen alább nevezett Filiálisokbul is vagyon jövödelme; Ugy mint Jánosfai Helységben Minden egy pár Házasszemély, Gazda, Lakó, Béres, vagy Juhász ad egy fertály Mérő Rozsot, Stolát Keresztelötül 3 kr. Copulatiotul 15 kr. Temetistül 13 kr. Cséri Helységben eött Háztul adnak fél, fél mérő Rozsot, Kétt Háztul pedig, egy, egy fertál mérő Rozsot, a Stolát fentebb irtt mód Szerént fizetik. Csáfordi Helységben hatt Háztul adnak fél, fél Mérő Rozsot, eött Háztul pedig egy, egy fertály mérő Rozsot, a Stólat hasonló módon fizetik, mint a Csérik, az Özvegy Aszszonyok Esztendőnként

fizetnek 7 kr.

Mester van,²⁵⁽⁶⁷⁾ a Ki egy Szer Smént az Helységnek Notariussa, S bir az Oskola Ház után 9 6/64 hóld Szántó földeket, és 2 1/8 Rétett. (:Az M(éltósá)gos Urasságtul Semije Sints:) azon kívül Domalis praestatioban ad Minden egész, fél és fertálos Gazda egy fertál Mérő Gabonát, fele Buza, fele Rozs, Kiki egy Kenyeret, és 8 den. A zsellér Gazdák pedig 1/8 mérő Rozsot, és 8 den. Temetéstül jár fizetése 7 kr. Kántorpénzt, nyer minden Oskolába járó Gyerektül 18 k(rajc)árt Kántorok Szerént, azon kívül egész Esztendőre egy, egy Kenyeret, és egy, egy Szekér tűzre való fát. Az Notariuságtul jár 10. Rhénes forintya, és egy Szekér Szénája, az Toronybeli Órának fel huzásátul nyer egy Szekér Szénát Esztendőnként. Még is hatt hóld földgyét, az Község Cultivállya, a többit pedig Maga.

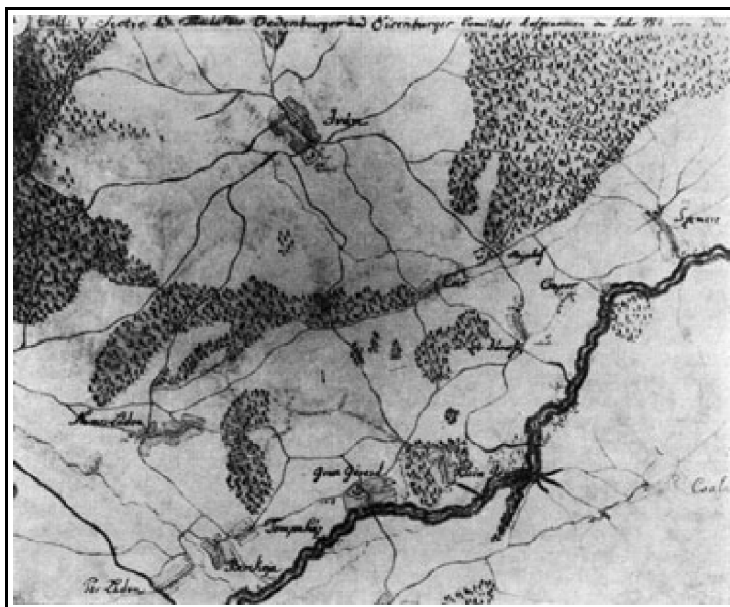
Árvák. Vannak, a Kiknek Mind vagyonnaikra, Mind Magokra gondot viselnek, az Attafiak, Árvák Attyák nintsenek, és Senki Sem Számadózik.

Falu Számadása. Áll a Contributio incassatiojából, S nem revidiáltatott ab A° 789. Csak egyedül az Község által.

Uraság Épülettjei. E következők: Ugy mint, 1° M(éltósá)gos Urasság Kastélya, melyben a Tisztartó Lakik. Erős Keő Épület fa zsindeles, van benne 9. szoba, mellyek közzül 4. bolt hajtásos, 5. pedig Dezka padlással vagyon. taláztatik egy Nagy bolt hajtásos Konyha. Egy Kamara Dezka padlásos, és egy teres bolt hajtásos Pincze, melyben közel 200. Akó Bor meg férhet; hanem hogy Ár vizes nagyon nedves üdövel meg Szokott telleni vízzel, mint a° 787. egészen a boltyáig tele volt.²⁶⁽⁶⁸⁾ ezen Épületnek alsó végében Öszve ragasztva vagyon Zsup fedél alatt egy rozzant Cseléd Ház, egy Kamrával, és Prés Szénnyel együtt Talpfára, és Sövény falra Épülve. Ezen udvarban van egy keő Istáló 10 Lovakra valo Náddal verett fedélre, mely alatt egy tágas Kotsi Szén is vagyon kétt felé nyíló Kapukra. Általlában jó állapotban. Ugyan ezen Épületen aloll, közben a Kiss réti Ajtó Léven, vagyon egy hoszu Épülett, Talpon álló Sövény Sározott falra. Zsuppal fedett régi rozzant Le silledett, melynek a felső végén vagyon fa Lábokra egy Kiss Szén, és egy kis Tyuk Ház Lécz Kotrocokkal együtt, Annak ³³¹utánna Kétt Sertés Ól, az egyikének belső fala Léczel, az másikának pedig hasogatott fával vagyon bé álitva, ezentül következik Kétt Szoba, egy keő Kemenyes bolt hajtásos Konyhával és Kétt Kamarával, a mellyekben Kétt Hajdú és egy Pajta Biro Lakik, meg ugyan ottan vagyon három Ajtókra, és anyi részben Alatson Olak, az Hajduk Szarvas, és Sertés Marhájok Számára, vagyon még ezen udvarban Kétt Kert, az egyik a Kastély Körül Sövény keréttel Gyömölsös, és füves, mely az Uraság Számára Kaszáltatott, a másik veteményes Kert Sövényvel keréttel, Melynek dombosabb része a Pajtás Kertbül foglaltatott el régenten, S ez illette a Tisztartott. 2° Az Másik udvarban vagyon a Számadó Ispány Lakássa, mely Épületben van Két Szoba Talp, és Sövényfalra, a bé nyíló harmadik kiss Szoba pedig Téglából Állított Alatta Lévo Kis boltos Pinczével együtt, azonkívül keő Kemenyes boltos Konyha egy, téglából épült nagy Kamara egy, hasonló falra egy tágas Ló Istáló. ugyan egy végben Kétt Szarvas marha Istáló, a végében pedig egy Szekér Szén, Általlában Zsuppal fedett alkalmas Állapotban Lévo Épület. 3° Az harmadik Udvarban vagyon Juhász, és Béres Lakás egy fedél Alatt, Mely Épület rész Szerént égettetlen rész Szerént égetett Téglából van Zsupp fedél Alatt, áll kétt Szobából, kétt Kamarából, és kétt Konyhából boltos keő Kemenyekkel, összevoglalva jó Állapotban. ³³²Ugyan azon udvarban van, a birka Akol is lábfákra és borona fákra épülve, rész Szerént Zsuppal, rész Szerént Szalmával fedett régi rozzant Épület. 4° A negyedik Udvarban van az Hajdú, Gulás és Téglavető Mester Lakás. Az egész Épület Általlában Téglából Áll Zsupp fedél alatt, Melyben vagyon kétt nagy Szoba, Kőkeményes boltos Konyha, egy kitsén, és egy nagy Szarvasmarhákra való Istáló, bele fér 21 darab. Azon kívül egy fészter rész Szerént keő Oszlopokra, rész Szerént fa Lábokra van Állitva. Ugyan azon udvarban egy kisdéd keő Épület náddal verett fedél alatt, Melyben van egy Kamara, egy Tyuk Ház, S

ez Alatt dezka padlásos rozzant Pincze, Másképpen az egész Épület jó Állapotban Áll, ezen Udvarra Szolgál, a Sertés Akol udvarának Ajtaja is, Mely Akol Általlában lábfákra, és Borona fákkal bé rakott falaival együtt nem régi jó Épülett Zsuppal, és Szalmával fedett. 5° Az Pajtás Kertben vannak Épületek: Ugy mint, a régi Cséplő Pajta Granariummal együtt egy fedél Alatt fa zszindelyes, előbb, odább vásott Zsindele kése reparáltatott, Általlában jó erős keő Épület, a kétt felől Lévő Granariumok, kétt tractusra, és bolt hajtásra, vass Ajtókra ablakjaival együtt jó Állapotban vannak. Ugy az Cséplő Pajtának is Gabona tartó padlása. Ezen kertben Vagyon még egy hosszú Szalmabeli gabonás Pajta fa Lábokra, Zsupp fedélre, 16 öl hosszasságu. Mely egy ezer Xt (*kereszt*) gabona beleje fér régi foltozott Épület. Ismét vagyon hasonló hosszú Szénás Pajta, rész(szerént keő Lábokra rész(szerént fa Lábokra, Melynek kívül fel Szélről végik téglá fala vagyon, Alszélről pedig a Láb közök Dezkával, vagyon bé tsinálva végik Zsuppal, és Szalmával fedett Alkalmas tartos Épülett. ezen kívül még volt egy keő Lábos Szalmabeli gabonás Pajta, 5 öl hosszú. Alkalmas Állapotban Zsuppfedés alatt. Mely Épülett akadékjában Lévén, az ujjanon épült Gabonás, S Cséplő Pajtának el hányattotott A° 796. Azon Ujj Épületnek hossza 40 öl. Szélessége 9 1/2 öl, Általlában Égetett téglából, erős keő Oszlopokra, és falakra Álltatott, S Náddal verett roppantott nagy Épület, kétt helyen Kapuk Lévén rajta, a hol mind Cséplés, és Szórás dólga folytattatik, 16. Cséplők Által, a melyben beleférhett Circiter négy ezer egy néhány Kereszt Gabona Alkalmassént. 6° A Káli Uczában, közel a Kastélyhoz, van Pálinka főző Zsidó Ház tömésből, Zsupp fedélre, Melyben vagyon Kétt Szoba (az egyik bényilő Szoba épült A° 794:) egy keő Kemenyes boltos Konyha, egy nagy Pálinka főzéshez való Kamara, és 10. Szarvas Marhára való Istálló. mind egy fedél alatt türhető állapotban. ugyan ott vagyon még egy Kamara Zsupp fedél alatt, Mórbul való régi rozzant Épület. 7° Ezen Zsidó Háznak Napkeleti Szomszédságában vagyon egy Nagy Keő Ház Zsupp fedél alatt, Melyben vagyon 4. Szoba, 4. Komara, és kétt keő Kemenyes boltos Konyha, S az bent Lakozó Árendások fizetnek Minden egy Szobátul 10 f. in Summa 40 f. Mely Épülett Alkalmas jó Állapotban Áll. 8° E mellett Napkeletről vólt Talpra, és Sövény falra Zsupp fedél Alatt egy rozzant régi Épület, Álván egy Szobából, egy Kamarából, egy Konyhából, és Istalóból, Melytől Esztendőnként járt Arenda 10 f. S rozassága miatt el adattatott 100 fr. A° 798. 9° Az Vendégfogadó, a melynek eleje egetett téglából, az hátullya Mórbul van Zsuppos fedélre, S vagyon benne három Szoba, egy Konyha keő Kemenyre, egy Kamara, egy Istálló, S egy Szekér Szén, az első Szobák alatt pedig van bolthajtásos Kiss Pincze, Mely Épületnek fedele, Mint egy felére 790-dik Esztendőben őszvedülvén ujra fel Álltatott, a többi fedele pedig közép Szerű Állapotban van. 10° Ezen Épülett előtt, az Ucza közepin van Mészár Szék Talpra, és Sároztott Sövény falra Zsupp fedél Alatt türhető Állapotban. 11° A Mészár Széken Alóll S mellette a Kováts Műhely vagyon, keőből épülve Zsuppos fedél Alatt alkalmas 333 Állapotban. 12° A Templomon felüll vagyon, a Partecás Zsidó Ház, mely rész(szerént egetett téglá, rész(szerént Mór, rész(szerént Sövény falon Zsupp fedél alatt áll igen rozzant Állapotban. S van benne Kétt Szoba, egy partécás Bólt, egy Konyha keő Kemenyre, egy kiss Istáló, és egy kised Szekérny Szény, ezen Épület, a partecás Bolton, és Konyhán kívül őszve döntenéi való. 13° ezen Zsidó Házon felüll, az Úcza közepin vagyon a birka harang Csináló Műhely keő Kemenyre, Talp és Sövény falra Zsupp fedélre rozzant Állapotban. 14° A felső Falu végen Lévő birkás Majort A° 793 még árendás Birkás lakta 80 fr! fizetvén, 794-dik Esztendőben pedig Convetios Birkás Szálléttatott belé, Melyben Juhász Ház Épülve vagyon Általlában Mór falokra Zsupp fedel alatt, S van benne egy téres nagy Szoba, egy Konyha keő Kéményre, kétt Kamara S- egy Istálló, és egy Meg hajtott Birka Akól Lábfákra Zsupp, és Szalma fedélre, Mely Akolnak fele része épült 794-dik Esztendőben, S ennek fala Meg Sároztott Sövényből vagyon, az előbbeni réGINEK pedig darabja boronafával van bé tsinálva türhető állapotban. Az arenda fizetés (*Lásd B2*). Téglá Kemenczéje van az M(éltósá)gos Urasságnak 20.000 téglára való kitsén, a hozvaló föld pedig nem derekas találkozik, azon nem Legg jobb téglát vethetni. Meszet Istvándrul és Rendekről, fuvarjával együtt Köblit 36 Xárért Szerezheti, vasat, és Épület fát Sopronból, S olykor Keőszögről is hordat fát az

M(éltósá)gos Urasság. 15° A felső birkás Majoron aloll, negyedik Zsellér Házbul ki költözvén *belőlle* Kováts István, vissza Szállot a M(éltósá)gos Urasságra, 794-dik Esztendőben, és azonnal el is adatott 80 forintokon, ez is ki teczik (*Lásd B2*). *Kilenczed S Tized*. A Kilenczed helyett Urbarium Szerént Minden egy egész helyes Gazda Szolgál, 25. gyalog Robotott, S így a proportione, Ki több, S kevesebb Sessiot bir (*Lásd B1*). Az nyolczadot, és tizedett természetben adgyák ki, Mely Esztendőnként Mégyen (*Lásd G tabellát; továbbiakban G*). A Szalmabeli Gabona Általlában, a Pajtás Kertben hordatik bé Rotobosok, és Béreseks Által.

Iván a II. József korabeli katonai térképen (1784)

Censuális földek Vannak ab A° 794. Mind Szolgálatt fejében, a 1ae classis beli téssen 734 35/64 hólдат, ennek hólджа Szolgáltatik, 4. gyalog Napszám Contractus Szerént, a 2ae Classisbeli Censuális földtül Szolgáltnak három féle Módon: Ugy mint, 207 hólд Zálogos földnek hólджátul 1. gyalog Napot, 1313 48/64. hólд földnek hólджátul 3. gyalog napot, 12 60/64. hólд földnek hólджátul 6. gyalog Napot, a Zsellér Házakhoz adatott Kerteknek való földektül. [27\(69\)](#) Őszveségessen téssen ezen Censualis föld. 2266 19/64. Hólдokat. És ugyan Némellyek a járandó Napszámokat kisz pénzel meg váltyák (*lásd B2*). Ezekbül járandó Nyolczad pedig természetben adatik ki (*lásd G*). Ezen földeket Mind, a helyben Lévvó Jobbágyok vették fel, S nem az Vidékiek. Ezen Irtás földek kifizettettek Anno 1793. S az oltal ujj irtások nem tétettek.

[334](#)*Decimalis Arenda* Kész pénzüi fizettetik, A Szent György Napi Terminusra Rákoson, az egész felső Vidéki Uradalomtul Zimányi János Exactor Ur által a G(ene)rális Cassából. Kender földgye az M(éltósá)gos Urasságnak nintsen, hanem az Jobbágyok(na)k van Sessiojok után, Melytül, az Urbariális fonyást meg teszi, egyegész helyekre 6. 7. font esvén, mégyen 242 fontra.

Alodiaturaja az M(éltósá)gos Urasságnak három Calcaturában vagyon.

Napkeleti Mezőn,

1/ Kapolani düllőben	1ae Classisbeli	44	Hólд
2° ugyan ott	2ae Classisbeli	40	

3°	F. Birka Majornál	1ae Classisbeli	34	
4°	Orotvánban Poklos és Koszos Tónál	1ae Classisbeli	181	
5°	Getse Völgyben	1ae Classisbeli	50	
6°	Sárvári Uttnál	1ae Classisbeli	4	
7°	Soós Tag	1ae Classisbeli	22	
<i>Déli Mezőn</i>				
1°	Fényes járóban	1ae Classisbeli	6 2/8	
2°	Baglas, Haraszt alla Halas Tó, Delebes Tó, Káli, és Ládonyi Uttnál	1ae Classisbeli	270 6/8	375
3°	Hegy Allai Tag	1ae Classisbeli	98	
<i>Nap nyugatti Mezőn</i>				
1°	Szerdatai Tag	1ae Classisbeli	174	
2°	Viszta Alatt	1ae Classisbeli	62	
3°	Sárszegi, és Kakukk Hegyi Tag	2ae Classisbeli	30	375
4°	Bajoti Tag	1ae et 2a Classisbeli	109	
Sum(m)a				1125

Ezen földek(ne)k egy harmad része Ugaroltatik, a másik Kétt harmad része pedig Őszivel, és Tavaszival vettetik rend Szerént, S Minden Munka legg többnyire Robotban tetetik, valamit, aszt, a Bérese is Segitenek. A Szalma beli Majorság Gabonának vagyon elegendő helye az ujj Pajtában, de a Dézma Kazalban rakattatik. A Szembéli Gabona, az itt lévő Granariumban tartatik, Miglen Sopronba fel nem Álléttatik, Robotban és fuarban. Itten Minden Speciesbéli Gabona Cséptetik, többnyire az helybéli Lakosok Által, a 13-dik; és a 31-dik részben, Az első el tsapva, az utolsó meg eregetve Étel Kőbőlben adatik, a Cséplőknek. Ezen Helységben Conventiokra mégyen (*lásd 0*). Minden féle [335](#)Szalmát, az M(éltósá)gos Urasság, Kétt Seregbeli Birkái, rideg Gulabeli Szarvas Marhái, és az gazdaság mellett Lévo Conventionalisták Szarvas Marhai Consum(m)állják: Ollyas igen engedelmes hónélkül való téli üdővel, Midőn az előtte való Mértékletes jó Őszi üdő vastagon meg nevelvén, mind a vetéseket, mind pedig a füveket, S ki járhatván a Birkák, Ollyankor fent Marad 40. 50. Szekérre való Őszi Szalma, Mely a jövődöbéli Szükségre Conserváltatik. Helyben tsak addig tartatik, a Gabona Mig meg férhet, Avagy el adásra nem rendeltetik. El adni pedig Sopronba Álléttatik fel fuarban, és Robotban. Sopronyig való marhás robot Ivánbul 4 gyalog robotban vétetődik bé. Itt helyben Alkalmassént Ollyan ára vagyon a Gabonának, Mint a Sopronyi Piarcon, S legy inkább oda hordatik fel eladásra, Az négy nemű Gabonán (buza, rozs, árpa, zab) kívül vettett az M(éltósá)gos Urasság Kukoriczát, Lentsét és Bükkönt. Buza és Rozs vetés alá Szántanak közönségessen háromszor, Árpa és S Zab Alá pedig egy Szer, Szántanak. az M(éltósá)gos Urasság, ugyan Árpát kétt Szántásban is vettett. Elegendő trágya nintsen a Szántó földeknek Általlában való Megtrágyáztatásokra, Mivel az Allodiatura igen Nagy.

Robot Urbarialis, Marhás van 2139. 9-czed helyett 958. gyalog, Hoszufuar helyett, Minden egy egész Gazda 10-et Szolgálván, téssen 385. gyalogot. Az Zsellérek, és Lakók Urbarialiter Szolgálnak 1821. gyalogot. Az Censualis földektül pedig, 7040 13/16. gyalog Napszámokat, a Mellyeket Marhával is tartoznak Szolgálni. És így ezen Helység beli Robot Őszveségessen megyen 14492 13/16. gyalogra (*lásd B1*). Ezen Robot, az Helybéli Gazdaságra applicaltatik, és nem más egyéb helyekre, Potolni pedig nem volna Szükséges, hogy ha Némely Szegény erőtlen Gazdák bé tudnák robottyokat Szolgálni. Azomban tsak

igen kevesen válttyák meg robottyokat (lásd B1). Téli üdőben fordéttatik a Robot trágya hordására, Épület, S tüzre valo öl fa vágásra, hordásra és Sopronba való Gabona vitelre. Restántia Robot vagyón és a fentebb jelentett Okokra nézve Superflue erogált is. Ezen Gazdaságban Marhás Robot több kívántatik, mint Sem gyalog Robot, itten a Paraszt penzéért riktán dolgozhatik, Mivel Magais reá Szorul a Vidéki pénzes Napszámásra füképpen Szorgos aratás üdején, akkor négy, eött Garast is ád Napszám fizetést, azon kívül tartást is.

Rétek vannak Az M(éltósá)gos Urasság részérül valók: Ugy mint,

Napkeleti Mezőn

			Hóld
1°	Kapolnai Tag lapjában	1ae Classis	7 2/8
2°	Poklostói Tag lapjában	2ae Classis	3 4/8
3°	Koszós tói Tag lapjában	2ae Classis	4 12/64
4°	Cziráky utnál lévő lapban	2ae Classis	2 20/64
5°	Getse völgya Tag lapjában	3ae Classis	6 5/8
6°	Sárvári Uttnál Rétt	1ae Classis	8
7°	Sósi Tag lapjában	2ae Classis	3 44/64
8°	Ugyan ott Sülevényes		2
9°	Ispán földeknél	1ae Classis	1 54/64
Sum(ma)			39 31/64

336 Déli Mezőn

1°	Paálok névű Rétt	1ae Classis	11 3/8
2°	Osztál Rétt	1ae Classis	5 3/8
3°	Ispán Rétt	2ae Classis	4
4°	Kastély Mellett Kis Rétt	1ae Classis	10 3/8
5°	Kastély Mellett Kis Rétt	1ae Classis	1
6°	Kis Rétnél füves	1ae Classis	54/56
7°	Külső Kis Rétt	1ae Classis	5 3/8
8°	Kőrtvéles	2ae Classis	6/8
9°	Csikós Tónál	2ae Classis	3 2/8
10°	Hegy allai Árkolt rétt	2ae Classis	14 1/8
Sum(m)a			56 26/64

Nap nyugatti Mezőn

1°	Szerdatai Tag lapjában	2ae Classis	49
2°	Visztai Tag Széle, és vége	2ae Classis	2
3°	Visztai Kakszálló	2ae Classis	25 6/8
4°	Feő düllőben	1 ae Classis	2 4/8
Sum(m)a			79 16/64

Mind egy Sum(m)ában vévén 175 9/64 hóldra Mennek, és a Mellyek az Tagok lapjaiban vannak, azok többnyire Savanyu éles Sású Szénát teremnek, Midőn jó üdejük jár, egyébb eránt aszt Sem teremnek, nem hogy Sarjut teremnének, és tsak a 1ae Classis beliek Szénát, Sarjut jo harmatos üdejek járván, S nem

irtatlanok. Esztendőnként Szénából és Sarjuból jön bé a M(éltósá)gos Urasságnak (lásd G). itten pénzes Kaszásokra nints Szükség, Mivel az Robotosok is végre hajtyák. Helyben az Urasság Ökrei, Lovai Birkái és a rideg Gula beli rugott Borjuk Consum(m)álják, a Szénát, Sarjut, a mellyett tavaszi Szalmával potolván, bé érik. Melyből Conventiokra is mégyen (lásd O). El adandó nem Szokott Maradni egyik féléből is. Bérben pedig ki adandó Rétek nintsenek, a belső érdemes Rétek trágyáztatnak téli üdőben. Az különös jó édes Szénának, Sarjunak, és Luczernának, a Szénás Pajtában van elegendő helye, az alábvaló Savanyu Széna pedig Kazalba rakattatik, bé nem férvén a Pajtába büvséges terméssére nézve.

Marhája van az Urasságnak: Ugy mint béres Ökre, Konyha Lova, Kétt Sereg Birka, Rideg Gulabeli Szilaj Szarvas Marhája, egy Sereg Sertesse, Ezen külömbféle Seregbeli Marhák Szaporaságul volnának: hogy ha a Széna béli tartások jobb volna, a Birkák nyáron Legelnek rész(sze)rént az Nagy Erdőn, rész(sz)erént az határbeli Parragokon, Télen pedig, az Aklokban, és udvarokon Szalmáztatnak, Az Rideg Gulabeli Marhák egész Nyáron a Nagy Erdőben Lévo tilalmas páscumon legeltetnek, Télen pedig Némely borjus Tehenek, és bé fogni [337](#)való Tinók Szelédetésnek Okáért Istálon tartatnak, A többi pedig fészerek alatt és udvaron Szalmáztatnak, Mind Birkás, és Gulás Pásztor Házak bent, az udvarokban vannak közel. Ezekből jön az Urasságnak haszna: Ugy mint, Gyapjubul, Bárányokból, tejeltetisből, Ürükből, ki Mustrálandókból, hasonlóképpen, a meg Szelédült, S- el adattatott Tinók, és a meg nem nevelni való Borjuk S- mustra vén tsorba Tehenek Árából. A Sertések Nyáron Aratás előtt, az Nagy Erdőn, és az Ugar Mezőn járnak, bé takarulás után pedig járkák a tarró Mezőket, Szent Mihály nap után, ha Makk vagyon, az Nagy Erdőn, vagy az Hegyekei Erdőn Makkoltatnak, és ezek között Lévo Öreg Ártányok Árából jött bé (lásd B2). Itten egyedül tsak Sörtéseket Szokott az Urasság hizlaltatni, a Mellyek el adásra Soprony alá hajtatnak fel. Az Pásztoroknak Conventiojuk vagyon (lásd O). S Kinek Kinek vagyon Marha tartások is Conventio Szerént: Ugy mint Gulásnak 8. darab Tehén. Kanásznak 20 darab Sertés. Birkások(na)k Minden Száz Birkára 30 darab Birka. Ezen külömbféle Marhák Esztendőnként Consum(m)álnak Sót, A° 1792 1168 3/4 font, A° 1793 1478 2/4 f, A° 1794 2035 f, A° 1795 3090 f, A° 1796 2681 2/4 f, Mely Só Sopronyi és Nagy Czenki Számódás alatt adminisztráltatik. Birka nyiráskor, és usztatáskor, meg az el adott Bárányoknak Czenkig való fel hajtásakor hajtó Segéttség adatván, ugy a gyapju Szedéshez, és töméshez is.

Méhéi nintsenek, az Urasságnak.

Legelő. Az Legelő mind az Urasság mind a Jobbágyság részérül, az Nagy Erdőn vagyon, a Csorda Seregbeli Öreg és Apró Marhákra nézve, az vonyos Marháknak pedig bent, az Határban vagyon Legelőjük. Mely az Községnek közös Legelője, és Áll, felmérés Szerént 344 26/64 hólakból, Négy nevezett alatt: Ugy mint, Sóós, Nagy Gyöp, Csikos Tóó, Gyülos Kutt. Ezen Legelők előbb, odább meg Kaszáltatnak a Falu Számára, a hol jobb, jobb Szénának való fü terem rajtok, mely Szénát a Militia Számára Szokta Iványi Helység adminisztrálni. Egyébb eránt, azon Legelők felettébb posványosok, és még Szárazsággal is, a Sisakfü veri fel, a Mellyet Sem(m)i féle Marha meg nem eszi, Mind azon által, a dombossabb részeiken jóra való Szeléd, édes fü is terem. Ezen Legelők részeként Meg Szabadulván járhattya a vonyos Marha ki kelettül fogva hó le estéig, Circiter 283. darab. Elegendők volnának Mind az Urasság, Mind a Helység beliek vonyos Marhájoknak, hogy ha Árkok, a vagy Canálisok által alóllok, azon posványos állott vizek el botsájtatnának. Sőt még Rétek is jók válhatnának, azon Legelőkből. A M(éltósá)gos Urasság engedelmeiből a Helységbeliek vonyos Marhájoknak az Nagy Erdő Széliben is Szoktak tilalmas páscumot tenni: Calcaturák Szerént nem reguláztattak, a Legelők, és Sem mi féle Vidéki Marha nem legeltetik a Határban bérért. Hogy ha az Nagy Erdőn Makk vagyon tehát Kiss Aszszony Napkor Minden féle Marhák ki tiltanak belölle, és olyankor, Mind az Urasság é Mind, a Parasztok é, egyedül a Mezőkre kiszorulnak, mind addig miglen az Makkoltatásnak egészen vége nem Szakad. Az Legelőkre nézve ugyan, mind

Szarvas, és Birka féle Marhákat Meg lehetne Szaporéttani, de a téli Szülességre nézve nehezen Lehet többet ki tartani, mint vannak.

Szőlők nintsenek.

Gyümölsösse ollyas érdemes gyümölsös Kertje nints az Urasságnak, Mivel az Kastély körül Lévő füves Kertben ültetett fák nem teremnek.

338 *Folyó vizek, Tóók, Motsárok*, Ollyas nevezetes folyó Vizek nintsenek; hanem nagy esöss üdővel, és a Ho olvadásával, a dombos helyekről öszve Gyülekezendő viznek tsak ugyan vagyon folyása, kezdődven, a Vizta nevezetű Kaszálló alatt, Ujjkér felöll, S jön Alá, a Gyölös Kuti Legelön végig, a Kert allai Nagy Gyöp nevezetű posványos Legelőnek, S onnand mégyen alább, a Sessionális Rétek között a Halastónak, és az M(éltósá)gos Urasság Osztal névű Rétyénél meg Csavarodván, a Cséri Helység Határja Mentében jutt ismét az M(éltósá)gos Urasság Páálok nevezetű Rétyéhez, és attul Által mégyen ugyan a Cséri Helység Határjában. Ezen folyást fej Canálisnak kellenék jó tágossan ki ássottatni, hogy ez által a posványos Legelők Meg jóvulhatnának, azokbul, a fej Canálisba huzatandó Árkok Meczésével. Azon el hagyatott halas Tonak is Alkalmas forrassa vagyon, és azon fentebb említett folyásba folydogál ki, a Tóbul, de Malmot hajtani való ereje nehezen lenne, másképpen, az libellatio után lehetne büvebben meg tudni, aszt is hogy ha azon Halas Tóó Meg érdemlené é a Költséget.

339 *Malom nints*, hanem a Répczére járnak Örlen.

Erdő. Különös Ivánhoz nintsen, az Nagy Erdőrül fáiznak Száraz veszendő, esett fábul. Mely Erdőt, Mint egy különös Corpust, a képpen Szükséges de Scribálni.

Vendégfogadó, van egy a Helységben, foglal magában belső fundust 5/8. hólдат. Extravillánumban 6. hólдат Szántó földet, és 5 14/64. hólдат Rétet, Mely Árendában vagyon, a Mészárszékkal együtt 315 forintokban.

Vámja, Vásárja nints.

Ország uttya, Nints.

Temető helye van türhető nagy, a felső Falu végén kint dombos helyen.

Melioratiok, tétethetnek.

Külömbféle jövedelmek vannak ezeken kívül (lásd B2).

Tisztek Számadási nem revidiáltattak ab A° 792.”

Iványi Határbul járult Nyolczad és tized Gabonának Tabellája G-hez

Sessionalis földekbül 10-ed							Irtás 1		
	Buza	Rozs	Árpa	Tönköly	Zab	Otsu	Summa	Buza	R
Pozsonyi mérő									
A° 1792	175 10/72	220 60/72	112 14/72	27 33/72	237 27/72	14 54/72	788	127 60/72	5
A° 1793	222 2/72	200 56/72	145 26/72	17 57/72	134 60/72	16	72 57/72	135 61/72	4
A° 1794	153 58/72	51 33/72	58 39/72	9 8/72	90 34/72	10 60/72	373 61/72		

Sessionalis földekből 10-ed								Irtás 1	
	Buza	Rozs	Árpa	Tönköly	Zab	Otsu	Summa	Buza	R
Pozsonyi mérő									
A° 1795	139 34/72	111	94 14/72	9 56/72	154 68/72	31 58/72	541 6/72		
A° 1796	146 60/72	98 34/72	138 40/72	18 70/72	137 71/72	12 56/72	553 43/72		

340 Iványi helység adozásáról való Tabella B1-hez

zsellér									
	Octál hely	Helyes Gazda	Házás	Házatlan	Marhás	Gyalog	Urbarialis Hosszú fuvar helyett	9-czed helyett	U öl fa
Numero									
Anno 1792	316	63	70	26	2139	1596	395	958	
Anno 1793	316	63	70	26	2139	1596	395	958	
Anno 1794	316	62	73	26	2139	1654	395	958	
Anno 1795	316	62	76	25	2139	1684	395	958	
Anno 1796	316	63	77	26	2139	1728	395	958	

Iványi Jóságnak Urbarialis Adozásokon kívül való kész pénz béli Jövedelmei B2-hez

	M. Uraság Házainak ára eladattatván	Házbér	Mészárszék Árenda	Kortsma Árenda	Kováts és Kolompár Műhely Árenda	Nagy Erdei Napszám vált
	f.	f.	f.	f.	f.	f.
Anno 1792	–	230	15	300	24	6
Anno 1793	100	220	15	300	24	–
Anno 1794	80	150	15	300	24	1
Anno 1795	–	150	15	300	24	4
Anno 1796	–	150	15	300	24	4

342 Iványi Conventionális Tabella de Annis 792, 793, 794, 795, 796, 0-hoz

	Buza	Rozs	Zab	Lentse	Borsó	Só	Bor	
Anno 792	Pozsonyi mérő					libr.	akó	
1° Nyuli István Számtartó	18	30	25	3/4	3/4	–	8	
2° Tatai László Hajdu	8	22	–	1/4	1/4	–	–	

	Buza	Rozs	Zab	Lentse	Borsó	Só	Bor	
Anno 792	Pozsonyi mérő				libr. akó			
3° Majorné	–	–	–	–	–	–	–	
4° Konrád Mihály Juhász 100-ra 30 drb.	8	22	–	2/4	2/4	–	–	
5° Mersits Mátyás Hajdu	8	22	–	1/4	1/4	–	–	
6° Varga László Gulás	6	12	–	1/4	1/4	–	–	
7° Csóka István Kanász	4	12	–	1/4	1/4	–	–	
8° Cziráki Bedi Ferenc Erdő őrző	5	15	–	–	–	–	–	
9° Cziráki Kiss János Erdő őrző	5	15	–	–	–	–	–	
10° Cséri Szedents Pál Erdő őrző	5	15	–	–	–	–	–	
11° Cséri Bősze Ferencz Erdő őrző	5	15	–	–	–	–	–	
12° Nemes Ládonyi Horváth György Erdő őrző	5	15	–	–	–	–	–	
Summa	77	195	25	2 1/4	2 1/4	–	8	

	Buza	Rozs	Zab	Lentse	Borsó	Só	Bor	
Anno 793	Pozsonyi mérő				libr. akó			
1° Farkas Imre Tisztartó	50	50	50	1	1	–	15	
2° Kováts Pál Ispán	12	30	–	2/4	2/4	–	6	
3° Némethy Aloysius Deák	10	20	–	–	–	–	–	
4° Mersits Mátyás Hajdu	8	22	–	1/4	1/4	–	–	
5° Majorné	–	–	–	–	–	–	–	
6° Tatai László Hajdu	8	22	–	1/4	1/4	–	–	
7° Konrád Mihály Juhász 100-ra 30 drb.	8	22	–	2/4	2/4	–	–	
8° Pandur Mihály Gulás	6	12	–	1/4	1/4	–	–	
9° Csóka István Kanász	4	12	–	1/4	1/4	–	–	
10° Cziráki Bedi Ferencz Erdő őrző	5	15	–	–	–	–	–	
11° Cziráki Kiss János Erdő őrző	5	15	–	–	–	–	–	
12° Cséri Szedents Pál Erdő őrző	5	15	–	–	–	–	–	
13° Cséri Bősze Ferencz Erdő őrző	5	15	–	–	–	–	–	
14° N. Ládonyi Horváth György Erdő őrző	5	15	–	–	–	–	–	
Summa	131	265	50	3	3	–	21	

	Buza	Rozs	Zab	Lentse	Borsó	Só	Bor	
Anno 1794	Pozsonyi mérő				libr. akó			
1° Farkas Imre Tisztartó	50	50	–	1	1	–	15	
2° Kováts Pál Ispán	12	30	–	2/4	2/4	–	6	

344		Buza	Rozs	Zab	Lentse	Borsó	Só	Bor	
Anno 1794		Pozsonyi mérő				libr.		akó	
3°	Némethy Aloysius Deák	10	20	–	–	–	–	–	
4°	Mersits Mátyás Hajdu	8	22	–	1/4	1/4	–	–	
5°	Majorné	–	–	–	–	–	–	–	
6°	Tatai László Hajdu	8	22	–	1/4	1/4	–	–	
7°	Konrád Mihály alsó Juhász 100-ra 30 drb.	8	22	–	2/4	2/4	–	–	
8°	Németh György felső Juhász 100-ra 30 drb.	8	22	–	2/4	2/4	–	–	
9°	Csóka István Kanász	6	14	–	1/4	1/4	–	–	
10°	Torma János Konyha Kotsis	6	14	–	–	–	–	–	
11°	Varga György Béres	8	22	–	1/4	1/4	–	–	
12°	Boros István Béres	8	22	–	1/4	1/4	–	–	
13°	Gelsei Mihály Béres	8	22	–	1/4	1/4	–	–	
14°	Tóth János Ostoros	6	14	–	–	–	–	–	
15°	Páál János 3-rom fertályra	4 2/4	10 2/4	–	–	–	–	–	
16°	Kiss János rideg Gulás 1/3 eszt.-re	5	5	–	2/4	–	–	–	
17°	Bedi Ferencz Erdő őrző Cziráki	5	15	–	–	–	–	–	
18°	Kiss János Erdő őrző Cziráki	5	15	–	–	–	–	–	
19°	Csérei Szedénits Pál őrző	5	15	–	–	–	–	–	
20°	Csérei Kiss László őrző	5	15	–	–	–	–	–	
21°	N. Ládonyi Horváth György őrző	5	15	–	–	–	–	–	
22°	Cziráki Eönsöl István juhász 1/2 eszt.-re	4	11	–	2/4	–	–	–	
	item Bujtár Legény tartásért	2	5 2/4	–	–	–	–	–	
23°	Földi János Dénesfai juhász 1/2 esztendőre	2 2/4	7 2/4	–	2/4	–	20	–	
	item 20 libr. Tehén Husáért	–	–	–	–	–	–	–	
	Summa	189	410 2/4	–	5 2/4	4	20	21	

346		Buza	Rozs	Zab	Lentse	Borsó	Só	Bor	
Anno 1795		Pozsonyi mérő				libr.		akó	
1°	Farkas Imre Tisztartó	50	50	–	1	1	–	15	
2°	Kováts Pál Ispán	12	30	–	2/4	2/4	–	6	
3°	Némethy Aloysius Deák	10	20	–	–	–	–	–	
4°	Torma János Konyha Kotsis	6	14	–	–	–	–	–	
5°	Csigó István Pajta Béres	8	22	–	1/4	1/4	–	–	
6°	Mersits Mátyás Hajdu	8	22	–	1/4	1/4	–	–	
7°	Vass György Hajdu	8	22	–	1/4	1/4	–	–	
8°	Pájer Jóseff Hajdu	8	22	–	1/4	1/4	–	–	
9°	Varga György Béres	8	22	–	1/4	1/4	–	–	

	Buza	Rozs	Zab	Lentse	Borsó	Só	Bor	
Anno 1795	Pozsonyi mérő				libr. akó			
10° Horváth István Béres	8	22	–	1/4	1/4	–	–	
11° Németh György felső Majori Juhász 100-ra 30 drb.	8	22	–	2/4	2/4	–	–	
12° Konrád Mihály alsó Juhász 100-ra 30 drb.	8	22	–	2/4	2/4	–	–	
13° Csóka István Kanász	8	22	–	1/4	1/4	–	–	
14° Kiss János rideg Gulás	10	22	–	2/4	2/4	–	–	
15° Mátyás Hajduné Majorságáért	–	–	–	–	–	–	–	
16° Cziráki Bedi Ferencz Erdő őrző	5	15	–	–	–	–	–	
17° N. Ládonyi Horváth György őrző	5	15	–	–	–	–	–	
18° Cséri Szedenits Pál őrző	5	15	–	–	–	–	–	
19° Cséri Kiss László	5	15	–	–	–	–	–	
Summa	180	394	–	4 3/4	4 3/4	–	21	

	Buza	Rozs	Zab	Lentse	Borsó	Só	Bor	
Anno 1796	Pozsonyi mérő				libr. akó			
1° Farkas Imre Tisztartó	50	50	-	1	1	-	15	
2° Kovács Pál Ispán	12	30	-	2/4	2/4	-	6	
3° Hodászi István Deák 3-rom fertály eszt.-re	7 2/4	15	-	-	-	-	-	
4° Torma János Konyha Kotsis	6	14	-	-	-	-	-	
5° Csigó István Pajta Biró	8	22	-	1/4	1/4	-	-	
6° Mersits Mátyás Hajdu	8	22	-	1/4	1/4	-	-	
7° Behofsits János Hajdu	8	22	-	1/4	1/4	-	-	
8° Belkovits László Hajdu	8	22	-	1/4	1/4	-	-	
9° Varga György Béres	8	22	-	1/4	1/4	-	-	
10° Horváth István Béres	8	22	-	1/4	1/4	-	-	
11° Németh György felső Juhász 100-ra 30 drb.	8	22	-	2/4	2/4	-	-	
12° Kondrád Mihály alsó Juhász 100-ra 30 drb.	8	22	-	2/4	2/4	-	-	
13° Csóka István Kanász	8	22	-	1/4	1/4	-	-	
14° Kiss János rideg Gulás	10	22	-	2/4	2/4	-	-	
15° Cziráki Bedi Ferencz Erdő őrző	5	15	-	-	-	-	-	
16° Cziráki Kiss János Erdő őrző	5	15	-	-	-	-	-	
17° N. Ládonyi Horváth György Erdő őrző	5	15	-	-	-	-	-	
18° Cséri Szedenits Pál Erdő őrző	5	15	-	-	-	-	-	
19° Cséri Kiss László Erdő őrző	5	15	-	-	-	-	-	
Summa	182 2/4	404	-	4 3/4	4 3/4	-	21	

348 **HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI**

1973. XXVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Gergely András–Tóth István: Fiatal régészek és történészek munkakonferenciája Sopronban (1973. szeptember 6–9.)

**Gergely András–Tóth István: Fiatal régészek és történészek munkakonferenciája Sopronban
(1973. szeptember 6–9.)**

1. Debrecen, Eger és Nyíregyháza után ez évben negyedízben, Sopronban rendezték meg a fiatal régészek és történészek nyári munkakonferenciáját. A Győr-Sopron megyei Múzeumok Igazgatósága meghívására harmincnál több fiatal kutató érkezett az ország számos részéből, hogy munkájáról, folyamatban lévő vagy már lezárt kutatásairól nagyobb nyilvánosság előtt számot adjon. A konferencia előadóit – akárcsak a korábbi években – most sem kötötte meg semmiféle tematikai vagy regionális korlátozás, mindenki azokról a témákról beszélt, amelyek munkája során az utóbbi időben leginkább foglalkoztatták. Bár az előadások meglehetősen nagy része állt kapcsolatban Sopron, ill. a Nyugat-Dunántúl történetének, kultúrtörténetének kérdéseivel, a konferencia egésze mégsem korlátozódott e tájegység problematikájára, hanem távolabbi – sokszor egészen távoli – témákról is hallhattak a résztvevők. Ez a széles körű változatosság a konferencia egyik legfontosabb célját: a résztvevők közötti minél szélesebb körű tájékoztatást, információcserét szolgálta.

A konferencia ülései szeptember 6-án kezdődtek az Erdészeti és Faipari Egyetem Bors László KISZ Házában, Domonkos Ottónak, a soproni Liszt Ferenc Múzeum igazgatójának megnyitó szavaival.

Az első előadást *Tóth Endre* (Magyar Nemzeti Múzeum, Bp.) tartotta. *Vigilius episcopus Scaravaciensis* címmel. Tanulmányában az 572–577-es és az 579-es gradói zsinatok aláírói között szereplő püspök székhelyének azonosításával foglalkozott. Vizsgálatát a személynév alakjának szöveg-hagyományára, a 6. századi Noricum egyházi viszonyainak vizsgálatára, ill. az utóbbi évek jelentős eredményű soproni régészeti feltárásaira alapozta, s megállapította, hogy egyetlen adat sem szól az ellen, hogy az adott korszakban Scarbantiában püspökséget tételezzünk fel. Ennek megfelelően felmerült annak lehetősége, hogy a pannoniai kereszténység történetének vizsgálatát az eddigieknél távolabbi időhatárokig lehessen elvégezni.

Tomka Péter (Xantus János Múzeum, Győr) *A népvándorlaskori kontinuitás kérdése Sopronban c.* előadásában az elmúlt néhány évben végzett soproni ásatásainak eredményeit ismertette. Ezeknek legfontosabb tanúsága a város több pontján is megtalált vastag, leletek nélküli humusz-réteg volt, amely a római kori rétegeket záró, későantik réteg fölött helyezkedett el. Vastag humuszlerakódás csak viszonylag hosszú lakatlan periódusban képzelhető el, ezért Tomka arra az álláspontra helyezkedett, hogy az utóbbi

időben mind általánosabbá váló soproni vonatkozású kontinuitás-felfogással szemben fokozott óvatosságra van szükség.

A két előadást követő vita elsősorban ezzel a kérdéssel foglalkozott. A hozzászólók felvetették, hogy meg kellene kísérelni a két előadás tanulságainak összegzését, s a régészeti úton egyelőre nem keltezhető humusz-réteg kialakulását az 579-ben esetleg még feltételezhető scarbantiai püspökség pusztulása utáni időre (a langobárdok Pannoniából történt kivonulása utánra) datálni.

Németh Péter (Jósa András Múzeum, Nyíregyháza) *A korai magyar város Sopron és Szabolcs városlaprajzainak tükrében* címmel gondolatébresztő feltevéseket fogalmazott meg legkorábbi városaink települési rendjét illetően. Feltevése szerint az erősített ispáni székhelyeken – amelyek körébe tartozott a néhány év óta erőteljesen kutatott szabolcsi földvár – az erősítményen belül jelentősebb települési mag nem jött létre, hanem a váron kívül elhelyezkedő templom jelenti az állandó település magját. Ilyen, két központú települési rendet lehet igazolni Szabolcs mellett több más korai városunkban, így Sopronban is.

349 Gömöri János (Liszt Ferenc Múzeum, Sopron) *9–10. századi vaskohó Sopron környékén* c. előadása kora-középkori gazdaságtörténetünk egyik igen lényeges területéhez szolgáltatott újabb adatokat. A dolgozat, a Sopron-Bánfalva-i kohók feltárása és értékelése kapcsán, sorra vette a Sopron melletti Vashegy körül fekvő, régészeti leletek, ill. helynevek által dokumentált vassfeldolgozó helyeket, s következtetéseiben a 9–10. század vaskohászatának módszereit, szervezettségét, gazdasági jelentőségét elemezte. A gazdagon dokumentált előadást élénk vita követte, melyben elsősorban a régészetileg feltárt római-, ill. kora-középkori vaskohók keltezési nehézségeit (így pl. a Sopronban a Deák téri római temető területén előkerült és máig vitatott datálási kohó esetét) vitatták meg a hozzászólók.

2. Szeptember 7-én délelőtt két szekcióban folytatódtak az előadások. Az első szekcióban ókortörténeti témák kerültek sorra. Fóti László (Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bp.) *Az egyiptomi történetiszemlélet problémái* címmel egy rendkívül bonyolult történeti forrást vett elemzés alá. Az egyiptomi Újbirodalom korában keletkezett, az Óbirodalom korában játszódó és a Középbirodalom korának eseményeivel foglalkozó politikai iratot (Noferti jóslata) mutatott be, s vizsgálatában az irat keletkezésének korából kiindulva értékelte azokat a politikai tendenciákat, melyeknek szolgálatában az antedatált jóslat állott. A szöveg elemzésében nem csupán a közvetlen politikai vonatkozásokat hangsúlyozta, hanem részletesen foglalkozott az irat vallástörténeti értelmezésével: az Amon-kultusz és a fáraói hatalom összefüggésének kérdéseivel.

Németh Béla (Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen) előadása: *Catullus 23. költeménye, Janus Pannonius és a Catullus-könyv forrásértéke* címen egy szatirikus tartalmú Catullus-vers részletes elemzését végezte el. Ennek alapján elutasította a vers Furius-ának Furius Bibaculus-szal való azonosítását, s a carmen 23-at egy jellegzetes életformát, a vulgáris sztoikus életszemléletre alapozott főszevénységet ostromozó gúnyversként határozta meg, amely épp általánosabb értelménél fogva a kor szellemi-politikai harcainak is jellemző kifejezője. Dolgozata második részében Janus Pannonius *Ad Stoicum* c. költeményéről mutatta ki, hogy az a tárgyalt Catullusvers hatása alatt készült és Janusnak a Guarino-iskolából származó, rendkívüli antikvitas-ismeretéről tesz tanúbizonyságot.

Frölich Ida (Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bp.) *Újraírt Bibliák* címmel a Bibliából ismert történeti problémák és vallástörténeti kérdések egy részének (mint pl. az istennel való szövetségkötés motívuma) a Biblián kívüli forrásokból vett adatait vizsgálta. A széles összehasonlító anyagra támaszkodó dolgozat az apokrif bibliai iratok számos kérdését helyezte új megvilágításba.

Tóth István (MTA Történettudományi Intézete, Bp.) *Taurobolium-jelvénnyek egy scarbantiái kőemléken c.* előadásában egy nemrégiben publikált töredékes római kőtábla ábrázolását értelmezte. A kőemléken látható keresztbe tett fúvóhangszerek a Magna Mater-tisztelet jellegzetes kultusz-eszközei voltak, ezek zenéjével kísérték a kultusz legfontosabb áldozati szertartását: a termékenységi vonatkozású bika-áldozatot. Növeli a kőemlék vallástörténeti jelentőségét, hogy Scarbantiából eddig egyáltalán nem ismertük e kultusz emlékeit, s a kultusz pannoniai emlékhagyatékának száma egyébként is meglehetősen csekély.

Gáspár Dorottya (MTA Régészeti Intézete, Bp.) *Egy kisárpási későrómai ládikaveret ikonográfiája* címmel egy régóta ismert emléket vett újólagos vizsgálat alá. A vereteken két éremkép látható: Antonius Pius (138–161) és Constantius Chlorus (293–306) veretei közül. A két éremkép együttes megjelenése alapján felvázolja azt a valláspolitikai helyzetet, amelyben Antoninus Pius császárnak a kereszténységgel szembeni toleráns magatartása propagandisztikus célokat szolgálhatott a kereszténység végleges győzelmének időszakában is.

T. Szőnyi Eszter (Xántus János Múzeum, Győr) *Előzetes jelentés a soproni Deák téri római temető feldolgozásáról* címen számolt be az 1870-es évek óta több alkalommal kutatót, s újabban az előadó által teljességre törekvően feltárt, nagy kiterjedésű római sírmezőről. A temetőben több századon át temetkeztek, a leletek között 350 1–2. századi hamvasztós sírok és későrómai csontvázas temetkezések kerültek elő. E késői időszak keletkezését az előadás a 4. sz. legvégéről, ill az 5. sz.-tól látja bizonyíthatónak. A 2. sz.-tól a 4. sz. végéig eltelt időszakban a korai temető területe Scarbantia műhely negyedéhez tartozott: fazekaskemence és egy esetleg római korinak tekinthető kisméretű vasolvasztó-kemence tanúsága szerint.

Visy Zsolt (Dunaújvárosi Múzeum) *Újabb adatok az intercisai castrum topográfiájához c.* előadásában a dunai limes egyik legtöbbet kutatót, de egyben egyik legproblematisabb erődtípusának új feltárási eredményeiről adott számot. Ezek közül legfontosabb az erőd délkeleti – korábban elpusztultnak hitt – saroktornyának meghatározása, ennek révén a castrum teljes kiterjedésének pontos megállapítása volt. A tábor belsejében húzott kutatóárkok számos részletkérdést segítettek tisztázni, de ugyanakkor megmutatták annak szükségességét, hogy az ez évben megkezdett teljes feltárás adhat csak választ a castrum – egyelőre nyitva hagyott – topográfiai és kronológiai kérdéseire.

Nagy Árpád (Dobó István Vármúzeum, Eger) *Az avarság Kárpát-medencei megjelenésének kérdéséhez c.* előadásában az avar foglалás legkorábbi adatainak új csoportosítását javasolta, abból a célból, hogy az eddig csak általánosságban meghatározott thüringiai betörés időpontjával kösse össze az avarok megjelenését a Kárpát-medencében. Ennek megfelelően arra a következtetésre jutott, hogy a Justinaus-kori pénzekkel datált kora-avar sír együttesek legkorábban 560-tól kerülhettek a földre.

Vékony Gábor (Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bp.). *A karoling birodalom „délkeleti” határvédelme kérdéséhez* címen a Nyugat-Dunántúl 828-tól 907-ig terjedő történetével foglalkozott. A régészeti, történeti és nyelvészeti források elemzésének eredményeként azt állapította meg, hogy a 9. sz. jelzett időszakában a karoling birodalom keleti védővonala a Dunántúl a Rába mentén húzódott déli irányban. A Rábához csatlakozott a szlovén Mark, melynek nyugati határa Körmentől délre jelölhető ki; keleti határa pedig esetleg a Marcal folyásához volna helyezhető. A Priwina-dukátus keleti határának a Kis-Balaton mocsárvilága tekinthető, a Dráva–Száva közti dukátus határvonala pedig a Kulpa mentén kapcsolódott a krajnai grófság délkeleti határához.

Az előadások után, az újonnan feltárt Új utcai (második) zsinagóga területén került sor *Dávid Ferenc* (Országos Műemléki Felügyelőség, Sopron) előadására a zsinagóga feltárásáról, építészettörténetéről és az

emlék kapcsán a soproni zsidóság középkori történetének kérdéseiről. Az Új utcai második zsinagóga nemcsak építészettörténeti szempontból jelent páratlan gazdagságú adatforrást, hanem a soproni zsidóság középkori társadalmi szerkezetének kutatásához is merőben új szempontokat szolgáltat. Két zsinagóga egyidejű fenntartása párhuzamok nélkül álló esetnek tűnik, ezért az ezzel kapcsolatos kérdéseket Sopron középkori városi életének sajátosságaiból kiinduló vizsgálat válaszolhatja csak meg.

3. Ugyanezen a napon, a másik szekcióban néprajzi és újabb kori történettel foglalkozó témák kerültek sorra.

Gergely András (MTA Történettudományi Intézete, Bp.) *Az Operátumok szerepe a magyar polgári reformmozgalom kibontakozásában* c. előadásában az 1792-ben kiküldött országgyűlési bizottsági munkálatok sorát tekintette át, majd közelebbről ismertette azokat a megyei viatásokat, amelyek az 1828-ban újólag átdolgozott munkálatok nyomán 1830–31-ben bontakoztak ki, s amelyekről ma már – elsősorban Barta István kutatásai nyomán – bizonyossággal állíthatjuk, hogy a hazai liberalizmus frontáttörését jelentették. A vita során a felszólalók elsősorban a 18. századra is visszanyúló eszmei kontinuitás (felvilágosodás, nacionalizmus, romantika) fontosságát emelték ki.

Veliky János (Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen) *A kiegyezés korának Petőfi-képe* címmel ismertette a Petőfi életmű körül első ízben fellángoló vitát, amelynek érvei bizonyítják, hogy az egykori reformkori liberalizmus, a „risorgimento-nacionalizmus” ekkora már alkotóelemeire bomlott szét, s a nemzetiség–haladás–forradalmiság 351konvergáló irányait az ekkor jelentkező konzervatizmusnak már ellentmondásmentesebben sikerült összeillesztenie.

Baráth János (Visky Károly Múzeum, Kalocsa) *A győri püspöki uradalom átadása 1914-ben* címmel tartott előadást. Forrásul az a jelentékeny iratanyag szolgált, amely Várady L. Árpád győri püspöknek a kalocsai érseki székebe történt kinevezésekor keletkezett. Ezekből az iratokból kitűnik, hogy a főpásztor – a feudális gazdálkodásra jellemző módon – jószágkormányozóját, főbb alkalmazottait, sőt szimmentáli tehenészetét stb. új egyházmegyéjébe is magával vitte. Az előadó felvillantotta a leltár becses gazdaságtörténeti, néprajzi, helytörténeti vonatkozásait is. Élénk vita bontakozott ki arról, hogy (a zömében bérbe adott) püspöki birtokok gazdálkodása milyen színvonalon állott, s a szétszórt birtokok között jelentős különbségek mennyiben a tökéhiány rovására.

Lackovits Emőke (Liszt Ferenc Múzeum, Sopron) *A népi lakáskultúra kérdései Sopron megyében a 18-20. században* címmel a Fertő-környéki falusi bútorzat fejlődését, típusait ismertette; bemutatta a régi berendezés funkcióváltását, az új asztalosbútorok fokozatos térhódítását, a festés, díszítés, polgári irányú egyszerűsödését. Az előadást követő megbeszélés elsősorban a táji körzet jellegének, egy fejlett vidéken belüli viszonylagos hátramaradottság magyarázatával foglalkozott.

Tóth Zoltán (MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete, Bp.) *Történeti módszer egy mai háztartásfelmérésnél (Szekszárd)* címen az elmúlt években végzett szekszárdi háztartásfelméréshez kapcsolódó történeti kutatásairól számolt be. Ismertette és bemutatta a szekszárdi háztartástípusoknak a századfordulótól nyomon követhető fejlődését, amelynek vitatása során többen rámutattak a háztartások gazdasági központ jellegének megszűnéséből fakadó funkcióváltás (pl. istállóból a lakáskonjunktúra nyomán keletkező lakások) országszerte felismerhető tendenciájára.

Filep Antal (MTA Néprajzi Kutatócsoportja, Bp.) *A lakás kultúra fejlődésének néhány problémája a Kisalföldön és a Nyugat-Dunántúlon* címmel egy olyan sajátos kisalföldi kismemesi háztípust ismertetett, amely fejlődése során toldaléképületeivel L formájúvá alakul, s ebben a formájában azután újabb falusi

házépítések modelljéül szolgál. A lakóházak bővítésének-bővülésének, teleprendezeésből, tradícióból, lakrészelrendezeésből fakadó lehetőségeinek és korlátainak eldöntetlen kérdéseikhez aztán a jelenlevők egész sora szolt hozzá.

Selmecezi-Kovács Attila (Magyar Mezőgazdaság Múzeum, Bp.) *Képek egy Fertőmelléki község egykori életéből (Adatok Fertőendréd hagyományos gazdálkodásához)* c. előadása a községben végzett saját néprajzi adatgyűjtésére, három 80 éves parasztember elbeszéléseire támaszkodott. A rendkívül gazdag emlékezetű adatközlők a gazdálkodás, a földhasználat, az életmód, az eszközhasználat, a falusi társadalom rétegeződése, a falu társadalmi élete vonatkozásában szolgáltatottak pótolhatatlan – mivel írott vagy tárgyi forrásanyagban nem nyomon kísérhető – adatokat, melyeknek nyomán rendkívül életszerű kép rajzolható a község első világháború előtti életéről.

4. A konferencia harmadik napján, szeptember 8-án a középkorral és a késői feudalizmus korával foglalkozó előadások hangzottak el.

Mesterházy Károly (Magyar Nemzeti Múzeum, Bp.) *A csornai honfoglalás kori sírok és az Osl-nemzetség* címen arra vonatkozó hipotézisét ismertette, hogy a honfoglalás kori előkelő nemzetségek temetőit az esetek jelentős részében össze lehet kapcsolni a későbbi évszázadokból, írott források alapján ismert történeti nemesi családokkal. Ennek egyik példáját látta a Csornán előkerült, veretes lószerszámmal eltemetett előkelő női sírt környező temetkezéseknek a későbből adatolt Osl-nemmel való azonosításában.

Solymosi László (MTA Történettudományi Intézete, Bp.) *A magyar halotti lóáldozat továbbélése a kései középkorban* c. előadásában a helyi levéltárak egyik fontos forrástípusának, a végrendeleteknek felhasználására vonatkozó módszertani fejtegetésekből kiindulva, felhívta a figyelmet egy sajátos szokás-típusra: a 14–16. századi forrásokban kimutatható, hogy férfiak temetésekor szokásban volt a koporsó [352](#)előtt díszesen felszerszámozott lovat vezetni, amelyet a temetés után vagy levágtak vagy az egyháznak adományoztak. E szokásban világosan felismerhető a pogány kori temetési lóáldozat továbbélése.

Tóth Sándor (Országos Műemléki Felügyelőség, Bp.) *Egy gótikus részletmegoldás történetéhez* c. előadása a soproni várostorony egyik csúcsíves ablakkeretének funkcionális meghatározását végezte el: nyomon kíserte a vizsgált típus analógiáit és elvégezte művészettörténeti-építészettörténeti értékelését. Ennek eredményeképpen lényeges következtetésekhez jutott a magyarországi csúcsíves építészet formavilágának kialakulását, a 13. század utolsó harmadának és a 14. század elejének építészettörténetét illetően.

Müller Róbert (Balatoni Múzeum, Keszthely) *A Keszthely-fenékpusztai erőd története az északi erődfal 1971–72. évi kutatása alapján* c. előadásában a bolygatlan állapotban megtalált rétegek alapján kísérletet tett a fenékpusztai erődítmény történetének periodizációjára a 4. sz. közepétől a 9. sz. végéig. Egyúttal új megvilágításba helyezett több, korábbi megfigyelést.

Teke Zsuzsa (MTA Történettudományi Intézete, Bp.) *Velence és Magyarország kereskedelmi kapcsolatainak kérdéséhez* címen a velencei külkereskedelem 13–15. századi magyar kapcsolatait értékelte. Vizsgálatai kimutatták, hogy a kapcsolatok ebben az időszakban meglehetősen szűk körűek voltak, a török balkáni terjeszkedése pedig még tovább rontotta lehetőségeiket.

Barta Gábor (MTA Történettudományi Intézete, Bp.) *Az ismeretlen Székely Györgytől Dózsa Györgyig* c. előadásában a Dózsa személyére vonatkozó forrásokat vizsgálta, erős kritikával. Elemzésének

eredményeképpen megállapította, hogy az 1514. évi parasztháború vezérét a kortársi források sohasem nevezik Dózsa Györgynek, hanem Székely Györgynek; s arra sincs hiteles adat, hogy Székely (Dózsa) György valaha is felsőbb megbízást kapott volna a kereszteshad vezetésére.

Nagy József Zsigmond (MTA Történettudományi Intézete, Bp.) *Az utolsó kurucmozgalom kezdetei és Koháry Farkas c. dolgozata a 17. század végi főnemesség „belső történetével”, gazdasági és politikai tevékenységével foglalkozott. Vizsgálata az ország egyik legnagyobb vagyona fölött rendelkező Koháry-család felemelkedését kísérte nyomon, s lényeges megfigyeléseket tett az arisztokrácia és a kuruc-mozgalom viszonyának belső mozgatórugóira vonatkozóan.*

Bitskey István (MTA Irodalomtudományi Intézete, Bp.) *Stílusváltás Nyéki-Vörös Mátyás költészetében* címmel a magyar barokk irodalom kimagasló képviselőjének, az egykori győri püspöknek irodalmi stílusát elemezte; nyomon kísérve a barokk kifejezőmód, az egyes stíluselemek megjelenésének és kifejlődésének útját; ill. a barokk forma és ellenreformációs tartalom összekapcsolásának lehetőségeit.

5. Szeptember 9-én, vasárnap a konferencia résztvevői egész napos autóbusszkirándulást tettek Sopron környéke főbb középkori műemlékeinek megtekintésére. Az útvonal érintette Sopronbátfalvát, Magyarfalvát, Nagycenket, Hidegséget és Fertőrákost.

A konferencia tanulságait még korai lenne összegezni. Az elhangzott előadások értékes hozzájárulást jelentettek mindenekelőtt Sopron és környéke, ill. a Nyugat-Dunántúl régészetének, művészettörténetének, néprajzának és történetének ismeretéhez, de a szétágazó tematika többi tudományos kérdéseire is. A Soproni Szemle szerkesztősége tervbe vette a helyi vonatkozású tanulmányok megjelentetését a Soproni Szemle Kiadványai c. sorozat egyik kötetében.

1973. XXVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK

353 KISEBB KÖZLEMÉNYEK

1973. XXVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Hünner László: A Soproni Kereskedelmi Betegápoló Segélyező és Nyugdíjgyesület története (1806–1948)

Hünner László: A Soproni Kereskedelmi Betegápoló Segélyező és Nyugdíjgyesület története (1806–1948)

A céhek – így a soproni céhek – feloszlásával megszűnik a segélyező egyesület is. Megszűnik a soproni Tizenkét apostol testvérség is. Nincsen már semmi és senki, ami és aki támaszt nyújthatna az elnyomottaknak, a segélyre szorulóknak. A betegek, megrokkant társak a többiekre szorúlnak, terhet jelentenek kereskedő társaiknak. A megoldáson fáradoznak országosan a nagy kereskedő dinasztiák (Sesztina, Mauthner, Mössner, Heinrich családok.)¹⁽⁷⁰⁾ A soproni kereskedők már a XIII. században segélyegyletet kívánnak alakítani. Volt céh-házukban a Halászipiac 14. számú Fugger-házban (utóbb Várkerület 7. sz. Kugler György háza) gyűléseznek. Végül is az Ómoraviczáról Sopronba származott

Heinrich Simon József senior országosan elsőként 1806. március 30-án megalakítja Sopronban a Soproni Kereskedők és Segédek Egyletét. „Ezen a napon Heinrich Simon József senior intézkedése folytán valamennyi helyben alkalmazásban lévő kereskedelmi alkalmazott összegyűlt és közös egyetértéssel elhatározták hogy szakmánk segélyre szoruló tagjai javára alapot gyűjtenek.”²⁽⁷¹⁾

Az ekként létrejött egyesületnek kezdetben 24 tagja volt, a tagok határozatuk szerint 1–3 forint felvételi díjat, 1–4 forint tagdíjat fizettek. Az alapszabályokban foglaltak szerint a vezetőség elnökből, alelnökből, és hat választmányi tagból áll. Az elnök egyben az egyesület pénztárnoka is. Az első nevesebb elnökök között találjuk Batka Jánost, Rosenkranz Lajost, Pienták Józsefet, Hillebrand Vincét, Cavallár J. Györgyöt, Zetl Józsefet. A segélyezés temetkezési segély adásából, elhaltak hozzátartozóinak segélyezéséből, állás nélküli, átutazóban lévő kereskedősegédek segélyezéséből áll. Az egylet más alkalmakkor is adakozik, a város szegényeit segíti és jelentősebb összeggel támogatja az 1808. évi soproni tűzvész áldozatait. Az egylet segítségére van, hogy országosan, így Sopronban is, 1811-től meg kívánják alakítani a kamarai intézményt. Ez a szervezet, bár csak később erősödik meg, egyre több támogatást nyújt. A segélyezés kiterjesztését 1816-ban Cavallár J. György sürgeti, a tagok orvosi ellátását szorgalmazza.

Hillebrand Vince javaslatára 1832-ben, majd 1845-ben Zetl József javaslataira újabb alapszabályok készülnek, az elhaltak és hozzátartozóik segélyezését szabályozzák. 1845-től a felvételi díj 30 korona, a tagdíj 2 pengő forint. Az egylet a Takarékpénztárban működik (Új utca 121. sz. Pethe-féle ház). Az egylet működése a szabadságharc kitöréséig felfelé ível, egyre több segélyt nyújt. A szabadságharc után életbe lépő elnyomás, mely a társadalom egészére nehezedik, az egylet működését is megbénítja. Ekkor szűnik meg a kamarák szervezése is, amit különösen Klauzál Gábor kereskedelemügyi miniszter támogatott 1848-ig. Megszűnik a kamarák működése, ami hivatott lett volna a szociális egyletek támogatására is.

A kamarák felállítására végül is osztrák rendeletre 1850-ben kerül sor. Az 1851. február 6-án kiadott „Provisorische Instruktion über die Regelung der Handels-Gewerbsverhältnisse im Kronland Ungarn” szabályozza a kereskedők gyakorlatát, és 1851. április 1-én lép életbe a magyar ügyeket intéző helytartótanács Ideiglenes Utasítása. Ezek az intézkedések ugyan elsősorban az osztrák uralkodó körök érdekeit szolgálják, mégis az osztrákokkal kereskedő soproni kereskedők anyagi erősödését jelentik, gazdagodik a tagság, erősödik a segélyező egylet is. Példát mutat a többi ³⁵⁴volt céh hasonló segélyező egyletének, melyek nehéz körülmények között tengődnek. 1850-től az egylet tevékenységi köre szélesedik, a betegápolást bővíti és a helybeli magán betegápolóval megállapodásra jut. Az egyesület saját használatára áll egy szoba, itt nyernek a megbetegedett tagok felvételt, orvosi segélyt és ápolást. A betegápolódnak ezért az egyesület évi átalányt fizet.

Az 1851. jan. 12-i alapszabály részletesen szabályozza a betegek ápolási feltételeit, a segélyezés módzatait. Segítségül van a megalakult soproni kamara is. A soproni kamara intézkedési joga Sopron szabad királyi város, Moson, Sopron, Vas és Zala vármegyék területére vonatkozik. A kamara figyelemmel kíséri az országosan elsőként alakult soproni egyletet.

1866. február 4-én Hermann Vilmos egyleti tag javaslatára kimondják a nyugdíjlapra való gyűjtést, tagjaik részére rendszeres nyugdíjellátást kívánnak biztosítani. Munkaképtelenség és szerencsétlenség esetére is segélyt kívánnak biztosítani. Az 1867. évi kiegyezés után még inkább fejlődik a soproni egylet. Gorove István kereskedelmi miniszter a kiegyezés után megreformálja a kamarai intézményt, az 1868. évi VII. tc. már kifejezi a magyar kereskedelem és kereskedők létérdekeit.³⁽⁷²⁾ Megindul a magyar kereskedelem felvirágzása, megerősödnek a szociális egyletek. Budapesten és Debrecenben is megalakulnak

a kereskedelmi segélyező egyletek.

A soproni kamara 1868-ban országos összejövetelt rendez a szociális egyletek részére, mivel a soproni egylet a legszervezettebb és alapszabályokkal működik. A gazdagabb kereskedőcsaládok a megszabott díjakon felül is juttatnak pénzeszegeket az egyletnek. Az egyletre számosan hagyatkoznak is. Magánszemélyek és megszűnt egyletek egyaránt. Az egylet ekkori neve bélyegzője szerint: „Soproni kereskedősegédek egylete 1866.” Novák József egyleti tag javaslatára a segélyek adását új alapokra fekteti és rögzíti az 1869. évi május 25-i újabb alapszabályban.⁴⁽⁷³⁾

A segélyezés már jelentős mértékű, 100–300 koronát kitevő összeg. A budapesti egylethez hasonlóan a soproni egylet is a járulékfizetést és segélyezést illetően osztályba sorolást állapít meg. Kimondják, hogy a tagok korlátlanul, ingyen kaphatnak gyógyszert, segély húsz héten át jár. Családtagok szintén ingyen kaphatnak ellátást, orvost, gyógyszert. Az egylet betegápoló helyiséget két szobára bővíti, orvost fogad (dr. Poszvék Lajost).

Az egylet működését a kamara egyre inkább támogatja. E támogatás nem jótékonyaságból fakad. A munkásság követelésére megalakul elsőként az Általános Pénztár, mely egységes elvek szerint működik, segélyez és a munkásság, valamint a Szociáldemokrata Párt és a Szakszervezet irányítása alatt áll. A segédek is e szervezet felé tekintenek inkább. A kamarákban tömörülteknek nem tetszik, hogy az Általános Pénztár működése kozbejöttével a munkás-összefogás erősödik. Hogy kedvezőbbé tegyék a belépést az egyletbe, a felvételi díjat 1 ft-ra csökkentik, a tagjárulék csupán 2 pengő forint. Ugyanakkor a segélyezés mértékét emelik. Már több hónapra is adnak segélyt. Ezt bizonyítja, hogy a jótékony adakozók egyre többen jelentkeznek. Jelentős adománnyal segíti az egyletet a kamara elnöke, Müller Paulin, továbbá Schwartz Antal, Zlocha Pál, Wald Mária. Évi segélyben részesíti az egyletet a Soproni Takarékpénztár, a Soproni Építő- és Földhitelbank. Az évenként megrendezésre kerülő kereskedő bálók és egyéb összejövetelek haszna is az egyleté. Az egylet számára jelentős összegeket biztosít a Soproni Takaré- és Kölcsönegylet, Lenck Lajos, Krenn Alajos is.

A nyugdíjalapot egy takarékpénztári könyv biztosítja, melynek tartalma átadásakor 1989 korona, amit 10 000 koronára bővítenek. Az egylet jelentős gazdagodása a könyvtár. Alapítása első évétől látják el a tagokat olvasnivalóval. Mikor a Soproni Kereskedelmi Egylet felbomlik, mintegy 1000 könyvet számláló vagyonát felszereléssel az egylet könyvtárának adja át. Segíti a könyvtár ügyét a Soproni Magyar Kereskedelmi Kör, így a könyvtár alakulását követően 2000 db könyvre tesz szert. A könyvtár ³⁵⁵székháza az Újtelek utca 14. sz. Rupprecht-házban van. Mind a Soproni Magyar Kereskedelmi Egylet, mind a Soproni Magyar Kereskedelmi Kör jelentős összegről szóló takarékbetétkönyvet is ad a könyvtár fejlesztésére.

1870-től az egylet vezetősége elnökből, két alelnökből, jegyzőből és öt választmányi tagból áll. Két számvizsgálót is választanak. Az egylet 1881-ben ünnepli fennállásának 75. évfordulóját. Ez alkalommal a Soproni Takarékpénztár további nagy összeget ad az egyletnek. Az egylet ekkor új nevet vesz fel: „Soproni Kereskedelmi Dolgozók Betegápoló Segélyező és Nyugdíj Egyesülete”.

Flandorffer Ignác bornagykereskedő (1816–1891)

Újabb alapszabály készült 1882-ben. Ekkortól a vezetőséget évenkénti választás helyett háromévenként választják. Az ekkori vezetőség elnökből, alelnökből, jegyzőből, pénztárosból és hat ülnökből áll. Újabb könyvtárost is választanak, majd helyettesít. [356](#)Az egyesület Flandorffer Ignác és Pál elnökké választásával éri el legjelentősebb időszakát az 1881–1893 közti években.

Az 1886. évi alapszabály kiadásától kezdve az egyesület újabb nevet vesz fel: „Soproni kereskedelmi betegápoló segélyező és nyugdíjegylet” a neve.[5\(74\)](#) Az egyesület vezetője, elnöke Flandorffer Ignác, alelnöke Zlocha Pál, pénztárosa Türk Camilló, jegyző Fendler Samu, könyvtárosa Deutsch János, helyettese Stelczer Pál, orvosa dr. Poszvék Lajos, gyógyszerésze Molnár Lajos. A könyvtár a Színház utca 14. sz. házban működik.

Az 1889-ben készült újabb alapszabály 57 §-ból áll. Ez részletesen szabályozza az ápolás módjait, a segélyezés és a nyugdíj mértékét. Felsorolja, kik lehetnek alapító, pártoló tiszteletbeli tagjai az egyesületnek. A könyvtár használata ingyenes. Intézkedik az alapszabály a kórházi ápolásról, a gyógykezelésről, a gyógyszer kiszolgáltatásáról, előírja a segélyezés és a nyugdíj mértékét. Intézkedik a temetkezési segélyekről és az elhaltak és hozzátartozóik segélyezéséről. Továbbá az egyesület szervezetéről, az állam

felügyeleti jogáról. Az alapszabályt jóváhagyó államtitkár (Tibád Antal) elismerően nyilatkozik mind az alapszabály kiváló megszerkesztéséről, mind az egyesület kiváló működéséről. Időközben Németországban a szociáldemokrata munkásság kiharcolja a kötelező társadalombiztosítást (életbe lép 1884. december 1-én), Ausztriában 1888. március 30-án. Ezek a törvények még a soproni egyesület alapszabályaiban biztosítottaknál kevesebbet nyújtanak. Az egyesület egyébként kapcsolatban van a külföldi, elsősorban az osztrák önszegélyező csoportokkal, részt vesz a magyar–osztrák segélyező egyesületek 1873. évi bécsi kongresszusán is. Itt alapszintű együttműködés jön létre, de a magyar kormányzat betiltja az együttműködést.⁶⁽⁷⁵⁾

A soproni egyesület ekkoriban könyvtári rendtartást ad ki, a könyvtár városi rangra emelkedik, nem egyesületi tagoknak is biztosítanak könyvet, díjazás fejében. Az egyesület könyvtárosát és helyettesét fizeti is. Az egyesületnek ekkor három gyógyszerésszel van megállapodása gyógyszerek kiszolgáltatására. Jehn Vilmos, Lehmann Viktor és Molnár Lajos szolgáltat ki az egyesület betegei részére gyógyszert.⁷⁽⁷⁶⁾ A kiadásra kerülő évkönyv már három orvosnak mond köszönetet kiváló munkájáért, dr. Poszvék Lajosnak, dr. Beck Gusztávnak és dr. Kossow Imrének. Az egyesület működéséről évente jelentést ad ki, eleinte csak német, majd a millennium évétől magyar és német nyelven.⁸⁽⁷⁷⁾

Az egyesület a kereskedelemügyi miniszter felhívására át kíván alakulni betegsegélyező pénztárrá, de taglétszáma 200 fő alatt van. Az életbe lépő 1891. évi XIV. sz. tc. ugyanis nem ismer el önálló pénztárt 200 fő alatt. Több kérelemmel fordulnak a minisztériumhoz. Hosszas viták zajlanak le a kereskedelmi és iparkamarák, valamint az időközben megalakult Ipartestületek és a Munkásbiztosító Országos Pénztára között. Utóbbi el kívánta látni a kereskedősegélyek biztosítását is. Ez viszont súlyos anyagi megterhelést jelentett a kereskedők számára. A régebbi egyesületek előnyösebbek a munkáltatók részére, mivel az egyesületek fenntartási költségeit és a betegellátás költségeit is a tagok belépési és tagsági díjaiból fedezik. Az egyéb költségeket is túlnyomórészt a munkások fizették, a munkáltatók kis részt fizettek, ugyanakkor a rendelkezési jog az ipartársulat bizottmánya kezében volt. Végül is a minisztérium intézkedik, dönt a Munkásbiztosító javára. Ettől kezdve az alig megerősödő Munkásbiztosítót a kereskedelmi kamarák, ipartestület állandóan támadják mind helyileg, mind országosan. A soproni Munkásbiztosító a támadások ellenére erősödik, és az országosan elsőként alakult kiváló Pénztárnak minősítik.⁹⁽⁷⁸⁾ A soproni kereskedők egyesülete is tovább erősödik. Oly sok anyagi támogatásban részesülnek, hogy házalapra gyűjtenek. A Soproni Építő- és Földhitelbank és a Soproni Takarékpénztár jelentős összegeket ad e célra. A Földhitelbank 25 éves fennállása alkalmával adakozik jelentősen. A házalapra további hagyatékok is jutnak, így Flandorffer Ignác és Weiss József hagyatkozott a házalap javára.

Az egyesület kegyelettel őrzi a volt céh és segélyező egyesülete emlékét, így 1896-ban és a századfordulókor is ünnepelnek.¹⁰⁽⁷⁹⁾ Az ünnepségek alkalmával számos kamara, ipartestület képviselteti magát, sőt képviselőket küld a Soproni Munkásbiztosító, mivel ekkor már a két segélyező szerv békében él egymással.

Az egyesület 1906. évi jelentése már komoly költségvetésről tanúskodik.¹¹⁽⁸⁰⁾ Az 1905. évi időszakról szóló jelentés bevételként 130 606 koronát, kiadásként 59 859 koronát, egyesületi vagyonként 70 746 koronát mutat ki. A jelentés megemlíti, hogy az egyesület csekély tagdíj mellett kiváló segélyezést folytat, ezt a vagyon gondos kezelése tette lehetővé. Kiemeli, hogy az egyesületet nagymértékben segíti a Soproni Kereskedelmi Testülete, már 1857-től támogatja az egyesületet és minden évben megújítja e segítséget. Az egyesület nyugdíjalapjához jelentős összeggel járul hozzá. A Jelentés kimutatása szerint az egyesületnek alakulásától kezdve 3 dísztagja, 97 pártolótagja, továbbá 1969 tagja volt, illetve van.

Az alakulás 100 éves évfordulóját az egyesület 1906. május 27-én a Pannónia dísztermében társas vacsora keretében ünnepli. Az anyagi helyzetről Türk Camilló pénztáros számol be. Hasenauer Márton

választmányi tag mond ünnepi beszédet. Hangsúlyozza, hogy az egyesület, bár létszáma csekély, nem szűnt meg azon munkálkodni, hogy önálló egyesületté válhassék. Kooperálni is próbálnak a helybeli Munkásbiztosító Pénztárral, mivel erre a törvény lehetőséget ad. A Munkásbiztosító Pénztárban is vannak szószólói enenk az elgondolásnak, így Berczeller Adolf titkár, Krammerhofer József, Hünner Rajmund választmányi, illetve alapító tagok. A kereskedő egyesület tagjai különösen a náluk még meg nem oldott baleseti járadék hiányát említik, maguk és segédek érdekében. A Soproni Takarékpénztár és a Soproni Takaréki Kölcsönegylet 1907-ben hajlandó segítséget nyújtani az alapképzésre, viszont ezzel egyidőben magasabb tagdíj bevezetését kívánják. Ettől azonban a kereskedők visszahúzódnak, mivel szerintük alkalmazottaik után a Munkásbiztosító Pénztárba már jelentős összeget fizetnek, és ez oly magas, hogy tönkremennek. A jubileumi évet követően az újabb választás az elnöki székbe Jány Ferencet emeli, a Soproni Kereskedelmi Testület és a Soproni Takarékpénztár alelnökét, az egyesületi alelnökök Schleiffer Gusztáv, a Soproni Kereskedelmi Testület elnöke, a számvizsgálók között találjuk Pecz Sándort, az Első Magyar Általános Biztosító Társaság vezértitkárát. Így az egyesület további patrónusokra talál segélyezési munkájában.

Pecz Sándort, aki ekkor már 50 éve tiszteletbeli és 35 éve dísztagja az egyesületnek, 1908. szeptember 19-én ünneplik. A Kaszinó cári szobájában emlékeznek meg róla, aki ez alkalommal jelentős alapítvánnyal gazdagítja az egyesületet.

A Soproni Munkásbiztosító és az egyesület közötti jó kapcsolatot mutatja, hogy orvosaik egymást támogatják (dr. Stern Pál a két szerv orvosa 1913-tól). A két szerv a város érdekében együttműködik a nagy bécsi himlőjárvány idején a towaterjedés meggátlásában.

A könyvtár is gazdagodik, egyre többen hagyatkoznak rá, de vásárlás útján is bővül. A régi német nyelvű könyvek helyébe egyre több magyar nyelvű könyv kerül a könyvtár polcaira. Így a könyvtár megvásárolja Jókai Mór díszkiadású összes művei 100 kötetét is. Selejtezések után nagy mennyiségű könyvvállomány várja [358](#) az egyesület tagjait.^{[12\(81\)](#)} Az első világháború a többi biztosító intézmény gazdálkodását is tönkreteszi, az egyesület is gazdálkodását erősen csökkenti.^{[13\(82\)](#)} Az anyagi hiányok egyre súlyosabbak. Évi jelentést sem adnak ki 1914-től, nincsen rá fedezet. A segélyezés hosszabb időn át szünetel. Az egyesület részére megterhelést jelent a kötelező hadikölcsön jegyzés, és a különböző akciók a katonák megsegítésére, így a téli ruhaakció. Elszegényednek az egyesületi tagok is, egy-két hadigazdag kivételével és a háború után sem kerülnek olyan helyzetbe, mint előtte voltak. Ezenfelül törvényes rendelkezések folytán a Munkásbiztosító, majd jogutóda az OTI magához vonja a munkásság biztosítását, és tervezik a kereskedők biztosítását is.

A kereskedők biztosítása államilag mégsem valósul meg, mivel a kereskedők fizetési kötelezettséget saját érdekükben sem vállalnak, és minden terhet az államra kívánnak ruházni. Az egyesület gazdasági helyzete az általános gazdasági pangás idején egyre nehezebb, az 1930-as évek végén mind több kereskedő megy tönkre. Az iparosokkal együtt tiltakoznak a Munkásbiztosító által megkívánt biztosítási díjak ellen, saját biztosításukkal már nem is törődnek. Stöckert Gyula és Weidinger István az aki felszólal ügyükben. Utóbbi a Munkásbiztosítóban és az Ipartestületben is küzd a cél megvalósításáért, de eredménytelenül.

Az egyesület egyre kevesebb segélyt tud biztosítani tagjai részére. Az egyesületi orvos (dr. Szilvássy Kálmán) a Munkásbiztosító orvosa is, egyre kevesebb gyógyszert írhat betegei részére.

Ekkor Bedy Antal az egyesület elnöke, titkár Hausenauer Márton, könyvtáros Stenczer Willibáld, jegyző Rezsák Ferenc. A felügyelő bizottságban Kastner Ferenc, Hartmann Károly ügyködik. Pénzbeszedőjük

Varga József, fizetése a beszedett díj 10%-a. A kiadott számadások nagy szegénységről tanúskodnak. A vezetőség minden lehetőt megtesz, hogy anyagi helyzetük rendeződjék. Nincsenek már meg a régebbi támogatók, a beszedett díjakból alig tudnak valamit is segély címen fizetni. Újabb és újabb alapszabályokat készítenek, de ezek a működés egyre csökkenő irányzatát mutatják.

Betegeik számára még a Zita-kórházban bérelnek szobát, gyógyszert már alig tudnak biztosítani, a gyógyszer számlákat az egyesület sokszor nagy késéssel tudja csak kifizetni. Szerződése az egyesületnek ekkor csak Gallus Sándor gyógyszerésszel van. Az egyesületet ebben az időben csak a Kereskedelmi Bank, az Angol–Magyar Bank és az Általános Bank támogatja.

A 125. évfordulót is támogatók szerzése jegyében ünneplik. 1931-ben a Kaszinóban nagy ünnepséget tartanak, díszes tablók készülnek, felhívások sokaságát bocsátják ki az egyesület támogatása céljából.

1933-ban az egyesület létszáma 133 fő, ebből egy díszelnök, 2 tiszteletbeli tag, 56 rendes, és 42 pártoló tag. Az anyagi nehézségeket bizonyítja, hogy az 1933. január 22-i közgyűlés alkalmával dr. Varga Ferenc egyesületi tag javasolja, hogy a könyvtárt letétként helyezték el Sopron városnál, mert így 400 pengő gondozási díjat meg tudnak takarítani és segélyezésre fordítani.

Az egyesületnek 1936-ban már csak 51 rendes és 19 pártoló tagja van. Nincsenek hagyatkozók, bár az egyesület felkérésére egyes üzemek adnak támogatást. Így adománnyal támogatják az egyesületet a Fésűsfonalgyár, a Sörgyár, a Sotex, a Vasárugyár, a Cukorgyár és a Selyemgyár. Az egyesület ekkori neve: „Soproni Kereskedelmi Betegbiztosító és Segélyező Egyesület”. A segélyezés ismét, mint az első alakulási időkben, csupán alkalmi. Az egyesület sokat vár Rauner Mihály felsőházi tag bevételezésével kapcsolatosan, de a második világháború a nagyszabású terveket meggátolja, sőt tönkreteszi.

Az orvosokat (1939-től dr. Várhegyi Lajos; 1941-től dr. Martini János; 1943-tól dr. Kheim Teofil) alig tudja fizetni. Az újabb alapszabályokat 1942. november 5-én [359](#) hagyja jóvá a közgyűlés, a pénzügyminiszter a belügyminiszterrel egyetértésben 51879/V. sz. 1942. dec. 10-én veszi tudomásul. Ekkor az egyesület támogatója az állam: az egyesületet, mivel nagyobb összegű hadikölcsönt jegyzett, évi 400 pengővel támogatja. A Pénzügyminisztérium 240242/1941. jún. 9. keltezéssel a 4070/40. sz. 29. §-a alapján elszámolásra kötelezi. A felhívásra 396,77 P-t számolnak el. A tagok így már csak néhány pengő segélyeket kaphatnak, továbbá kis mennyiségben gyógyszert és temetkezési segélyt kis összegben. Nem tudnak részt venni egy közös otthon kialakításában sem, melyre az egyesületet a Keresztény Alkalmazottak Kereskedők és Tisztviselők Országos Szövetségének soproni csoportja, valamint a Soproni Kereskedelmi Testület és Nyugdíjintézet hívja fel. [14\(83\)](#) Választmányi ülést tartanak 1943. október 14-én a Wutschek-féle vendéglőben, melyen részt vesznek a MABI küldöttei (dr. Börzsöny Ferenc titkár, Krepelka Béla tanár, akik – mint a jegyzőkönyv említi – két hétig ünnepeltették magukat Sopronban). Nevezettek a MABI-évkönyv részére gyűjtenek adatokat, mivel a soproni egyesület országosan elsőként működött (Sajnálatos, hogy az utóbbi időkben kiadott tanulmányok a budapesti és a debreceni egyesületeket tartják példaképnek, melyek 1846-ban alakultak, bár kétségtelenül nagyobb működést fejtettek ki). A két budapesti küldött azon nem titkolt reménynek nem tett eleget, hogy a soproni egyesület mint országosan első, anyagi támogatást kap a MABI-tól vagy a kereskedők egyéb országos szervétől.

Ekkor az egyesület már újabb, 1943. március 24-én kelt alapszabály szerint működik. A járulékot kétszeresére emelik, bevezetik a felosztó-kirovó rendszert, pójtárulékok bevezetését tervezik. Az alapszabály elkészítésében dr. Kemény László biztosítási matematikai tanár mint szakértő vesz részt. [15\(84\)](#)

A háború szétzilálta a kereskedőket és alkalmazottaikat, számosan elhalnak. A háború után a visszatértek

újából meg kívánják alakítani az egyletet. A 25451/1945. sz. iratból kitűnően az egylet meg is alakul.¹⁶⁽⁸⁵⁾ Elnöke Bedy Antal, alelnöke Monsberger Gottfried, titkár Rezsák Ferenc, pénztáros Cristea László. Sok tárgyalás és vita után 1946. október 10-re a soproni Bauer-féle vendéglőbe hívják össze az egylet közgyűlését. Megállapítják, hogy az egylet vagyona teljes mértékben elértéktelenedett, a taglétszám csekély. Hosszas vita után kimondják, hogy az egylet működését szüneteltetik, tagdíjat nem szednek, míg újabb lehetőség nem adódik az egylet felélesztésére. Határozatukkal egy nagy múltú, kiválóan működő segélyező egylet szűnik meg. Az egyletet végül, mint nem működőt, a 22164/1948. I. sz. rendelet felosztatja.

1973. XXVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / I. Horváth László: Emlékezés Horváth József festőművész gyermek- és diákéveire

I. Horváth László: Emlékezés Horváth József festőművész gyermek- és diákéveire

1907 augusztus legvégén édesapánk befogatott és elküldött Jóska bátyámmal a celldömölki vasútállomásra, amelyet akkor még kiscelli vasútállomásnak hívtak. Megkezdtem gimnáziumi tanulmányaimat.

Jóska hat évvel volt idősebb nálam. Ő a VII. osztályba ment, én az I-be, Keszthelyre, a premontreiek gimnáziumába.

Persze a 30 km-es kocsutatót végigpityeregtem, és még Keszthelyen, Hajdu utcai lakásunkon is legalább egy hétig sírva aludtam el.

Jóskával nagyon jó viszonyban voltunk. Nyaranta, vakációját nemcsak a rábai nagy közös fürdözések élénkítették, sokat ültünk együtt ún. „nagykertünkben” (4 kat. hold volt), a két méternél is magasabb kukoricásban. Rendszerint ott volt unokabátyám, ³⁶⁰Jóska unokaöccse, Láng Laci is. Nyári vakációi nagyobb részét nálunk töltötte.

Hogy mit csináltunk a kukoricásban? Zsírozunk! Nagyszerű kártyajáték volt, a hetes mindent ütött.

Jóska hetente néhányszor elővett nadrágzsebéből egy krajcárt. Küldött a vegyeskereskedésbe, Hoffmann bácsihoz – akit mi „káfman” bácsinak szólítottunk –, hogy hozzak két „koporsószeget”. Ezek éktelen mérges cigaretták voltak (azt hiszem, „Dráma” volt a hivatalos nevük), egy fillérbe került darabja. Mi fiatalabbak nagy köhögés, krágokás, no meg szédülés közepette szívtuk el az adagunkat, Jóska már felnőttként leszívta a füstöt, és láthatólag élvezte is. (Soproni fiatal tanár korában hagyta el a dohányzást. A tanári szobában vitáztak, hogy a dohányzást nem lehet abbahagyni. Erre Jóska megmutatta égő cigarettáját, és: „Nézzétek, ez volt életemben az utolsó” – letette és nem szívott többé soha.)

Ötödikes gimnazista lehetett, amikor a nagyvakációban elhatározta, hogy kis cséplőszekrényt farag. Az uradalom nagy cséplőgépeinek tanulmányozásával nekifogott a munkának. Hosszú hetek alatt, mondhatom, éjjel-nappali munkával, fából elkészült a gép. Kemény iharfából faragta a tengelyeket, a szalmarázókat, rostaszekrényt, szóval az egész miniatűr cséplőt.

Már az aratás idején válogatott össze egy nagy csomó érett kalászt, és megindult a próbacséplés. Édesanyánk Singer varrógépe volt a hajtóerő. A gép tökéletesen dolgozott, a kalászból kiverte a szemet, a rosta kiválasztotta a polyvát. A gép olajozói, zsírozói is fából készültek. A szalmarázók, a rosta, egy oldaldeszakázat, két kerék nálam még 1948-ban is megvolt. Amikor Bábólnáról Budapestre költöztem, az

úton több ládámnak nyoma veszett. Így végük lett a cséplőgépréseknek is.

A következő év nyarán Lakatos Vince volt premontrei tanárunknak a biztatására egy római hadi gályát faragott kosszarvból. Igen nagy munka volt. A kosszarvakat forró vízben áztatta, azután a földhöz vertük őket, hogy a szarv „bele”, azaz a belső, puhább része, kijöjjön. Ennél a földhöz verésnél történt, hogy az udvaron, amelynek közepén nagy gyeppel körítve, a „Lustház” állott – (ahol édesapánk pipaszó mellett az újságjait szokta olvasni, és irodai munkája nagyobb részét is végezte), – egyik kosszarv „megugrott”, és áttörve a Lustház körülfutó üvegfalát, apánk elé repült be. A mi részünkről nagy volt az ijedtség, de különösebb utókövetkezménye a dolognak nem lett.

A kosszarvból Jóska lombfűrészsel apró deszkákat fűrészelt, és kicsike sárgarézs csavarokkal állította össze a hajót. Az orr-részt különböző színű spanyolviasszal cifrázta ki. A római hajó első része tudtommal ma is megvan az özeveg birtokában.

Faragási kedve vitte rá arra is, hogy bátyánk borotvájával tajtkövet faragjon. Azt már aztán nem tudom, hogyan lehetett azzal a késsel a művelet után borotválkozni.

Nekem faragott karikás ostor nyelet. Két kígyó tekerőzött a nyélre, és a nyél végén nyelvük összefonódott. Ez tartotta a „telenket”. A nyelet magát színes spanyolviasszal vont be. Maga fonta kutyabőrrel az ostort, maga szíjazta, varrta össze a karikákat, maga fonta a sudarat is. Szép ostor volt, kár hogy elveszett!

Az ólomöntést – nem a szilveszterit, hanem a díszítésre alkalmasat – nagyon szerette. Húgunk két éves lehetett, amikor csuklóját forró, folyékony ólommal leöntötte. Jóformán csontig égett a kislány húsa. A dajka nem merte megmondani édesanyáknak, hanem az ordító kislányt kivitte az erdőre, ott hordozta, amíg a sírástól és kimerültségtől el nem aludt. Akkor vitte haza. Édesanyánk bizonyára nem dicsérte Jóska művészajlamát és ólomöntési tudományát!

Jóskától tudom azt is, hogyan ismerkedtek meg az órával. Mert bizony nem sok óra volt még akkor a faluban. Édesapánk utcára nyíló ablakú hálósobájában volt egy kakukkos óra. A falu éjjeli őre az ablak alatti padra ült, figyelte a kakukkolást. És amikor szólt a madár, akkor végigballagott a falun, és kikiáltotta az órát.

De az iskolában mégis csak meg kellett tanulni az óra leolvasását.

361 Bement az osztályba, illetve a hat osztályú tanterembe a falu plébánosa. Megkérdezte a fiúkat, lányokat (jobbaldalt ültek a fiúk, baloldalt a lányok), ismerik-e az órát. Hát kevesen ismerték. Erre a plébános odaszólt a tanítónak:

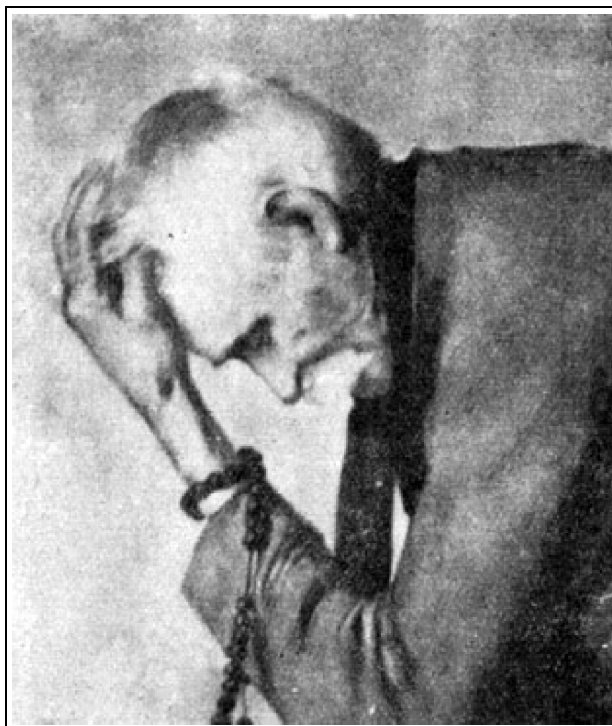
– Mester úr, hozzon be egy szeget, kalapácsot meg „madzagot”. Mikor megkapta a kért tárgyakat, a szeget a kalapáccsal beütötte a tábla közepébe. A szegre rákötötte a spárga másik végére kötött egy darab krétát. És ezzel a rekvizítummal szabályos kört rajzolt fel. A kört azután beosztotta 12 órára. Majd mutatókat rajzolva elmagyarázta, mennyi az idő, ha ide, vagy amoda ér a mutató. Azután végigment a padok között és kiosztotta a feladatokat:

– Faragjatok órát, rajzoljatok rá „cifflerblatot”, és ennek a padsornak ennyit, a következőnek amennyit mutasson az órája.

Az órák nagy lelkesedéssel elkészültek. Jóskának, aki már akkor szeretett farigcsálni, sokáig megvolt az

órája. Még láncot is font hozzá lószőrből.

Arra én is emlékszem, hogy osztálytársai „isteni kondásnak”, meg „Hefaisztosznak” is szólították. Nem haragudott érte.

Horváth József: Bosnyák 48-as honvéd
Akwarell (1917) 30x35 cm

Érettségi után – 1908- ban – Jóska beiratkozott a Képzőművészeti Főiskolára. De csak egy évig volt ott, mert szeme romlani kezdett. Az orvos eltanácsolta a rajzolástól, ne erőltesse a szemeit. Elment Keszthelyre gazdásznak. De ott is sokat rajzolt. A Gazdasági Naplója, amelyet minden gazdásznak vezetnie kellett, tele van szakmai rajzzal. Rajzolt répaprizmát, kukoricagórét, kézi szerszámokat, ekét, vetőgép alkatrészeket, rosta-szerkezetet, jármot, szekeret, kézi kaszát, lovas kaszát, lógereblyét, aratógépet, nyeret, stb. stb.

Groffits Gábor professzor úrnál az Akadémián fizikát hallgatott. A professzor úr bizonyára meg volt elégedve hallgatójával, mert a fizikai jegyzet gyöngybetűi és sok rajza a figyelemnek, tanulásnak és fegyelemzettségnek köszönhetette megszületését. Megérdemelné ez a két füzet, hogy múzeumban legyen és jó példának szolgáltson minden tanulónak.

Egy évet hallgatott Jóska az Akadémián, de akkor kijelentette, ha megvakul is visszamegy a Képzőművészeti Főiskolára. És visszament. Elég nehéz körülmények [362](#) között élt, de kibírta. Volt idő, amikor Csepelen lakott. Egy este két csibész meg is támadta a sötét töltesen, de nem azért volt legerősebb keszthelyi diák, hogy támadóival ne tudott volna elbánni.

Az állatokat nagyon szerette. Emiatt nem vadászott soha, pedig két bátyánk nyaranta majdnem naponként foglászott, nyulászott. Velük én is. Kezdetben mint hajtó, de harmadik gimnazista koromban már

tizenkettes flóbertem volt, és vadásznaplóm tanúsága szerint azon a nyáron már hét foglyot lőttem meg egy nyulat.

Az első világháború alatt Jóskát besorozták, de a bécsi felülvizsgálaton végleg „kiszuperálták”. Egyik lábában a saroknál ínzsugorodása volt. Ez a lába vékonyabb is volt, mint a másik.

A Képzőművészeti Főiskola elvégzése, majd egy évi nagybányai festőiskola után Zomborban lett rajztanár. Ott meg is látogattam, amikor szabadságról a frontra mentem vissza.

Zomborban festett le egy öreg bunyevácot, aki 1848-ban honvéd volt. Sokat beszélgettem vele. Mondottam neki, hogy aki most vitézül verekszik, földet kap. Hogy mennyi volt ez a megajánlott föld, arra már nem emlékszem. De soha nem felejttem el az öreg szavait, mert így válaszolt:

– Nem lesz abból semmi! Nekünk is ígért a Kossuth úr, de az sem adott. (Az öreg honvédről festett kavarell ma is birtokomban van.)

1973. XXVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Gunda Mihály: 20 éves a MTESZ Sopron Városi Szervezete (1952–1972)

Gunda Mihály: 20 éves a MTESZ Sopron Városi Szervezete (1952–1972)

1972-ben ünnepelte a MTESZ Sopron Városi Szervezete fennállásának 20. évfordulóját. E 20 esztendő alatt városunk műszaki értelmiségének nagy részét sikerült a MTESZ keretein belül szakmai tudományos egyesületbe tömöríteni és tudományos társadalmi munkába állítani. A MTESZ feladatait a következőkkel jellemezhetjük: 1. Műszaki, természettudományi, agrártudományi és közgazdasági tudományos munka; 2. Műszaki propaganda; 3. Oktatás, szakmai továbbképzés; 4. Megfelelő kapcsolat kiépítése a szakegyesületekkel, üzemekkel és városunk társadalmi szervezeteivel; 5. a fiatal műszakiak bevonása a MTESZ-munkába; 6. a műszaki klubélet biztosítása; 7. hazai és külföldi szakmai kapcsolatok, tanulmányutak szervezése.

Mindig fontos feladatunknak tartottuk, hogy a MTESZ-ben kifejtett tudományos, társadalmi munka szorosan kapcsolódjék a városunkat és népgazdaságunkat érintő feladatokhoz. Kezdetől fogva arra törekedtünk, hogy városunkban a műszaki kultúra vezetői legyünk és a gyakorlati élettel való kapcsolat letéteményesei. Szervezetünkben önzetlen társadalmi tevékenység folyik a MTESZ keretein belül működő tudományos egyesületekben. Olyan társadalmi életet alakítottunk ki, amely megfelel az új, a szocializmust építő igényeknek, őrizve és továbbfejlesztve mindazt, ami műszaki életünk múltjában értékes és haladó volt.

A MTESZ a felszabadulás után a Mérnökök és Technikusok Szabad Szakszervezetének jogutódjaként létesült. 1952-ben alakult meg a MTESZ Soproni Városi Szervezete 5 szakegyesülettel, kb. 150 fővel, a későbbi években alakultak a többi egyesületek. A Soproni Szemle 1971. 2. számában ismertettem a MTESZ első Intéző Bizottságának tagjait, valamint az egyesületek vezetőit: 1972 végéig a MTESZ keretein belül 16 szakmai társadalmi tudományos egyesület és három központi bizottság működött. 1970-ben alakult a MTESZ *Kapuvári Intéző Bizottsága* 6 tageszervezettel. Még ugyanebben az évben megalakult az *Igazgatók Klubja* és a *Nyugdíjas Mérnökök Klubja*. Az 1973. év elején alakult az Asztronautikai Szakcsoport és a Neumann János Számítógép Társaság. Ma 18 tudományos egyesületünk

és három központi bizottságunk működik mintegy 2000 taggal.

363 Tiszteletbeli elnök: Dr. Vendel Miklós Kossuth-díjas akadémikus (Bányászati Kutatóintézet)

Elnök: Dr. Gunda Mihály tszv. egyetemi tanár, MTESZ-díjas (Erdészeti és Faipari Egyetem)

Társelnök: Nagyzsadányi Endre igazgató (Sopron Vasöntöde)

Titkár: Garád Róbert főmérnök (Ingatlankezelő Vállalat)

Műszaki tudományos felelős: Dr. Halmos Ferenc tud. osztályvezető (Geodéziai és Geofizikai Kutató Intézet)

Oktatási Bizottság vezetője: Dr. Strausz József egy. adjunktus (Erdészeti és Faipari Egyetem)

Sajtóbizottság vezetője: Fekete Ferenc főmérnök (PNYV. Sopron, Pamutipar)

Nemzetközi Kapcsolatok Bizottságának vezetője: Dr. Nikolics Károly gyógyszerész (Gyógyszertári Központ)

Ifjú Műszakiak Bizottsága vezetője: Dr. Dobos Tibor egy. docens (Erdészeti és Faipari Egyetem)

Felügyelő és ellenőrző Bizottság vezetője: Dr. Margittai Endre ny. adminisztratív vezető

További elnökségi tagok:

Andrássy Gyula igazgató (Richards Finomposztógyár Soproni Gyáregysége)

Kocsis József VB. elnökhelyettes, országgyűlési képviselő (Sopron Városi Tanács)

Dr. Macher Frigyes főmetallurgus (Sopron, Vasöntöde)

Dr. Majer Antal tszv. egyetemi tanár (Erdészeti és Faipari Egyetem)

Dr. Szabó Dénes tszv. egyetemi tanár (Erdészeti és Faipari Egyetem)

Dr. Székely Lajos főagronómus (Kapuvár, Lenin TSz)

Szita Szabolcs Városi KISZ-titkár (Ifjúsági Ház)

Dr. Winkler Oszkár tszv. egyetemi tanár (Erdészeti és Faipari Egyetem)

Váczi Miklós ipari osztályvezető (MSZMP Városi Pártbizottság)

A tudományos egyesületek és vezetőik:

Bólyai János Matematikai Társulat (elnök: Dr. Moór Arthúr tszv. egyetemi tanár; titkár: Szakál Péter gimnáziumi tanár);

Építőipari Tudományos Egyesület (elnök: Dr. Winkler Oszkár tszv. egyetemi tanár; titkár: Dr. Kubinszky Mihály egy. docens);

Faipari Tudományos Egyesület (elnök: Kiss Jenő igazgató; titkár: Botár Antal egy. adjunktus);

Geodéziai és Kartográfiai Egyesület (elnökhelyettes: Dr. Bezzegh László tszv. egyetemi tanár; titkár: Dr. Halmos Ferenc tud. osztályvezető)

Gépipari Tudományos Egyesület (elnök: Dr. Gunda Mihály tszv. egyetemi tanár; titkár: Haller Imre mérnök, főtanácsos)

Közlekedéstudományi Egyesület (elnök: Lisiczky Lajos igazgató; titkár: Gárdai Gábor osztályvezető);

Magyar Agrártudományi Egyesület (elnök: Markó József igazgatóhelyettes; titkár: Mentés Ottó osztályvezető);

Magyar Élelmiszeripari Tudományos Egyesület (elnök: Szilágyi Ferenc igazgató; titkár: Balogh Zoltán terv. oszt.-vezető);

Magyar Geofizikusok Egyesülete (elnök: Dr. Dr. h. c. mult. Tárczy-Hornoch Antal ny. igazgató; titkár: Dr. Bencze Pál tud. oszt. vez.);

Magyar Hidrológiai Társaság (elnök: Dr. Vendel Miklós igazgató; titkár: Szekér Lajos mérnök);

Magyar Kémikusok Egyesülete (elnök: Dr. Nikolics Károly vez. gyógyszerész; titkár: Dr. Németh Károly egy. adjunktus);

Országos Erdészeti Egyesület (elnök: Dr. Igmándi Zoltán tszv. egyetemi tanár; titkár: Varga Ferenc egy. adjunktus);

Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület (elnök: Nagyzsadányi Endre igazgató; titkár: Dr. Macher Frigyes főmetallurgus);

364 *Textilipari Műszaki és Tudományos Egyesület* (elnök Kovács József igazgató; titkár: Molnár Ernő oszt.-vez.);

Szervezési és Vezetési Tudományos Társaság (elnök: Csuka István főkönyvelő; titkár: Szántó István közgazdász);

1955 februárjában szervezetünk kiadta a „Soproni Műszaki Szemle” első számát. Kéthavonként jelent meg ez a műszaki tájékoztató kiadvány. Nyomdai és technikai akadályok miatt azóta szünetel. A műszaki lapok és folyóiratok az érdeklődők rendelkezésére állnak.

Egyesületeink folyamatosan igénybe vették a korszerű szakfilmeket, melyekkel színesebbé tették az előadásokat. A sajtóval való kapcsolatunk jó.

Az egyesületi csoportok sok kiállítást rendeztek. Többek között a Közlekedéstudományi Egyesület munkaügyi és újtási, a Gépipari Tudományos Egyesület balesetvédelmi, az Építőipari Tudományos Egyesület városrendezési, a Magyar Hidrológiai Társaság két Fertő tavi kiállítást rendezett és a Soproni Ünnepi Hetek kialakításához nyújtott segítséget.

Minden hónapban kiadjuk a MTESZ-Híradót. 1964-ben adtuk ki a Soproni Műszaki Évkönyvet.

Műszaki tudományos tevékenységünk 20 éves eredményeit híven tükrözik a városunk és környékén bekövetkezett változások. Alig akad olyan létesítményünk, amelynek létrejöttében a MTESZ Sopron Városi Szervezete valamilyen formában nem működött volna közre. A Fertő tó rendezése, városrendezés,

közlekedéshálózat terve, fedett uszoda tervei, földrendezés stb. E munkák megalapozottabb előkészítéséhez és elvégzéséhez számos esetben rendeztünk az elmúlt 20 év alatt munkaértekezleteket, munkabizottsági nyilvános vitákat, amelyeken szervezetünk tagságán kívül az állami, párt- és társadalmi szervezetek képviselői is részt vettek. Ma már azt mondhatjuk, hogy alig van városunknak és környékének olyan rendezési terve, amelynek műszaki tudományos vonatkozásait valamilyen formában MTESZ-vonalon ne vitatnánk meg. Ennek a kölcsönös kapcsolaton alapuló megbecsülésnek jegyében született meg a Városi Tanács és szervezetünk között az elmúlt évben is megújított együttműködési szerződés. Hasonló szerződésünk van a TIT-tel, a Hazafias Népforrással és a városi KISZ-Bizottsággal.

Tudományos továbbképző munkánk az alábbi feladatokra irányult. A műszakiak klubéletének kialakítása, szakmai előadások tartása. Aktuális népgazdasági problémák mellett a korszerű tudományos, gyakorlati eredményekről is iktattunk be előadásokat. Olyan témákról is szerveztünk előadásokat, amelyek több egyesületi csoport szakembereit is érdeklik. Így jól tudtuk egyesíteni a természettudományos érdeklődésű szakemberek tevékenységét. (Műszaki, kémiai, agrár-, geodéziai-geofizikai, élelmiszeripari, hidrológiai, erdészeti, faipari stb.)

Egyesületenként havonta átlagban 1–2 összeövetel megrendezésére kerül sor, ami viszonyainknak megfelelően havi 25–40 előadást jelentett. Voltak egyesületeink amelyeknek havonta 3–4 rendezvényük is volt.

Külön előadásokat iktattunk be időnként technikusok és szakmunkások részére. A regionális fejlesztésekről rendezett előadásokat, vitadélutánjainkat a társadalom széles rétegei látogatták.

Az utóbbi években jelentősen megnövekedett ifjúságunk bekapcsolódása, előadások vállalásával és a vitákban való részvétellel.

Munkánk további lényeges részét képezték a továbbképző jellegű tudományos és szakmai előadások, szakmai bemutatók.

Az ismereteknek előszóban, gyakorlati bemutatókkal egybekötött átadása az információterjesztés egyik legjobb eszköze. Nagy súlyt fektettünk a műszakiak közgazdasági ismereteinek és a közgazdászok műszaki ismereteinek bővítésére.

Az egyedi témájú előadások mellett rendezett tanfolyamok szerves kiegészítői voltak munkánknak. Így vált a MTESZ az információadás területén tudományos-technikai megalapozottságú, társadalmi alapon működő szervezetté. Ebbe a nemes társadalmi tevékenységbe való bekapcsolódás mindannyiunk érdeke és kötelessége is.

365Évente mintegy 10–15 továbbképző tanfolyam megrendezésére került sor (gépipar, közlekedés, textilipar, geodézia, erdészet, faipar stb.)

Tudományos társadalmi tevékenységünk évenkénti demonstrációja a már hagyományos Sopron Műszaki Hetek, amelyet 1972-ben tizedik alkalommal rendeztünk meg. Az utóbbi időben ezek programját egy-egy időszaki népgazdasági, regionális probléma keretében fogtuk össze (közlekedési koncepció, textilipari rekonstrukció, környezetvédelem és tájrendezés stb.)

A Soproni MTESZ az intézmények, vállalatok, az állami és társadalmi szervek közös összefogásával városunkat Nyugat-Dunántúl vonatkozásában több szakterületen tudományos-technikai központtá tette. Alig van egyesületi csoportunk, amelyik valamilyen formában ne kapcsolódna be aktívan ezekbe a

munkákba. Több esetben külföldi szakembereket is bevontunk ezekbe a rendezvényekbe. MTESZ-szervezetünknek évente mintegy 50–60 külföldi látogatója van.

1968-ban elhatároztuk, hogy Sopront a műszaki és természettudományi témájú konferenciák városává tesszük. Ez részben már sikerült is, mert azóta minden évben több alkalommal rendeztünk nagyobb konferenciákat, köztük nemzetközi konferenciákat is.

Műszaki tudományos munkánkat kezdettől fogva országos szinten is elismerték. Számos egyesületi szakemberünk van, aki más egyesületi csoportok ülésére is kap meghívást. Évenként mintegy 100-ra tehető a más szervezetben megtartott előadásaink, bemutatóink száma. Megállapítható, hogy tudományos-társadalmi tevékenységünk egyre bővül, ez határainkon túl is ismertté vált.

Ahhoz, hogy tudományos életünk állandó továbbfejlesztését biztosítsuk, szorgalmazzuk a korszerű, új tudományágak egyesületi csoportjainak megindítását is. Ennek szellemében alakítottuk meg a számítástechnikai és üzemkutatási szakcsoportokat.

A tudományos egyesületek programjának sarkalatos pontját képezte a tudományos fejlődés mindenkori továbbvitele. Ehhez a munkához a hajtóerőt elsősorban egyesületeink munkabizottságai szolgáltatták, melyek elsőfokon hivatottak a műszaki tudományok továbbfejlesztésére, a szocialista társadalmi munkával való támogatására.

Ha 20 éves munkánk mérlegét a munkabizottságok szemszögéből vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy ezen a téren tudományos egyesületeink teljesítették vállalt feladataikat mindazon munkákban, amelyeket akár társadalmi szervek, akár intézmények vagy vállalatok tőlük kértek. Munkabizottsági és tudományos munkánk értékelése érdekében elnökségünk kidolgozta az alapelveket, amelyek összehasonlítási alappul szolgáltak a munkabizottsági munkák értékelésénél, másrészt megszabták a további munkák irányát és annak rendezetebb formát kölcsönöztek.

A munkabizottsági munkának mindig az volt a célkitűzése, hogy társadalmi tudományos munka formájában, esetleg több egyesület bevonásával, komplex munkabizottság formájában is segítsenek megoldani olyan feladatokat, amelyek elsősorban városunkat érintik. Évente 40–50 munkabizottsági munkáról készült zárójelentés, amelyek közül a legfontosabbak megvalósulásuk előtt nyilvános vitára kerültek. Az utóbbi időben arra törekedtünk, hogy komplex feladatokat oldjunk meg és azok megoldásába több egyesületet vonjunk be. Az egyesületi csoportokban viták folynak a műszaki és tudományos fejlődéssel, az ipar irányításával, a város rendezésével és fejlesztésével, a közép- és felsőfokú oktatással kapcsolatosan a döntések meghozatala előtt.

A munkabizottságok munkájukkal még szorosabbra fűzik a MTESZ kapcsolatát a tudományos intézetekkel, közületekkel, iparvállalatokkal, ezen keresztül a társadalmi megbecsülés olyan fokára emelhetjük a MTESZ-ben dolgozókat, amelyet sok éves munkájukkal kiérdemeltek. A városunkat érintő főbb feladatokat, amelyekkel egyesületeink munkabizottságokban foglalkoztak, a Soproni Szemle 1971–2. számában ismerttettem.

Az ifjú Műszakiak Bizottsága 1963-ban alakult a MTESZ Elnöksége irányítása mellett. A bizottság megalakulásának célja az ifjú műszakiak összefogása és bekapcsolása [366](#)a MTESZ-munkába. A bizottság tagjai az egyes egyesületek ifjú szakembereinek képviselőiből kerültek ki. Így biztosítható volt, egységes irányítás mellett működjenek a fiatalok az egyes egyesületek sajátosságainak figyelembevételével.

A vezetőség nagyon lelkes társadalmi aktivákból tevődik össze. A megalakulás időszakában is már látszott, hogy a fiatal műszakiak összefogására szükség van, hogy minél előbb bekapcsolódjanak az egyesületek munkájába és így időben tudjunk gondoskodni a szakemberek utánpótlásáról.

A vezetőség igyekezett a munkatervbe olyan feladatokat beállítani, amelyek érdekelték az ifjúságot. A vezetőség feladata az egyén formálása, bekapcsolása a MTESZ-munkába, a közösségi szellem kialakítása, a szocialista műszaki vezető formálása. Jelentőseknek tartjuk azokat az előadássorozatainkat, amelyeknél nemcsak a téma tudományos voltára fektettünk súlyt, hanem elsősorban az előadói készség, a közösség előtt való szereplés fejlesztésére. A legjobb előadásokat jutalmaztuk.

Fontosnak tartjuk – a fiatalok által – a mérnök technikus kataszter elkészítését.

Külön kell szólnunk a Városi KISZ Bizottsággal kialakult jó kapcsolatról. A KISZ igényelte az ifjú műszakiak segítségét. Elengedhetetlen feladatunk a jövőben is a kialakult kapcsolatok fejlesztése. Foglalkoztunk és a jövőben még inkább foglalkozunk a fiatal műszakiak helyzetével városunkban. E téren is többször rendeztünk aktiva-értekezleteket.

Elnökségünk megalakulása óta igyekezett a tudományos egyesületek munkáját oktatási feladatai teljesítésében segíteni. Az Oktatási Bizottság többször foglalkozott a felsőoktatás kérdésével, elsősorban a Soproni Erdészeti és Faipari Egyetem oktatási feladataival kapcsolatosan. A tantervek módosítása, a mérnökképzés kibővítése és a szakmérnökképzés megszervezése volt alapja az alkotó vitáknak. 1952-ben megalakult Sopronban a Dolgozók Szövetségi Technikuma. Intézőbizottságunk már kezdetben nagy segítséget nyújtott a technikum működésének megindításához és a szakmai oktatáshoz. Hasonló gonddal segítettük a Faipari Technikum dolgozó tagozatát és a többi soproni üzem közép- és felsőfokú kádereinek utánpótlását szolgáló továbbképzési feladatok megoldását is. Kezdetől fogva több ízben szerveztünk mérnök-, technikus-, szakmunkás- és egyéb jellegű továbbképző tanfolyamokat, ügyelve azok megfelelő színvonalára. A mérnöktovábbképző tanfolyamok rendezésében kiemelkedő a Geodéziai és Kartográfiai és a Magyar Geofizikai Egyesületek munkája; kiemelkedő tevékenységet fejtett ki a felső és alsó szintű tanfolyamok szervezésében a Magyar Kémikusok Egyesülete, az Agrártudományi Egyesület, a GTE, valamint a Bányászati és Kohászati Egyesület.

Elnökségünk saját hatáskörében megszervezett tanfolyamai közül a műszaki rajztanfolyamok mellett kiemeljük a német és angol műszaki társalgási tanfolyamokat.

Az elnökség mellett működő Nemzetközi Kapcsolatok Bizottsága részint az elnökség, részint a tageszervezetek külföldi kapcsolatainak szervezését és támogatását végezte. Hosszabb ideje eredményes együttműködés alakult ki egyes szlovákiai területekkel. Így kölcsönös szerződést kötöttünk a Zsolnai Technika Házával, valamint a pozsonyi és besztarcebányai egyesületekkel, vállalatokkal, szervezetekkel. A szomszédos Ausztriával, egyes tárgyeszervezeteivel szintén kialakultak a kapcsolatok, főleg hidrológiai, műemlékvédelmi, geodéziai, kémiai, élelmiszeripari téren. Oszták kapcsolataink eddig nagyrészt egyoldalúak voltak, mert elsősorban az ő előadóikat láttuk vendégül. Szorgalmazzuk, hogy ez az akció kölcsönös legyen. A nemzetközi kapcsolatok kialakulását szolgálta még néhány csoportos utazás. További terveinkben jugoszláviai és lengyel kapcsolatok kiépítése is szerepel, mivel több egyesületünknek kölcsönös kutatási témája van, az előadócserék itt eredményesek lehetnek.

A MTESZ tevékenységének hatását vizsgálva, rá kell mutatnunk azokra az egészséges kapcsolatokra, melyek a Városi Pártbizottság, a Hazafias Népfőnt, a Tanács, a KISZ és a MTESZ között fennállnak. E szervek képviselői állandó résztvevői és tanúi egyesületi munkánkban. Együttműködésünk eredményességét

igazolják azok a közös akciók, amelyeket az elmúlt 20 évben népgazdaságunk és városunk érdekében kifejtettünk. A Városi Tanáccsal való jó kapcsolatunk eredményeként valósult meg az együttműködési szerződés, amely alapján kibontakoznak jelenlegi és a későbbi feladatok körvonalai. Egyesületeink többségének az anyaegyesülettel való kapcsolata jó, ugyancsak jónak mondható elnökségünknek a MTESZ Központtal való kapcsolata is. Gyümölcsöző kapcsolataink eredményeképpen megállapíthatjuk, hogy munkánkhoz különösen az MSZMP Városi Bizottságától kaptunk hathatós támogatást. A Városi Pártbizottság időnként értékeli a MTESZ munkáját, majd javaslataival nagyban elősegíti feladataink eredményes megoldását.

Végezetül elnökségünk nevében köszönetünket és elismerésünket fejezzük ki a MTESZ tagságának, amely önzetlen és odaadó munkát végez tudományos, társadalmi tevékenység formájában városunk, népgazdaságunk és dolgozó népük érdekében.

1973. XXVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

1973. XXVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Szarka Árpád: Horváth József képeinek új otthona

Szarka Árpád: Horváth József képeinek új otthona

„Nagy örömmel üdvözlöm, hogy Horváth József a kiváló festőművész állandó kiállító helyiséget kapott szeretett városában, Sopronban. A város ezzel új kulturális létesítménnyel gazdagodott. Horváth József művészete, életműve rég megérdemelte, hogy a város lakóinak, hazai és külföldi vendégeinek közös kincse legyen. 1972. VIII. 14. Kállai Gyula”.

1921-ben a soproni, utóbb Széchenyi István állami főreáliskolában új munkaerő nyert beosztást: Horváth József rajztanár. A fiatal művészpédagógus a rá annyira jellemző komolysággal látott hozzá kettős, nem könnyű hivatásának gyakorlásához. A rábízott ifjúság művészeti nevelését elválaszthatatlannak tartotta a művészet gyakorlatától, a festéstől. E kettőt mindig együtt látta, fölé- és alárendeltségi viszonyt nem ismert közöttük.

Mikor délelőtt aznapi munkáját, a tanítást befejezte, átrendezte az iskola II. emeletén levő nagy rajztermet s kezdetét vette a művészi munka. Ebben a környezetben, a rajzterem-műteremben született többek között a *Búcsuzás* c. műve. Itt festette első nagyméretű akverelljét: *Pista bácsi* címmel. Ezzel a képével mutatkozott be Sopronban, erre a képre kapott később Esterházy-díjat. Itt alkotta meg a *Vallomás* c. művét is, mellyel 1927-ben a Magyar Akvarell- és Pasztellfestők díját nyerte el.

Minden egyes művét legelőször Sopronban állította ki, így mutatva példát hűségből, melyet rajongásig szeretett városa iránt érzett.

1932-ben teljesedett régi vágya: saját műtermében dolgozhatott. Hosszas keresgélés után fedezte fel a Szeder utca 4. sz. házban Pfandler Tódor bornagykereskedőnek a borospincék felett lévő 6×6 m-es irodahelyiségét, amit a tulajdonos műterem céljára a művésznek átengedett. A Szeder utcai vasajtós kis helyiség meghitt csendjében érlelődtek, majd láttak napvilágot azok a művek, melyek a már elismert mesternek további sikereket és dicsőséget hoztak. (*Tükör előtt, Jób, Alvó lány*. Ez utóbbival a tekintélyes Balló-díjat nyerte.) Itt festette meg az 1942-es háborús évben a *Milesz veled?* c. művét, mellyel 1954-ben a Munkácsy-díjat érdemelte ki.

Később Pfandler, mivel a helyiségre szüksége volt, felmondta a bérleményt, s ismét elkezdődött a kutatás új műterem után.

368 Horváth József képeinek új otthona (Willingstorffer Lajos felvétele)

Horváth József: Papucshúzó (Willingstorffer Lajos felvétele)

3691944-ben a várossal való megegyezéssel és a művész jelentős anyagi hozzájárulásával, megépült a tűzoltó-laktanya mögötti új műterem. A földszinten lévő helyiségeket Szakál Ernő szobrászművész foglalta el, az emeleti terem Horváth József műterme lett. Az északra és keletre néző hatalmas ablakok különféle világítási lehetőséget biztosítottak a műteremben. Törődött, öreg fejek, bársonyos, meleg színű csendéletek és tájképek, gyöngyház fényű női testek káprázata villan fel a művész hatalmas méretű akvarelljein. Itt születtek a Horváth-oeuvre új szépségű darabjai: *Birsalmák*, *Gombás csendélet*, *Tavaszi fény*,

Papucshúzó, Esti fényben.

1961-ben halt meg Horváth József és a műterem úgy maradt, hogy magán viselte a nagy mester utolsó ott-tartózkodásának nyomait. Özvegye vette gondozásba az árván maradt hajlékot, majd az Idegenforgalmi Hivatal kezdeményezésére a műtermet – mint a Horváth-hagyaték otthonát – 1961-ben megnyitották a nagyközönség számára. Hamarosan kiderült azonban, hogy a műterem nagyobb létszámú látogató befogadására nem alkalmas, hiszen eredeti rendeltetése nem ez volt, másrészt a képek zsúfolt elrendezése sem biztosított zavartalan szemlélődést a látogatóknak.

1968-ban járt Sopronban Kállai Gyula, a Hazafias Népfront országos elnöke. A Horváth-hagyatékot is megtekintette és javasolta a gyűjtemény alkalmasabb kiállító helyiségbe való elhelyezését. Az ügyben Horváth Bertalan építészmérnök, a művész fia is közbenjárt a városi tanácsnál. A tanács nem sokáig habozott, a TIT kezelésében lévő Caesar-házi, ún. „Művészklub”-ot (Hátsókapu 2. sz.) nem kis anyagi ráfordítással kiállítás céljaira renováltatta és a Horváth-gyűjtemény elhelyezésére átadta a művész özvegyének, a TIT-nek pedig az Új-utca 18. sz. alatti műemlékházban biztosított új otthont.

A Horváth-képek megváltozott környezetükben harmonikus, meghitt, otthonias hangulatot árasztanak. A két terem együtt közel 100 négyzetméteres alapterülettel rendelkezik, de a művész özvegyének szobája, a nagyterem mellett, amelyet a régi családi bútorokkal rendeztek be, szintén kiállító helyiség. A helyiségekben a hagyatékból 45 vízfestmény, 2 olajfestmény, 5 szénrajz és 2 tollrajz látható.

Az új soproni létesítménynek hivatalos átadása 1972. március 26-án történt meg, s március 28-án a Tanács elnöksége, a Horváth-család tagjainak, a művészeti élet képviselőinek és a Mester tisztelőinek jelenlétében nyílt meg a nagyközönség számára.

Azóta a gyűjtemény Sopron idegenforgalmának egyik jelentős látnivalója. Turisták százai a hazából és a tengeren túlról egyaránt csodálattal adóznak a nagy soproni mester művészetének és az emlékkönyv lapjai e soknyelvű világ fiainak Horváth művészete feletti elragadtatását őrzik.

Hadd álljon itt Juhász Ferenc költőnek az emlékkönyvbe írt néhány sora: „Minden képre csak a felsőfokú jelző illik! Legszebb, legérdekesebb: formában, színben, kompozícióban... Mélységes, tiszta, igaz, nagy művészet.”

1973. XXVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Horváth Zoltán: A Győr-Sopron megyei 2. sz. Levéltár (Sopron) 1972. évi munkájáról

Horváth Zoltán: A Győr-Sopron megyei 2. sz. Levéltár (Sopron) 1972. évi munkájáról

Az 1968. évi 27. sz. törvényerejű rendelet, ill. az annak végrehajtásáról szóló 30/1969. (IX. 2) utasítás értelmében 1972-ben 168 irattermelő szervünk készített új ügyviteli és iratkezelési szabályzatot. A szabályzatterveket megbeszéltük az irattermelő szervek képviselőivel, mielőtt azokat főhatóságukhoz, ill. az illetékes minisztériumhoz felterjesztették. Az irattermelő szervek közül vidéken negyvenet, helyben tizenkettőt látogattunk meg, megvizsgáltuk irattáruk rendjét. Ha selejtezték, tanáccsal, útmutatással szolgáltunk. Megőrzésre átvettük Zetl József ecetgyáros (1880–1945. évi) iratait, kiegészült a Thirring család és Brennerbánya iratanyaga is stb. Összesen: 20 ifm-rel gyarapodott a levéltár anyaga.

Laponkénti átnézéssel selejteztük 370 az őrizetünkben lévő gazdasági szervek 1945 előtti levelezési anyagát (Brennbergbánya, Tügyár, Fésűsfonalgyár stb.). Megsemmisítésre került 44 ifm. A levéltár iratanyaga 1972. dec. 31-én 4092 ifm. A magyar levéltárügy szolgálatában próbaselejteztést és hivaltörténeti kutatást végeztünk: Sopron cs. kir. megyei törvényszék (1854-től országos törvényszék, valamint a II. oszt. járásbíróság, 1854-től városilag kiküldött bíróság) 1850–1860. évi irataiban. A végső munka eredményéről 1973-ban készül írásos beszámoló.

A levéltár hat dolgozója 515 nap 218 ifm anyagot rendezett középszinten, tehát végleges formában. Az iratanyagról részletes raktári csomójegyzék készült, majd dobozoltuk és nyomdagépünkön előállított egységes felirattal láttuk el őket.

Rendezésre került Sopron megye több feudális kori iratsorozata, a családok és személyek iratai stb.

Kutatás céljából 100 fő kereste meg levéltárunkat. Ebből soproni 60, gyűjtőterületünkről (soproni és csornai járás) 16, az országból 19, külföldről 5. A kutatási esetek száma: 930. Kutatóink támválasztása változatos: községtörténet, műemlék-épületek, meteorológiai, ifjúsági mozgalom, iskolatörténet stb.

Ügyfeleink száma: 301. A szolgálati, munkaviszony időtartamának, iskolai, mesterségbeli végzettség tanúsítására kiállított másolatok és igazolások száma 191. A dr. Lackner Kristóf születésének 400. évfordulójára rendezett kiállítást – egy évi meghosszabbítás után – 1972. október 15-én zártuk. Kiállítást rendeztünk a KISZ szervezettel együttműködve, Dózsa György születésének 500. évfordulóján, a Városi Tanácsháza előcsarnokában. A kiállítást ismertettük a „Kisalföld” 1972. máj. 7. számában.

A levéltárban tíz esetben iskolai szakköri foglalkozást tartottunk. Lackner Kristófról, valamint „A régi Sopron” címmel, egy-egy esetben riportot adott a rádió. Szakkönyvtárunk 12 861 műből (23.271 kötetből) áll, értéke közel félmillió. Az 1972. évi gyarapodás 183 mű, 270 kötetben. Az olvasószolgálatban 423 kutató 711 művet, 1253 kötetben igényelt. Katalóguscédula készült kalendárium- és színlapgyűjteményünkről (183 db). Őrizzük 98 anyakönyvi kerület 1896–1971. évi anyakönyveinek másodpéldányait. Összesen 2737 „utólagos bejegyzés”-ről szóló értesítés érkezett hivatalunkhoz, s azt az anyakönyvi másodpéldányokba bejegyeztük. A Sopron város fennállásának 700. évfordulójára létrehozott „Kiadványi Bizottság” javaslatai alapján a levéltárigazgató összeállította a várostörténeti kiadványok tervét, és azt az Intézőbizottság elé terjesztette további megvitatás, ill. megvalósítás végett. Gondolunk díszes jubileumi album kiadására is. Ez tartalmazná Sopron város privilégiumain lévő függő kettős- és titkos királyi pecsétek mását, mely galváno-plasztikai eljárással domborművi formában készülne.

Levéltárunk korszerűsítése legfontosabb feladataink közé tartozik. 1972 óta fedőlemezek és dobozok egységes feliratozására nyomdagép áll rendelkezésünkre. Az ízléses, jól olvasható feliratok látogatóink és feletteseink tetszését is megnyerték. Megyei részlegünk I. emeleti kiállítási berendezése egyedülálló az országban. 1972-ben a tárlókon belül az „F” csövet az iratanyagtól üveglappal választottuk el. A régi villanyvezeték felújításával tűz keletkezésének a lehetőségét kizártuk. Az áramkör nagyobb megterhelésre is alkalmas. A kiállítási termék egyrészébe fűtőtestek (radiátorok) kerültek. Így kiállításunk télen is megtekinthető, az eredeti dokumentumokat a tanuló- és munkásfiatalok szakköri foglalkozásokon a helyszínen tanulmányozhatják. Az alsó részlegbe 27 fénycső került s ezáltal ott a munkafeltételek jelentősen megjavultak. A Megyei Tanács, ill. Művelődésügyi Osztálya, felettes hatóságunk támogatásával legmodernebb Dl. 4. típusú filmleolvasógépet vásároltunk. Ezzel lehetőség nyílt arra, hogy az országos Levéltártól eddig postán nem küldhető, vagy csak nagyon körülményesen kölcsönözhető iratanyagról filmet kérjünk. Feladataink: filmlaboratórium kiépítése, hogy intézményünk hivatását maradéktalanul betölthesse.

Ez a legsürgősebb teendőnk. A levéltár városi részlegéhez három helyiség közvetlenül csatlakozik. A helyiségekben a Földművelésügyi irodái vannak, 371 ill. voltak, mert e sorok írásakor Sopron város Tanácsa levéltárunknak a három helyiséget átadta. A levéltárnak így módon nyújtott segítségért ezúttal is köszönetet mondunk. Most már lehetőségünk van arra, hogy filmlaboratóriumot és könyvkötő-műhelyt rendezzünk be. Mindkettő levéltárunk iratanyagának védelmét szolgálja.

Kutatóforgalmunk a vidéki levéltárak sorában az első közt van. Így nem meglepő, hogy többek közt újsággyűjteményünk és számos iratsorozatunk nagymértékben elhasználódott. Ezek megmentése elengedhetetlenül szükséges, hiszen nem pótolhatók. Előttünk 1977, a városi rang elnyerésének 700. évfordulója. Ezért a közeli években számolhatunk a történeti kutatások ugrásszerű emelkedésével. (Ez már 1973-ban tapasztalható: augusztus végéig 118 kutató 898 esetben kereste fel levéltárunkat.)

A legkorszerűbb felszerelést érdemes megvásárolni, viszont mérlegelnünk kell, hogy a gazdaságosság és a levéltári feladatok elvégzése szempontjából a legmegfelelőbb gépekhez jussunk. (Több filmlaboratóriumot láttunk és árajánlással is rendelkezünk. Mindezek értékelése – szakemberek közreműködésével – most folyik.) A levéltári iratanyagról legcélszerűbb lenne kis teljesítményű mikrofilmfelvevő géppel másolatot készíteni. A 35 mm-es film később filmkártyára is átmásolható. Ennek a mikrofilm-szalaggal szemben az az előnye, hogy könnyen tárolható és kezelhető. A filmleolvasó-gépben a szalag könnyen szakad, rövidebb időtartamú. A kutatószolgálatban az eredeti iratanyagot a filmkártyák kiadásával védjük. A film azonban csak helyettesítheti, de nem pótolja az eredeti iratot. Található persze olyan iktató- és mutatókönyvsorozat, melyekhez tartozó iratanyag elpusztult. Ezek levéltári értéke minimális. Ezért mikrofilmre való felvétel után kiselejtezésüket indokoltnak tartom. Ha ilyen és hasonló jellegű iratoktól megszabadulnánk, kb. további öt évre helyet nyernénk újabb iratanyag átvételére. A levéltár legnagyobb gondja, hogy a korunkban keletkező hatalmas tömegű iratanyagnak helyet biztosítsunk.

A modern levéltár tartozéka a fénymásoló (xerox) gép is. Valósággal „forradalmasítja” a levéltári kutatást. Xerox-géppel már több levéltár rendelkezik. Kül- és belföldi kutatóink is szívesen megvásárolnák a fénymásolatokat, így nálunk időt és fáradságot takarítanak meg, mert otthon kényelmesen tanulmányozhatnák az anyagot. Szinte hetenként előfordul, hogy fénymásolási lehetőség után érdeklődnek külföldi kutatóink, mert több száz felvételt szeretnének rendelni. A filmfelvevő gép megyénk, városunk mindennapi életéből kiemelkedő, jelentősebb események megörökítésére szolgálna. A felvételeknek jelzettel, magyarázattal való ellátása és a későbbi tudományos kutatómunkára való előkészítése új levéltári feladat.

Az iratanyag védelmére szolgál a könyvkötőműhely is. Az újságok, jegyzőkönyvek, számadáskönyvek táblái a sok használatból tönkrementek. Nem szólva a beköttetésre váró könyvanyagról. A levéltár külső iratanyagát a jelenleg működő szervek irattárai őrzik; keletkezésüktől számított 15 év után begyűjtjük őket.

A gazdasági szervezeteknek kötelességük lenne ugyan a jegyzőkönyvek, zárszámadások beköttetése, de ez csak ritka esetben valósul meg. Ha a levéltár végezné a könyvkötőmunkát, mégpedig modern berendezéssel, ez visszahatna az iratanyag gondosabb kezelésére és megőrzésére. Bizonyosra veszem, hogy levéltárunknak több évi lemaradása csak átmeneti jelenség. Levéltárunk 1968 óta a megyei tanács intézménye. A megyei tanács és Sopron város vezetői eddig is segítették feladataink megoldását. Az utolsó öt évben többet fejlődött levéltárunk, mint a megelőző ötven év alatt.

1973. XXVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK

1973. XXVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / MEGEMLEKEZÉSEK / Szalatnai Rezső: Krammer Jenő (1900–1973)

**Szalatnai Rezső: Krammer Jenő
(1900–1973)**

1973. január 21-én, vasárnap este, a martonvásári állomáson, amikor befutott a pesti szerelvény, egy férfi, aki éppen a vonatra akart szállni, hangtalanul elesett. Két férfi felemelte s letette a földre, mivel már halott volt. Mikor az állomásfőnök megnézte személyazonossági igazolványát, kiderült, hogy Martonvásáron ezen a napon egy magyar tudós halt meg, a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem bölcsészkarának nyugalmazott tanára, dr. Krammer Jenő, aki vasárnaponként rokoni látogatásra járt Martonvásárra.

Krammer Jenő 1900. június 14-én született Kismartonban, ahol apja, Krammer József polgári iskolai tanár volt, akit onnan Pozsonyba helyeztek, ott igazgató, majd főigazgató lett, kiváló pedagógus, emberséges ember, akit mindenki nagyrabecsült a régi Pozsonyban. A fiú néhány évvel ezelőtt két érdekes tanulmányt írt az apa nevelési módszereiről (SSz. 1962, 327–331; 1972, 76–81).

Krammer Jenő az elemi és középiskoláit Pozsonyban végezte, lélekben összenőtt ezzel a várossal. Egyetemi tanulmányait Budapesten folytatta, s mint kiváló diák az Eötvös József Kollégium tagja lett. Német-francia szakos tanári diplomát és bölcsész tudományi doktorátust szerzett Budapesten. Hazatérése után, évekig, Pozsonyban magántanítással foglalkozott. Később a csehszlovák tanügyi hatóságok elismerték tanári oklevelét s állami állásra nevezték ki: Lőcsén, Aranyosmaróton, s végül legtovább Érsekújvárt tanított. Még diákként írni kezdett, megnyerő előadó is volt. Kezdetől fogva részt vett a szlovákiai magyar szellemi életben, a kisebbségi magyar lét egyik meggondolt, igaz tudósítójaként mutatkozott be. Hirdette a magyar emberséget, kapcsolatokat épített a csehek és magyarok, magyarok és szlovákok közt. Ady és Romain Rolland szellemében békét és együttműködést teremtett. S mutatta, hogy ennek megvalósítása fölér egy könyv megírásával. Elméleti fejtegetéseit s nyelvtanítási újításait gimnáziumi tanárként valósította meg Érsekújvárt. Természetes, hogy a szlovákiai magyar új nemzedék nevezetes forrongásában szerepe támadt. A nemzedék egyik szellemi serkentője lett. El kell olvasni a losonci lapban, a Mi Lapunkban, megjelent írásműveit. Valóban maradandó könyve A szlovén nyelvű magyar serdülők lelki világa címen 1935-ben írt kis monográfia. Ez a szociálpszichológiai tanulmány, az ún. sarlós mozgalom keletkezésének lélektani rajza, hegedűkulcsa annak, ami Szlovákia magyar fiatalságában a két háború között lejáródott. Országos jelentőségű volt előadása Pozsonyban, 1931-ben, a Sarló kongresszusán a szocialista pedagógiáról. Azt fejtegette, hogy a szocialista nevelésnek kell a leginkább személyiségre szabottnak lennie, hogy előhívja mindenkiben tehetsége legjavát s azt állítsa a közösség szolgálatába.

Nemcsak álmodott egy intellektuális alkotó ihletéről, hanem megközelítette őket. Romain Rollanddal nemcsak levelezett, találkozott vele többször. Barátságban volt Valentin Bulgakovval, L. N. Tolsztoj utolsó titkárával, akit Pozsonyba hozott (német előadást tartott) s bemutatott három nemzet érdeklődőinek.

Amikor csehszlovák hatósági túlkapás érte, Karel Čapekhez fordult, s a nagy cseh író azonnal közbelépett a belügyminiszternél Krammer Jenő érdekében, s igazságot szolgáltatott neki. Számos cseh és szlovák írástudó tartozott barátai közé, nem is említve a szlovákiai magyar ³⁷³írókat, nemzedéke tagjait s Budapesten és Kolozsvárt a korszak magyar alkotóit, főként Móricz Zsigmondot, aki nagyrabecsülte az érsekújvári parasztfiúk nevelőjét. Eredeti kritikai fejtegetéseket, nagyszerű francia irodalmi beszámolókat írt Gaál Gábor Korunk-jába, melyeket mindnyájan örömmel és tanulsággal olvastunk az egész magyar nyelvterületen. Szelíd humanista rajongást oltott tanítványaiba s ezt a magatartást sugározták írásművei is. Francia kapcsolatai révén lehetővé tette érsekújvári tanítványainak franciaországi nyaralásait; Dobossy Lászlót, Jócsik Lajost, diákjait, Krammer küldte Párizsba.

1939-ben, mikor Érsekújvár Magyarországhoz tartozott, Szegedre helyezték Krammert, ahol érsekújvári tapasztalataival folytatta a nevelőmunkát, tökéletes sikerrel. De mást is tett: felhívta a felvidékiek figyelmét Juhász Gyula szakolcai éveire. Neki köszönhetem, hogy felkeresett leveleivel Kilényi Irma, Juhász Gyula titkárnője és hagyatékának összegyűjtője; Krammer indított el Juhász Gyuláról szóló monográfiám megírásához. A háború végén Krammer Jenő visszakerült Érsekújvárra de a magyar gimnáziumot 1945-ben megszüntették, s ekkor Krammer Budapestre ³⁷⁴került. Egy ideig a közoktatásügyi minisztériumban működött, majd a Tankönyvkiadóban szerkesztő lett. Az ötvenes évek első felében az Idegen Nyelvek Főiskoláján tanított, innak került az Eötvös Loránd Tudományegyetemre. A német tanszék docense lett, s Túróczi–Trostler József halála után, 1962-ben, tanszékvezetője. Foglalkozott filológiai kérdésekkel, írt nyelvtanokat, de leginkább irodalomtörténeti tanulmányai jelentősek. Franz Kafkáról, Lenauról, Ödön von Horváthról, Romain Rollandról, Ramuzról, Wolkerről, Fábry Zoltánról írt tanulmányai ezek. Hetvenedik születésnapjára Magyarország kormánya a Munka Érdemrend arany fokozatával tüntette ki Krammer Jenőt, aki 1972-ben nyugdíjba vonult, de ezután is még előadott az

egyetemen, ahol hallgatói éppúgy szerették és becsülték, mint gimnáziumában. Az érsekújvári évek emléke a soproni származású érsekújvári, majd soproni tanárról, Bedy Rezsőről írt szép megemlékezése (SSz. 1966, 381–383).

Hirtelen halála óta egyre gyakrabban tűnődöm Krammer Jenőről. Úgy rémlik, most kezd élni bennem lényege szerint, befejezetten. Nem a nyelvoktatás kiváló szakembere jár az eszemben, nem is az irodalomtudósra gondolok, aki irodalmi műről szólva csak az emberségek hódolt, nem is a búvölő erejű pedagógus magatartásán révedezem, aki „szent ügynek” tartotta a tanári munkát, s erről mindig képes volt vallani, egyszerűen, igazmondón. Az emberen tűnődöm, aki legnagyobb fájdalomában is vigasztalni tudott. Kissé félrehajtotta a fejét, kék szeme világított, száján sajátos mosoly jelent meg, amely ezt mondta: érts meg s bocsáss meg. Negyvenhat éven át barátság fűzött össze vele, mely barátságot soha nem árnyékolta be az érdek legkisebb felhője sem. Arra serkentett, hogy emberibb és elnézőbb legyek másokkal szemben, magam iránt pedig a legnagyobb követelményt támasszam. Lényéből a szeretet varázsa áradt, mely megkapta azokat, akik közelében tartózkodtak. Ha szabadon fejlődik, ahogy kezdte, több lett volna ez a rendkívüli emberség, mint amennyit láthatóan fölmutatott. Nem volt könnyű élete.

Ez a folyóirat azokat tartja számon, akiknek valami köze volt Sopronhoz, e város szívet-lelket melegítő urbanitásához. Krammer Jenő is ezek közé tartozott. Pozsonyban találkoztunk, ifjúságom legfogékonyabb éveiben kerültünk össze. Boldog voltam, hogy vezet, ő az idősebbik, aki a halott Adyt őrizte a Nemzeti Múzeum csarnokában, mint Eötvös-kollégista diák. Aztán hazatért szüleihez Pozsonyba s Adyt idézte esti sétáinkon, a Halottak élén lélekrázó verssorait: „örzők, vigyázatok a strázsán”. Ez a strázsaszerep volt az övé, s ő mondta, életem egyik határkövénél, baráti körben, hogy ez az enyém is. Félrehajtott fejét, ártatlanul mosolygott, mint egy angyali gyermek. Érzékeltette velem, milyen nagyszerű nevelő egy város lelkisége, története, társadalmi tisztessége, megállapodottsága. Együtt úsztunk a Dunában, álltunk némán közös jóbarátunk sírjánál, végigjártuk a koronázó város utcáit és tereit, elszálltunk szabadon a reformkorba, felkanyarodtunk a Zergehegy ösvényein, felolvastunk egymásnak Jenő kis szobájában, a családi házban, ahol csend honolt, teaillat szállt, sötét kötésű könyvek sorakoztak barna szekrényekben, s szeretet mozgott, mint egyfajta szertartás. Pedagógusok otthona volt a Krammer-ház a pozsonyi Günther utcában. Jenő apja polgári iskolai főigazgatóként ment nyugdíjba, s angol órákat adott, Jenő testvérei is, bátyja kivételével, mind tanítottak. Egész nap zsongott a ház, mint egy iskola. Soká azt hittem, barátom eredeti pozsonyi hajtás. Én akkor egyetemi hallgató voltam, Jenő állástalan fiatal tanár, francia órákat adott, mert soká nem ismerték el budapesti diplomáját. Egyszer orgonahangversenyen vettünk részt az evangélikus nagytemplomban, s hazamenet elmondta Jenő, hogy ő a szomszéd vidék fia Kismartonban született s anyja és anyai ősei mind soproniak. Egy vasárnap délelőtt, őszi napfényben, a Murmann-magaslaton, ahol Rigele Alajos háborús emlékműve állott, melyet a pozsonyi mester Fadrusz Mária Terézia-szobrának maradványaiból faragott, Jenő kinyújtott karral mutatott a láthatár szélén csillogó tükörrre: az ott a Fertő. Szép vidék a Fertő-táj, nagyon kedves város Sopron, mondta, mintha Pozsony növése megállt volna a reformkorban. Ahogy őrizte Ady humanizmusát, úgy hordta a két nyugati kapu szellemét, Pozsonyét és Sopronét. Igazi urbánus lélek volt, morális szemléletű, szellemkereső, csendesen békült és barátkozott szlovák és cseh értelmiségiekkel is, főként írókkal. Egy nyarat töltött a dél-csehországi Táborban, a husziták híres vár-városában, gyorsan megtanult csehül és szlovákul is, együtt olvastuk Wolker verseit, akire felhívtam figyelmét. A béke és barátság szellemét vitte magával nemsokára tanári állomáshelyeire: Lőcsére, ahol németül tanított, Aranyosmarótra, ahol szlovák gimnáziumban oktatott, s végül főfő fészekhelyére Érsekújvárra, ahol a felvidéki Kecskemét magyar paraszt és vasutas fiait nevelte magyarul, ahol korszakot teremtett a fiatal magyar értelmiségnek, aztán a háború alatt Szegedre helyezték, s 1944 végén ismét visszakerült Érsekújvárra. Azt hitte, folytathatja a magyar kisebbségi lelkiismeret

kibontakozását, szép humanista nevelését. Egykor személyessé tette a kisebbségi magyar fiatalság életérzését, arra ösztökölte tanítványait, ne merüljenek el a tömegben névtelenül, lépjenek elő, vállaljanak társadalomvezető erkölcsi és intellektuális feladatokat. Összekötötte Érsekújvárt Budapesttel és Párizssal. Kiderült, hogy ezt a folytatást Szlovákiában már nem igénylik, sőt nincs is új kisebbségi helyzet, mindennek vége. S hogy a vég teljes legyen: iszonyú szenvedések után meghalt Jenő felesége, s felmondták tanári állását. A kitelepítés démona szétfújta családi fészke tűzhelyét, s arcába csapta kihűlő hamuját. Ilyen idegállapotban Budapestre vándorolt két kis fiával, s két kofferrel.

Budapesten ugyanaz a kristály maradt, aki Érsekújvárt fénylett, bárhogyan forgatták. Másoknak támadtak történetei, neki csak magatartása maradt. Száz keze nőtt, amikor özönlenni kezdtek a kitelepített szlovákiai magyar pedagógusok, s Krammer Jenő a művelődésügyi minisztériumban mindenkin segített, holott rajta kellett volna segíteni, akinek még lakása se akadt soká. Szuronyt érzett a szívében, s mosolygott, intézkedett. Nem véletlenül választotta példaképeinek Romain Rollandot, Albert Schweizert és Comeniust. Felkaroló s nevelő ösztöne hol belülről haladt kifelé, hol kívülről befelé. Aztán újból tanítani kezdett, főiskolákon, végül egyetemen is. Pesti minőségében is ugyanaz maradt, aki Érsekújvárt és Pozsonyban volt. De valami történt vele, benső meghatottság erőt vett rajta, lassan elmaradt barátaitól, elzárkózott, tűnődött, fiai mellé ült, kerülte a társaságot. Kérdéseket tettem fel magamnak és családomnak: mi történt Jenővel? Kímélő szóval hívtam egyre, menjünk sétálni, mint Pozsonyban. Egyszer elmentünk színházba, egy francia darab előadására, feleségemmel együtt. Mindhárman viszolyogtunk a darab póré és ocsmány naturalizmusától, főként Jenő, aki a jegyeket hozta. Utána hónapokig nem láttuk, néha felhívott telefonon, jelezte elfoglaltságát, a kenyérhajsztát. Húsvétkor mégis megjelent, sétáltunk egy nagyot, sóhajtozott, amint életére terelődött a szó. Az volt a benyomásom, nem leli helyét, hisz én se leltem. Emlékezni tudtunk, de nem tudtuk növelni egymás hitét.

Azon a nyáron, hirtelen támadt ösztönnel, a két fiúcskával együtt elment Sopronba, Pozsony helyett, ahová akkor nem utazhattunk. Ez 1954-ben történt. Sopronból egy lapot küldött. A lapon régi reneszánsz udvar képe, vadszölővel befuttatott lugassal, napfénnel, szakajtókosarat tartó fekete asszonnyal. S ez a szöveg:

„Marcival és Öcsivel itt töltünk két hetet a vigasztalóan szép Sopronban. Persze naponta együtt vagyunk Bióval és ez külön élmény. Az elmúlt nagyon nehéz és válságos év után kitűnő lelki pihenő ez. Persze, Rólatok is szó esik, különösen esti sétákon sokat emlegetünk. Szeretettel ölelünk: Jenci, Marci, Öcsi”.

Néhány nappal hazatérte után telefonált, Sopron csodálatos volt, közölte. S érződött mosolya, mintegy köszönete a világnak, hogy engedélyezte neki Sopront. Aztán hónapokig nem láttam, véletlenül sem futottunk össze, nem jött fel munkahelyemre se, ahol nagyritkán, szüneteket áthidalva, felkeresett. Karácsonyestén, gyertyagyújtáskor csönget a házfelügyelő kislánya: Egy úr volt itt, ezt a virágot hozta s a levelet. Jenő volt. Megkértem lányomat, várjon a gyertyafénnyel. Kiteregettem a levelet:

„Kedves Rezsőkém, a látszat ellenem szól: nagyon reméltem, hogy a soproni újjászületés után testileg-lelkileg vissza tudom nyerni régi ruganyosságomat. Csakhogy 376-ezen az őszön minden délutánom be volt táblázva, óráim, mellékkereseti elfoglaltságom (az orvosi fakultáson, a külkereskedelmi minisztériumban, a főiskola esti tagozatán) mind-mind déltől estig kötöttek le, kétszer a héten 9.05-ig, a többi napon fél nyolcig. Mivel a reggeli órák legfeljebb a pihenés szempontjából kamatoztathatók, gyakorlatilag sohasem volt szabad időm.

A múlt évről nem beszélek. Nagyon fájlalom, hogy félreértetted elmaradásomat, de tavaly augusztusban (1953-ban), amikor felfedezték, hogy a szívem megkopott és beteg, az addig is nehéz feladat, életem

egyetlen értelme: két fiamnak ellátása, testi-lelki növekedésének biztosítása, súlyos gonddal párosult, állandóan gyötört az aggodalom, mi lesz, ha idő előtt mennem kell, mielőtt Marci és Öcsi végeztek. Nem könnyű, Rezsőkém, így egyedül, csak magamban viselni a nagy felelősséget és gondot, addig, míg töretlennek hittem erőimet, szívesen és derűs optimizmussal, könnyen megbírkóztam velük, tavaly majdnem összeroskadtam. S mint sebzett vad, kerestem a magányt. Arról nem is szólok, hogy foglalkozásom, munkám is idegen számomra: német tanár, nem irodalmi, amikor szívemhez sokkal közelebb áll a francia. Mázsás súllyal nehezedett és nehezedik rám az a tudat is, hogy életem legigazabb hivatását: a szlovákiai magyarság szolgálatát is eljátszottam, így az öreg Peer Gynt hangulata töltött be:

*Hát ilyen koldus-módra tér ide
lelkünk a ködös, szürke semmibe?
Te drága szép föld, bocsásd meg nekem,
hogy haszon nélkül jártam füveden.
Te gyönyörű, pazarló fényű nap,
lakatlan házra küldted sugarad.*

Sopron fordulatot jelentett ebben a komor hangulatban: felfedeztem, hogy van azért egy kis fény ebben az országban, ahol otthon vagyunk. Láttam a hegyről szülővároskám, Kismartont, felkutattam édesanyám szülőházát Sopronban, nagybácsiaim nagy gyümölcsösét, amelyben gyerekkoromban szaladgáltam, és még a német irodalommal is megbarátkoztam, mert a tragikus Raimund nyomdokait kutattam aki Pozsonyban kezdte, Szombathelyen, Sopronban és Győrött színészkedett s művészetében van valami franciás. Szóval újjászületve érkeztem vissza Sopronból s mindezt el akartam Neked mesélni, de elnyelt – a kenyérkereset. Tavaly sem volt igazad, s egy kicsit bánt is, hogy minden látszat ellenére, nem hittél feltétlenül abban a barátságban, amelyet nem változtathat meg hangulat, hónapokig vagy akár évekig tartó távollét. Nemcsak földrajzi távolság akadályozhat a találkozásban, hanem körülmények is: ez azonban nem befolyásolhat olyan tényeket, mint amilyen az is, hogy a legrégibb és ezért leggyökeresebben életemmel összenőtt barátom vagy. Ebben nem lehet és nem szabad kételkedni! A tavalyi egyéves válságomban, s azt csak magamban vívhattam meg, ha tőlem függött volna, senkivel sem találkoztam volna, tulajdonképpen nem is találkoztam. (Sziklay Laci persze annyira dinamikus, hogy nem engedi az embert medvemódra elvonulni, temperamentumos, lendületes lényével időnként felráz, s ez jó). Veled, aki fejlődésem, múltam legrégibb és legközelebbi küzdőtársa vagy, nem lehet olyan egyszerűen napirendre térni „az elveszett idő” felett s a feladott pozíció felett, s ezért kicsit féltem is, nagyon fájdalmas volna az emlékezés. Tavaly nem igen bírtam volna: Sopron új erőt adott, s ha a peergynti szólam változatlanul zsong ma is mélabúsan bennem, tudnék már megint a szokott meghittséggel beszélgetni az elmúltakról.

S azt se hidd Rezsőkém, hogy az elmúlt hónapokban nem voltam gyakran együtt Veled. Örömmel olvastam cikkeidet, örültem, hogy Te tőlem eltérően, írásaidban foglalkozhatsz olyasmivel s olyan nagy emberekkel, akik szívedhez nőttek. Olvastam Petőfi Pozsonyban c. könyvedet, s képzelheted mennyi szeretettel! Bióval való [377](#)beszélgetéseinkkor is ott voltál köztünk. De elkísértelek a soproni ünnepi hétre is, és ha kicsit több pénzem lett volna, el is utaztam volna Veled: alig tudtam ellenállni a csábításnak. Az idei Adventben pedig áhitattal készültem erre a levélre, hogy Karácsonyra elvigye Neked a hírt és amiben egy kicsit „tamáskodtál”, tegye napnál világosabbá: barátságoknak nem feltétlenül kell az állandó kapcsolat, vannak idők, amikor az élet különágazó gondjai ezt nem teszik lehetővé. Az idei Adventben nagyon bőségesen gondoltam Rád, közös emlékeinkre s vártam adventi várakozással a Karácsonyt, amikor majd bebizonyíthatjuk, amit Boncinak mondtam egyszer azért a jeles ünnepeken hűségesen megjelenünk. Bonci kiratait is szeretettel nézem, ahányszor arra vezet utam. Szóval a szeretet és hűség és egyetértés mind

megvannak és karácsony estéjén megjelennek mindhármatoknál. Szeretettel ölel Jenci.”

1973. XXVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRONI KÖNYESPOLC

SOPRONI KÖNYESPOLC

1973. XXVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRONI KÖNYESPOLC / Lászlóffy Waldemár (szerk.): A Fertő-táj bibliográfiája. (Bibliographie des Neusiedlersee-Gebietes). Győr, 1972, Győr-Sopron megye Tanácsa, 294 lap

Lászlóffy Waldemár (szerk.): A Fertő-táj bibliográfiája. (Bibliographie des Neusiedlersee-Gebietes). Győr, 1972, Győr-Sopron megye Tanácsa, 294 lap

A Magyar Tudományos Akadémia Fertő-táj Bizottsága, mely kormányhatározat alapján működik, már évek óta széles körű tudományos kutatómunkát végez a Fertő és környéke természeti és gazdasági értékeinek feltárására (vö. Pichler János: SSz. 1972, 99–115). Ennek a munkának egyik alapvető részét képezi az 1972-ben megjelent fenti című bibliográfia. A *Lászlóffy Waldemár* szerkesztésében, 22 munkatárs (közülük 16 soproni, a többi budapesti) közreműködésével készült kötet *Straub F. Brúnó*, az MTA alelnökének előszavával, Győr-Sopron megye Tanácsának anyagi támogatásával jelent meg.

A bibliográfiát örömmel üdvözltek nemcsak a soproniak, hanem mindazok, akik a Fertő és környékének kérdéseivel bármilyen szempontból foglalkoztak és foglalkoznak. A bibliográfia dicséretesen széles ismeretanyagot és tudományterületet ölel fel. 7 fő fejezetben (0. Általános jellegű munkák; 1. Természeti viszonyok; 2. Élővilág; 3. Gazdasági viszonyok és gazdasági tevékenység; 4. Közlekedés, bányászat, ipar; 5. Társadalmi viszonyok; 6. A Fertő-táj a művészetben), 233 csoportban, illetve alcsoportban kerekén 3000 címet sorol fel részletes bibliográfiai adatokkal és rövid annotációval kiegészítve. A munkának ez utóbbi jó tulajdonsága *Körtvélyessy Lászlóné* okleveles könyvtárosnak köszönhető elsősorban, érdeme azonban *Lászlóffy Waldemár* főszerkesztőnek, *Garád Róbert* ügyintéző szerkesztőnek és a munkatársaknak is. A munkatársak a következő anyagrészeket dolgozták fel: *Berczik Árpád*: zoológia; *Boldizsár Iván*: geofizika; *Csapody István*: botanika, erdészet; *Dávid Ferenc*: képzőművészetek; *Domonkos Ottó*: néprajz; *Hazslinszky Tamás*: vízügy; *Horváth Ferenc*: idegenforgalom; *Karner Ödön*: útikalauzok; *Kárpáti László*: geomorfológia; *378 Király Iván*: ornitológia; *Kisházi Péter*: történelem, zene; *Környei Attila*: geológia; *Lóránt Ödön*: térképészet; *Lovas Gyula*: közlekedés; *Nogya Árpád*: német nyelvű címek; *Papp József*: élővilág; *Radó József*: tervrajzok; *Tomka Péter*: archeológia; *Toós Nándor*: mezőgazdaság; *Varga Imréné*: hírlapok; *Várkúti János*: meteorológia.

Mint a felsorolásból is látható, a munka érdeme a széles körre kiterjedő címanyag, amelynek révén a bibliográfia számot tarthat az egyes szakterületek művelőinek érdeklődésére.

A könyvtárosok tudják legjobban, hogy egy bibliográfia alkotói, bármennyire törekednek is a teljességre, ez aligha sikerülhet. A szerkesztők és munkatársak – nyilván ebben az esetben is – szívesen veszik éppen ezért

azokat a megjegyzéseket, hiánypótló észrevételeket, amelyek egy következő kiadást teljesebbé tehetnek.

A Soproni Szemlében most már évek óta megjelenik Sopron bibliográfiája. Célszerű lett volna talán ezt is kiaknázni, ugyanígy a Szemlében ismertetett könyveket, pl. Kosáry Domokos és I. Tóth Zoltán bibliográfiáit (vö. SSz. 1955, 162–163; 1971, 189–190.), amelyek bőségesen dokumentálják a soproni helytörténeti irodalmat; az 1945–1968. évi válogatott bibliográfiát (vö. SSz. 1972, 91–92) stb. A regények című fejezetből hiányoljuk Somogyi Gyula: Az út vége (Káldor, Bp. 1935) c. könyvét, a versek közül Bessenyei: Az eszterházi vigasságok új kiadását (2. kiad. 1941). Az 1710. számú történeti munkánál jó lett volna feltüntetni, hogy a kézirat hol található, a krónikák sorából egy új kiadás esetén semmiképpen nem hiányozhat az értékes Payr-krónika Heimler-féle kiadása, mely a Soproni Szemle külön mellékleteként jelent meg. A teljességre való törekvés jegyében javasolhatnánk a jelentősebb művek bírálatainak megemlítését. A nevekben előforduló sajtóhibák félreértésre adhatnak okot, ezért célszerűnek látszik a helyesbítéseket közölni: 157. Mendöl; 1739. és 1741. Tirnitz; 2060. Grünvald; 2090. Polány; 2112. Waisbecker; 2236. Schwicker: 2246a Schram stb.

Dicséretes és jó dolog, hogy a szerkesztők a tó területi megosztottsága miatt tekintettel voltak az osztrák irodalomra is és német címfordításokkal közelebb hozták a bibliográfiát nyugati szomszédaink szakembereihez is. Itt szeretnénk rámutatni arra, hogy a 2061. számú munkánál az „oklevéltár” nem Dokumentumarchiv, hanem Urkundenbuch, a 221. oldalon a „történeti földrajz” nem Geographische Geschichte, hanem Historische Geographie. A név- és tárgymutató 276. oldalán e sorok írója kétszer szerepel, egyszer I., másszor J. keresztnév rövidítéssel. A címek német, ill. magyar fordítása nem mindig sikerült.

Hiller István

1973. XXVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRONI KÖNYESPOLC / Posgay Ildikó: Rábacsanak személynevei. Budapest, 1973. 146 lap (Eötvös Loránd Tudományegyetem: Nyelvtudományi dolgozatok 12. sz.)

**Posgay Ildikó: Rábacsanak személynevei. Budapest, 1973. 146 lap
(Eötvös Loránd Tudományegyetem: Nyelvtudományi dolgozatok 12. sz.)**

A névtan a nyelvészet rohamosan felvirágzó ága, s a nevek világa a széles közvéleményt is élénken érdekli. A SSz. nemrégiben ismertette Hajdu Mihály „Sopron környékének magyar becézőnevei (1700–1970)” című munkáját (Németh Marietta: 379SSz. 1973, 91–93). A személynevekről készültek már földrajzilag és időben átfogó munkák, ellenben nem volt példa még az újabb kutatásokban arra, amire Posgay Ildikó vállalkozott: egy kisebb közösség, egy falu – tehát egy egészen kis metszet – teljes névanyagának feldolgozására. A szerző az 1122 lakosú (1967.) Rábacsanak (csornai járás) személynévanyagát vizsgálta meg: a család-, ragadvány-, kereszt- és beceneveket egyaránt. A leíró szempontú – a mi állapotot bemutató – elemzés mellett 200 év keresztnévanyagában végig követte a névdivat változását. Az anyakönyvekből és személyes kikérdezéssel 10 306 adatot gyűjtött munkájához a szerző. A témából készült doktori disszertációjának rövidített változata jelen meg a Nyelvtudományi Dolgozatok 12. köteteként.

Családnév 138 használatos a faluban. Ennek 2/3 részét a beköltözöttek nevei teszik ki, ezek a nevek azonban egyenként igen kis számban fordulnak elő. A helybeliek által viselt fennmaradó 48 név viszont

igen gyakori. Mindez mutatja, hogy a családnevek vidékenként jellemzőek. A Rábacsanakon leggyakoribb 3 családnév:

		Hány személy viseli?	A lakosság %-a	Hány család viseli?
1.	Pozsgai	109	9,7	38
2.	Kovács	76	6,7	36
3.	Nagy	74	6,5	24

A szerző nyelvészetiileg rendszerezi a Rábacsanakon előforduló családneveket típusaik és képzésük szerint. Kisebb történeti kitérőt is tesz, megvizsgálva például azt, mely nevek találhatók meg már a legrégebbi anyakönyvi bejegyzésekben is (*Pozsgay, Torma, Tóth*).

Nagyon tanulságos a nők névviselésének a megfigyelése. A köznyelvben ma még legáltalánosabb forma, azaz hogy Nagy Péter feleségét Nagy Péternének hívják, a faluban éppen a legritkább. És fordítva: itt természetesen a köznyelvben csak újabban terjedő formák. „Az asszonyok általában megőrzik leánykori nevüket, a faluban ez a legszokásosabb, leggyakoribb említőnévi forma.” És a másik: az idegennek bélyegzett, de például munkahelyeken terjedő említő forma: a férj családneve + a feleség keresztnéje. A nők megnevezése függ attól is, hogy helybeli születésű vagy beköltözött-e a férj, a feleség vagy mindketten. Ha csak a feleség nem helybeli, említőnéve: a férj becézett neve + né (*Biró Pistáné*), ha mindketten beköltöztek: a férjnek csak a családneve + né (*Virágné*).

Mivel a családnevek megterheltsége igen nagy („a tíz leggyakoribb családnevet 514-en viselik, a lakosság 45,8%-a), nagyon sok ragadványnév jött létre a hasonló nevűek megkülönböztetésére. A ragadványnév nem tévesztendő össze a gúnynévvel, amely öröklődik és nem válik a hivatalos név részévé, mint a ragadványnév, ellenben érzelmi-hangulati töltése van. A ragadványnév szerepe a megkülönböztetés. (A faluban az SZTK-rendelő és a tsz-iroda névsorában is használják a ragadványneveket, hogy eligazodjanak a hasonló nevűek között.) A szerző kritikailag elemzi a kérdés szakirodalmát, amelyben gyakran uralkodik terminológiai zavar. A falu ragadványneveit [380](#)rendszerezi aszerint, hogy tulajdonnévből (család-, személy-, bece-, vagy család- és becenévből), köznévből (foglalkozásnév), melléknévből vagy mondatból keletkezik-e. Minden egyes névnél feltünteti a névadás motivációját és az öröklődését. Pl.: „*Jankó* Jóska: (Kovács József). A nagyapa keresztnévének becéző alakja vált ragadványnévvé. Apjától örökölte: Vő.: *Jankó* Imre (Kovács Imre).”

A keresztnévadás mai állapotát és a névdivat változását (200 évre visszamenőleg) böngészésre alkalmas táblázatok mutatják. Pl.: a Rábacsanakon 1970-ben előforduló összes keresztnév betűrendes listája a név viselőinek számával és a név első előfordulásának évével. Továbbá a férfi- és női nevek 1970-es gyakorisági listája és gyakorisági listák az elmúlt 200 évről 20 éves metszetekben. Megtaláljuk, hogyan változott az egyes nevek pozíciószáma – a gyakorisági listán elfoglalt helye – a húszéves szakaszokban. Pl. a *Zsuzsanna* név 200 évvel ezelőtt elég gyakori volt a faluban, aztán több mint egy évszázada teljesen eltűnt, a legutóbbi évtizedekben pedig az élre tört. A gyakorisági listán elfoglalt helyének változása 200 év alatt 20 éves szakaszonként: 8. – 12. – 0 – 0 – 0 – 0 – 0 – 0 – 14. – 2. hely. A Rábacsanakon 1970-ben a leggyakoribb női név egyébként: 1. Mária, 2. Ilona, 3. Erzsébet. A szerző bőven értékeli is a táblázatokat. A gyakoriságot összehasonlítja más vidékek adataival, megvizsgálja a nevek változatosságát (hány név közül választanak), és kitér a névadási szokásokra is. (Mennyiben befolyásolja a névadást a szülők, nagyszülők, keresztszülők neve, a naptár, a hónap, amelyben a gyerek született stb.).

A becenév funkciója a mindennapi érintkezésben történő megszólítás. Bár Rábacsanakon a személynév alapformája is használatos megszólításkor, azért becéző alak is bőven van. Posgay Ildikó a beceneveket alakulásmódjuk szerint (a tő és a képző figyelembe vételével) rendszerezi és nyelvészetileg elemzi. Az érdekesebb becéző alakokat egyedileg is tárgyalja, a faluban szerzett szóbeli értesüléseivel kiegészítve. A leggyakoribb nevek becéző formáit külön megvizsgálta, feltárva az összefüggéseket a becenév alakulása és viselőjének életkora között. Befejezésül egy ezzel kapcsolatos érdekesség: „A *Józsefnek* két becenévi változata van Rábacsanakon: a *Jóska* és a *Józsi*. A számok is bizonyítják, hogy a *Jóska* az elterjedtebb. A *Józsi* azokban a családokban használatos, ahol az apa és fia is József, és – kivétel nélkül – mindig az apa viseli a *Jóska*, s a fiú a *Józsi* nevet.”

Posgay Ildikó munkája tudományos mű, de emelett a nem szakember számára is érdekes olvasmány.

Mollay Erzsébet

1973. XXVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRONI KÖNYESPOLC / Kállay István: Szabad királyi városok gazdálkodása Mária Terézia korában. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972, 200 lap

**Kállay István: Szabad királyi városok gazdálkodása Mária Terézia korában.
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972, 200 lap**

Kállay István Bécsben levéltári kiküldöttként hat évig dolgozott. E kötet – hivatalos teendői mellett végzett – szorgos munkájának egyik jelentős, érdeklődésre méltó eredménye. Adatgyűjtést elsősorban a kamarai levéltár iratanyagában végzett, esetenként hazai forrásokban is. Feladatául a pozsonyi és a szepesi kamara alá tartozó 48 szab. kir. város számadásainak vizsgálatát jelölte meg. A 48 városnak 40 év alatt készült 1920 számadásából csupán 278 maradt meg, s ebből feldolgozásra legalkalmasabb 381183 rovatos számadás. A forrásanyag mégis bőségesen elegendőnek bizonyult arra, hogy a szerző a városgazdálkodás alakulásának általános tendenciáit megrajzolja, az udvar irányító és ellenőrző szerepét bemutassa, vagyis e munkából a szab. kir. városok gazdálkodását Mária Terézia korában alaposan megismerhetjük. A kötet történeti irodalmunkat jelentősen gazdagítja. Értékét növeli, hogy újszerű, úttörő munka; ez ideig a szabad kir. városok gazdálkodásáról hasonló feldolgozás nem készült. A 124 oldalas tanulmányt függelékként 69 táblázatos kimutatás egészíti ki. A tanulmány öt fejezetből áll:

I. A bécsi udvar várospolitikája és a városok gazdálkodása az osztrák örökös tartományokban és Magyarországon. Az udvart városfejlesztési politikájában kettős cél vezette. Elsősorban gazdasági megfontolások, pénzszerzés, és hogy abszolutista kormányzati törekvéseihez politikai bázist teremtsen. A tartományi városok önkormányzati joga már Mária Terézia idejére teljesen összezsugorodott, az udvar centralizációs politikája maradéktalanul érvényesült. A céhes ipar teljes visszaszorítását a manufaktúrák létesítése és fejlesztése követte. A manufaktúrák tulajdonosai azonban a főurak vagy az udvar és nem a polgárok. A városokban alapított manufaktúrákkal az ottani tökefelhalmozódást kívánta elősegíteni. A magyarországi várospolitikában 1740 után új korszak kezdődik. A Rákóczi szabadságharcot követő évtizedekben városaink népessége növekszik, a polgárok kezén jelentős vagyon, tőke halmozódik fel. Az udvar csak az országgyűlés hozzájárulásával emelhetette a földesúri joghatóság alatt élő népesség adóját. Viszont a szab. kir. városok földesura a király, s itt az országgyűlés engedélyére nem volt szükség. Az új várospolitika megnyilvánulása a szab. kir. városok számának növelése volt. Ez a nemesség ellen is irányult. Az udvari politika másik új megnyilvánulása, hogy a tisztségeket szaktudással rendelkezőkkel töltötte be. A

vagyonos városvezetők általában nem rendelkeztek szaktudással. Funkcióikat család érdekeik szolgálatába állították, a városi vagyonnal korrupt módon gazdálkodtak. Ezért szembehelyezkedtek az udvar reformtörekvéseivel. A kormányzat inkább a szegényebb rétegre támaszkodott, és különösen a belső tanács és a választott község közt „közvetítő”, szószóló ellenőrzési funkcióját növelte meg. A szószóló a kamarának közvetlenül is tehetett jelentést.

II. A szabad királyi városok gazdasági igazgatása.

A városi tanács hármas – igazgatási, bíraskodási és gazdasági – funkciója közül, írja a szerző, a gazdasági irányítás követelte a legtöbb energiát. A városi számadás, a pénzügyek intézője a kamarás, aki a tanács ellenőrzése alatt állt. Az udvar rendeleteiben szigorúan megparancsolta, hogy a hadi- és a házipénztárt külön kezelje. Az utóbbi a városi kiadások fedezésére szolgált.

A gazdasági igazgatás tisztségviselői: korcsmáltatási, mészárszék-, malominspektor, téglá- és mészégetés-, vásár-, vámfelügyelő, épületbiztos, csatornafelügyelő, kórházbiztos, allódium felügyelője, városi ispán, erdőbiztos, árvagondnok, bányagondnok, hagyatéki biztos. Az egyes városokban a tisztségek száma változó. A tisztségviselők fizetéséről adatokat kapunk; megélhetésük biztosított, külön rétege a városi társadalomnak.

III. Városi bevételek: A) Városi regálé jövedelmek; B) Városi tőkéből, ingatlan vagyonból származó bevételek; C) Városi földbirtokból, birtokgazdálkodásból eredő bevételek; D) A városok hivatali működésével kapcsolatos bevételek; E) Rendkívüli bevételek.

IV. Városi kiadások: A) Haszonvételekkel, azok fenntartásával kapcsolatos kiadások;

B) Városi ingatlan- és pénzvagyonnal kapcsolatos kiadások; C) Városi birtokgazdálkodás költségei; D) Városok hivatali működésével kapcsolatos kiadások; E) Rendkívüli kiadások.

Mielőtt az V. fejezetről szólnánk, megemlítyük, hogy a szerző 19 szab. kir. város bevételeit és kiadásait külön-külön 38 táblázatban közli; a III–IV. pontban megadott sorrendben, forrásanyagától függően 2–4–6 évközlőként, altételek szerint is. Pl. a városi regale jövedelmek: bormérés, sörfőzés, húsmérés, vámok, taxák. A 38 táblázat alapján további – a bevételt és kiadást, valamint a nyereséget mutató – táblázatok készültek, azokról a rovatokról, melyeknél az előfordulhatott Pl. bor-, sörmérésről stb. Bevétel-kiadás táblázat készült a kamat-, a bérlet- és vámrovatokról. Ha a kiadás minimális, úgy csak a bevétel került kimutatásra; húsmérésről, a városi jobbágyfalvakról, a háziadóról stb. Végül a városoknak típusokénti összehasonlítását adja.

A tanulmány utolsó fejezete:

V. A városi gazdálkodás pénztőke felhalmozási lehetősége.

A szabad kir. városok 1759–1762 közt a kincstárnak másfélmillió kölcsönt folyósítottak a hétéves háború céljaira. Ez a városok tőke-erejéről tanúskodik, főképpen azért is, mert ez nem volt kényszerkölcsön. Ez összegből – állapítja meg a szerző – különféle (kommunális) vállalkozásokat hozhattak volna létre. A városok ilyen jellegű vállalkozásait az udvar sem akadályozta volna. A pénzvagyon nem vált ipari tőkévé, hanem uzsoratóke formáját vette fel. „A városi kézműves tanácsstagok egyéni részesedésén keresztül a céhes ipart, államkölcsön útján a feudális államot, nemesi birtokosoknak nyújtott kölcsönök útján a feudális mezőgazdaságot erősítette.”

A szerző végül is az udvar gazdaságpolitikáját a III–IV. fejezetben tárgyalta bevételek növelésére és a kiadások csökkentésére hozott intézkedései alapján – pozitívan értékeli. Ide tartozik a szakképzett városi tisztviselők alkalmazása, fizetésük, nyugdíjuk megállapítása, a természetbeni juttatások, alamiznaosztogatás megszüntetése. Elősegítette az udvar a közegészségügy, a csatornázás, a tűzrendészet fejlesztését. A városokban használt mértékeknek, súlyok egységesítése, hidak építése pedig a kapitalista fejlődés előmozdítója volt. A 19 város táblás kimutatásai (bevételek és kiadások stb.) közt sajnos Soproné nem szerepel. A tanulmányi részben pedig városunkra vonatkozó adatokat szórványosan találhatunk. Sopron város Kamarai Hivatala (Kammeramt) még a középkorból származik, élén a kamarással, aki a város összes bevételeit és kiadásait kezelte. Beosztottja s egyben ellenőre a Cammerdiener, majd az alkamarás (Unter-Kämmerer). A Kamarai Hivatal működését a tanács kiküldöttei ellenőrizték. A számadási főkönyvek Mária Terézia idejéből három év kivételével (1757, 1762, 1764) levéltárunk őrizetében vannak. (A pozsonyi kamarához ugyanis a soproniak nem rovatos, hanem sommás számadást küldtek.) Az 1527–1798. évekből 220 kötet maradt ránk. A Kállay István által felvetett több kérdésre a soproni számvevősegi anyagnak feldolgozása után bizonyosan választ adhatunk. Munkája adataink értékeléséhez és más városokkal való összevetéshez hasznos segítséget nyújt.

1973. XXVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRONI SZEMLE

383 SOPRONI SZEMLE

Ödenburger Rundschau
Lokalhistorische Quartalschrift
Redaktion: Karl Mollay

Inhaltsverzeichnis und kurze Auszüge:

Tompos, Ernst: Mittelalterliche Siegel der Ödenburger (mit deutschem Auszug)

Berecz, Desider: Kulturgeschichte in 110jährigen väterlichen Mahnungen (Briefe des Lehrers Josef Berecz an seinen in Ödenburg studierenden Sohn Abel, den späteren bekannten Juristen, Stadtpolitiker und Literaten)

Mikó, Alexander: Die Gemeinde Iván am Ende des 18. Jh.-s (Eine Dorfsoziographie aus den Jahren 1792–1796)

Aktuelle Fragen der Ödenburger Geschichtsforschung

Gergely, Andreas–Tóth, Stefan: Arbeitsagung junger Archäologen und Historiker in Ödenburg (6–9. Sept. 1973)

Kleine Beiträge

Hünner, Ladislaus: Geschichte des Ödenburger Kaufmännischen Krankenunterstützungs- und Pensionsvereines (1806–1848)

I. Horváth, Ladislaus: Über die Kinder- und Studentenjahre des Kunstmaler Josef Horváth. Erinnerungen des jüngeren Bruders

Gunda, Michael: 20 Jahre Ödenburger Zweigstelle der Verbandes technisch-wissenschaftlicher Vereine (1952–1972)

Kulturelles Leben in Ödenburg

Szarka, Árpád: Die Bilder von Josef Horváth in einem neuen Heim

Horváth, Zoltán: Bericht über die Tätigkeit des Ödenburger Archivs im Jahre 1972

Nekrologe

Szalontai, Rudolf: Jenő Krammer (1900–1972). Der aus Eisenstadt gebürtige Literaturhistoriker und Pädagoge und seine Beziehungen zu Ödenburg

Bücherschau

Hiller, István: Lászlóffy, Woldemar (hg.): Bibliographie des Neusiedlersee-Gebietes. Raab, 1972 (ung.–dt.)

Mollay, Elisabeth: Posgay, Ildikó: Die Personennamen der Gemeinde Rábacsanak. Bp. 1973 (ung.)

Horváth, Zoltán: Kállay, Stefan: Wirtschaftsgeschichte ungarländischer königlicher Freistädte zur Zeit Maria Theresias. Bp., 1972 (ung.)

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

Házi Jenő: Sopron szabad királyi város története. Sopron, 1921–1943. I/1–7., II/1–6. kötet.

2 (Megjegyzés - Popup)

Wagner, Carolus: Collectanea genealogico-historica illustrium Hungariae familiarum. Pest, 1778.

3 (Megjegyzés - Popup)

Jäger–Sunstenau, Hanns: Wiener Bürgerwappen des 14. und 15. Jahrhunderts. Vö. Winckelsesser, Kurt (szerk.): Festhschrift zum hundertjährigen Bestehen des Herold zu Berlin. Berlin, 1969, 115.

4 (Megjegyzés - Popup)

Tárkány Szűcs Enrő: A jószágok égetett tulajdonjegyei Magyarországon. Ethnographia. 1965, 187–199, 359–410.

5 (Megjegyzés - Popup)

Wappenfigel. Handbuch der Heraldik. Neustadt an der Aisch, 1967, 188–192.

6 (Megjegyzés - Popup)

Tárkány i. m. 396.

7 (Megjegyzés - Popup)

Tompos Ernő: Címeres pecsétek, különös tekintettel a polgári címerekre. SSz. 1942, 275.

8 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai Endre és Dercsényi Dezső (szerk.): Sopron és környéke műemlékei. Budapest, 1956,² 54, 57.

9 (Megjegyzés - Popup)

Katona Imre: Merkur-keresztes soproni ház. SSz. 1972, 350–354.

10 (Megjegyzés - Popup)

Hartmann–Franzenschuld, Ernst v.: Heraldisch-sphragistische Curiosa aus Niederösterreich im Mittelalter. Jahrbuch des Heraldisch-genealogischen Vereines Adler, 1875, 151.

11 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai–Dercsényi i. m. 55. Dági (Agendorfer) Mártonra vö. Mollay: SSz. 1961, 124–125.

12 (Megjegyzés - Popup)

Tompos Ernő: Címertani adatok a soproni Szent Mihály templom építéstörténetéhez. Művészettörténeti

Értesítő, 1954, 274.

13 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai–Dercsényi i. m. 55.

14 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai–Dercsényi i. m. 54.

15 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai–Dercsényi i. m. 55.

16 (Megjegyzés - Popup)

Nagy Imre: Hazai okmánytár. Budapest, 1891, III, 75–76.

17 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai–Dercsényi i. m. 54.

18 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai–Dercsényi i. m. 57.

19 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai–Dercsényi i. m. 57.

20 (Megjegyzés - Popup)

Csergheő, Géza: Wappenbuch des Adels von Ungarn. Siebmacher III/2, 485. tábla.

21 (Megjegyzés - Popup)

Házi Jenő: Sopron középkori egyháztörténete. Sopron, 1939, 161.

22 (Megjegyzés - Popup)

Kletler, Paul: Die Kunst im österreichischen Siegel. Wien, 1927.

23 (Megjegyzés - Popup)

Később Alsó-Ság, amely 1950-ben Celldömölkkel egyesült, mint annak II. kerülete. Magyarország Helységnévtára szerint Ságnak 1863-ban 1462 lakosa volt.

24 (Megjegyzés - Popup)

Később ev. líceum, ma Berzsényi Gimnázium.

25 (Megjegyzés - Popup)

Sopronban a házakat nem utcák szerint számozták, hanem 1-től kiindulva folyamatosan, csak 1869-ben tértek át az utcák szerinti számozásra. Az utcák és házak azonosításának két segédeszköze: Gassen- und Häuser-Schema der königl. Freistadt Oedenburg und der dazu gehörigen Vorstädte. Sopron 1869; Thirring Gusztáv: Sopron házai és háztulajdonosai 1734–1939. Sopron, 1941.

26 (Megjegyzés - Popup)

Anyai ágon a dédanya Illés-lány volt, ez indokolta a folyamodást a családi jellegű ösztöndíjért.

27 (Megjegyzés - Popup)

Az új forintot 1857-ben vezették be s azt 100 krajcárra osztották, szemben a korábbi konvencionális forinttal, amely 60 krajcárra oszlott.

28 (Megjegyzés - Popup)

Egy akó 54,3 liter.

29 (Megjegyzés - Popup)

Szalados vagy csíramálé: kicsírázott búzából készült lágy, édes sütemény (Magyar Tájszótár Budapest 1897–1901).

30 (Megjegyzés - Popup)

Adatok Molnár Dezsőnek, a celldömölki zeneiskola igazgatójának a sági ev. gyülekezet történetéről írt kéziratos munkájából. Az adatokat a sági gyülekezet számadáskönyve rögzíti, mivel az építkezés minden mozzanatának befejezése áldomással járt és kiadási tételt okozott. A régi harangláb maradt.

31 (Megjegyzés - Popup)

A mai Lenin krt. keleti oldalát az Ikvahídtól az Ötvös utcáig Wirthaus-Gassénak nevezték, magyarul: Vendégfogadó-szer. A házsám azonosítása nem sikerült, mivel a 654. sz. ház a 60-as években már nem állt. Ez a címzés csak egy levélen szerepel, talán téves házszámmal, a többi levél az iskolába címezett.

32 (Megjegyzés - Popup)

Gabonamérésre használt űrmérték. Egy pozonyi mérő 62 és fél liter. A számadáskönyv adatai szerint a 60-as években egy mérő búza értéke 2,80, rozsé 1,90, árpáé 1,50, osztrák é. ft. körül volt.

33 (Megjegyzés - Popup)

A szállásadók nevét innen kezdve nem ismerjük.

34 (Megjegyzés - Popup)

A mai Pócsi utca előbb Kis utca volt, németül Kleine Potschygasse; a mai Magyar utca ugyanakkor Grosse Potschygasse. A kettő kombinációjából eredhet a Kiss Magyar utca talán köznyelvi elnevezése.

35 (Megjegyzés - Popup)

A „főtanoda” sajátos diákegyesülete.

36 (Megjegyzés - Popup)

Utalás az olaszokkal és poroszokkal induló háborúra.

37 (Megjegyzés - Popup)

Azonos a Széchenyi tér 9. sz. házzal, mely három más házzal együtt a mai postapalota helyén állott.

38 (Megjegyzés - Popup)

A kiegészítés ideje.

39 (Megjegyzés - Popup)

Az eredeti bizonyítvány adatai.

40 (Megjegyzés - Popup)

Ekkor épült a második tanterem és a régi harang számára új harangláb. A másodtanító részére már 1851-ben toltak egy szobát az épülethez, de másodtanítót csak 1887 óta alkalmaztak (SzK). A már említett Molnár Dezső mint Koczor Márton tanítványa az 1867-ben újjáépült iskolába járt, ezt közli: „A templomra nézett két szoba, ezeket egy üveges folyosóról lehetett megközelíteni, a folyosóval párhuzamosan a konyha és éléskamra. A szobák padlósak, a konyha cementes, a folyosó téglával kirakott. Az ablakokon zöld zsalugáter. A tanítólak folytatásaként a kert felé helyezkedett el a két tanterem, köztük a másodtanítói szoba. Az udvaron szederfa, csigás kút kiöntő vályúval, rajta láncon egy pléh ivópohár a tanulók számára, hátrább hidasok, ólak, istálló és kamara. A templom megépüléséig ez a kamara volt az imaház (oratorium).” További közlése: A haranglábát a századfordulón bontották le, az iskolaépületet 1929-ben, helyébe modern iskolaépület került. Mindebből kikerekedik a helyszínnek Berecz József idejében volt képe is. A segítségért Molnár Dezső igazgató úrnak köszönetet mondok.

41 (Megjegyzés - Popup)

Az eredeti bizonyítvány szerint.

42 (Megjegyzés - Popup)

Országos Levéltár (továbbiakban OL). E 158. Sopron m. Raksz. A. 2659. Tom. XXXVIII.

43 (Megjegyzés - Popup)

Soós Imre: Ősi sopronmegyei nemzetségek, Sopron, 1941, 178.

44 (Megjegyzés - Popup)

OL. Széchenyi család levéltára. P. 623. II. k. 26. sz.– I. cs. 13. A.

45 (Megjegyzés - Popup)

OL. P. 623. II. k. 26. sz.–I. cs. 28. A.

46 (Megjegyzés - Popup)

OL. P. 623. II. k. 26. sz.–I.cs. 37. A.

47 (Megjegyzés - Popup)

OL. P. 623. II. k. 26. sz.–I. cs. 53. A.

48 (Megjegyzés - Popup)

OL. P. 623. II. k. 26. sz.–I. cs. 55. A.

49 (Megjegyzés - Popup)

OL. P. 623. II. k. 26. sz.–I. cs. 28. A.

50 (Megjegyzés - Popup)

OL. P. 623. II. k. 26. sz.–I. cs. 9. C.

51 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Soós i. m. 19–32.

52 (Megjegyzés - Popup)

OL. P. 623. II. k. 26. sz. –I. cs. 4. D.

53 (Megjegyzés - Popup)

OL. P. 623. II. k. 26. sz. –I. cs. 5.D.

54 (Megjegyzés - Popup)

OL. P. 623. II. k. 26. sz. –I. cs. 7. D.

55 (Megjegyzés - Popup)

OL. P. 623. II. k. 26. sz. –I. cs. 13. C.

56 (Megjegyzés - Popup)

OL. P. 623. II. k. 26. sz. –I. cs. 12. C.

57 (Megjegyzés - Popup)

OL. P. 623. II. k. 26. sz. –I. cs. 17.C. – A 137 bérlő által használt földterület nagyság szerinti megoszlása: 30 holdnál többet bírtak ketten (Felső Boros István 31 21/64 holdat; Pócza György 46 holdat); 20–30 hold között 67; 5–10 között 22; 1–5 között 14.

58 (Megjegyzés - Popup)

OL. P. 623. II. k. 26. sz. –I. cs. 16. C. – A zálogos földek területének nagyság szerinti megoszlása: 30

holdnál több 2, (Pál Mihály zsellér 33 6/8; Pál István zsellér 47 2/8); 10–20 között 5; 1–5 között 21.

59 (Megjegyzés - Popup)

OL. P. 623. II. k. 26. sz. –I. cs. 21. D.

60 (Megjegyzés - Popup)

Mikó Sándor: „...ha tovább is így Sanyargattunk még itt is Francia Ország Lészen.” Ssz. 1970, 271–272.

61 (Megjegyzés - Popup)

OL. P. 623. II. k. 26. sz.–I. cs. 19. C.

62 (Megjegyzés - Popup)

OL. P. 623. II. k. 26. sz.–I. cs. 30. C.–A hiányzó ékezetet néhány helyen pótoltuk. A rövidítéseket kiegészítettük.

63 (Megjegyzés - Popup)

Utalás a C. táblázatra, amely a lakosság lélekszámát közli: „Anno 1792 volt No. 1027; 1793 volt No. 1045; 1794 volt No. 1068; 1795 volt No. 1075; 1796 volt No. 1111”.

64 (Megjegyzés - Popup)

Ökör 330, ló 51 db.

65 (Megjegyzés - Popup)

Bírók: 1792–1793: Németh István; 1794–1795: Agh János; 1796–1797: Németh István. A kisbíró ebben az időszakban Pócza Pál.

66 (Megjegyzés - Popup)

A plébános Szabó Mihály volt (1764–1804).

67 (Megjegyzés - Popup)

A mester és nótárius neve: Krizmonits Ádám.

68 (Megjegyzés - Popup)

Ezt az épületet a XIX. század elején lebontották. Helyébe újat emeltek. Erről Csatkai Endre: SSz. 1941, 53.

69 (Megjegyzés - Popup)

A kukoricaföldekre vonatkozólag is szó esett a szerződéseken: „Az eddig Szokásban volt adozás tudniillik a kukoricából, mely az őszi alá való parrag földekben vettetik, S eddig minden egy Hóld földtül, egy fertály Mérő Morsolt kikoriczát adni Szoktak, el engedtetik, azon három esztendő alatt.” E tény a

következő szerződésben már nem áll fenn. – A nyolcad alá eső census földek a következő dűlőkben voltak:
Felső mezőben: Viszta, Fél Holdosok, Kis és Felső Bajoti Szerdatai-, Hostéti-, Szőlő mögötti-, Sárszegi-, Kakuk hegyi-, Csordajárási-, Alsó és Közép Bajoti-, Fehér völgyi-, Posinczai-, Csernyi vágási dűlők.
Napkeleti mezőben: Új Irtás, Himodi úton felül és alól, Nagya Kata sűrűje, Gyórái úton felül, Fövényverem úton felül és alól, Fövényverem és Cziráki utak között, Orotványi-, Közép úti-, Szunyogvölgyi-, Getse völgyi-, Teleki-, Szemerei úti-, Ispán földi-, Luka Tói-, Külső és belső, s poklos Tó feletti-, Szivaszegi-dűlők. *Déli mezőben:* Pusztaszőlők, Külső Fövényverem-, Fövényverem feletti-, Sági úti-, Káli úti-, Káli és Ládonyi utak közötti-, Ládonyi útra, Baglasi-, Belebastói-, Mátésolymai-, Kereki-, Paprét járói-, Fényes járói-, Úr kert aljai és Sós-dombi dűlők.

70 (Megjegyzés - Popup)

Sesztina Jenő: Kereskedelmi Egyesületek. Bp., 1942.

71 (Megjegyzés - Popup)

Visszapillantás a Soproni Kereskedelmi Betegápoló Segélyező és Nyugdíj Egyesület fennállásának 100 éves tartamára és az 1905. évi jelentése. Sopron, 1906, 3.

72 (Megjegyzés - Popup)

Rézler Gyula: A magyar nagyipari munkásság kialakulása 1867–1914. Bp., 1938.

73 (Megjegyzés - Popup)

Visszapillantás stb. 5. lap.

74 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Kereskedelmi Betegápoló Segélyező és Nyugdíj Egyesületének alapszabályai. Sopronban, 1886, 2–11.

75 (Megjegyzés - Popup)

A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai. Bp., 1951, I, 148–150, 37052/1876. VIII. 12. rendelet.

76 (Megjegyzés - Popup)

Lehmann Viktor a Magyar Király, Jéhn Vilmos a Vöröskereszt, Molnár Lajos az Oroszlán gyógyszertár tulajdonosai.

77 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Kereskedelmi Betegápoló Segélyező és Nyugdíj Egyesület alapszabályai. Sopron, 1889.

78 (Megjegyzés - Popup)

Kereskedelemügyi miniszteri feljegyzés a Soproni Munkásbiztosító Pénztár működéséről. Iparkamara 1892. évi jelentése 60. lap.

79 (Megjegyzés - Popup)

Bán János: Sopron újkori egyháztörténete. Sopron, 1939.

80 (Megjegyzés - Popup)

Rückblick über dem Hundertjährigen Bestand des Kaufmännischen Krankenunterstützungs- u. Pensions-Vereines in Sopron, und Rechenschafts-Bericht für das Vereinjahr 1905. Oedenburg, 1906.

81 (Megjegyzés - Popup)

A Soproni Kereskedelmi Betegápoló Segélyző és Nyugdíj Egyesület évi jelentése az 1907. évi január hó 1-től december 31-ig terjedő 102. egyesületi évben kifejtett tevékenységről. Sopron, 1908, 4.

82 (Megjegyzés - Popup)

Országos Munkásbiztosító Pénztár jelentése 1915–1917-es évekről. Bp., 1917.

83 (Megjegyzés - Popup)

A Magán Alkalmazottak Biztosító Intézet elődjének a Pesti Kereskedelmi Betegsegélyző Egyletet tiszteli, mely működésének kezdetét 1846-ra vezeti vissza.

84 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Hírlap 1942. febr. 25; 1943. márc. 30.

85 (Megjegyzés - Popup)

Rezsák Ferenc volt titkár őrzésében lévő egyesületi anyag.